

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1914.

Andra kammaren.

Nr 38.

Onsdagen den 15 juli.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Föredrogs och hänvisades till särskilda utskottet nr 1 herr *Schottes* på kammarens bord liggande motion nr 240.

§ 2.

Vidare föredrogs, men bordlades åter andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtanden nr 3 och 4 samt andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande nr 2.

§ 3.

Upplästes följande till kammaren inkomna sjukbetyg:

Att presidenten Albert Petersson på grund av magsjukdom är oförmögen att bevista riksdagen under de närmaste dagarna, intygas på heder och samvete.

Stockholm d. 15 juli 1914.

Carl Oscar Olin.

Leg. läkare.

§ 4.

Vid nu skedd föredragning av bevillningsutskottets betänkande, nr 10, i anledning av väckt motion om ändring i 13 § mom. 1 c) i förordningen med tulltaxa för inkommande varor, blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 5.

Herr statsrådet *Vennersten* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition, nr 232, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 1, 23 och 29 §§ i förordningen den 11 oktober 1907 angående beskattning av socker ävensom till ändrad lydelse av aum. 1 under rubriken 160 och anm. under rubriken 161 i gällande tulltaxa.

Denna proposition bordlades på begäran.

Andra kammarens protokoll vid senare riksdagen 1914. Nr 38. 1

§ 6.

Ang. vissa socknar å Öland tillkommande utsyningsrätt från Böda kronopark.

Härefter föredrogs andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande, nr 3, angående herr Anderssons i Knäppinge motion, nr 60, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående bibehållande av den vissa socknar å Öland tillkommande rätt till utsyning av ved och virke från Böda kronopark; och begärdes ordet därvid av

Herr Lundell, som yttrade: Jag beklagar, att icke utskottet kommit till något annat resultat härvidlag än det gjort, då jag har mig väl bekant, huru nödställda innevanarna i Ölands norra delar i allmänhet äro ifråga om skogsprodukter. Jag anser emellertid att det icke finnes utsikt att vinna något genom att yrka bifall till den i ämnet väckta motionen, då utskottets utlåtande är enhälligt. Man kan ju visserligen säga, att orsaken till de missförhållanden, som motionen velat avhjälpa, i någon mån är att tillskriva bristande skogsvård. Härtill vill jag emellertid anmärka, att det också finnes många ställen, ifråga om vilka jordens karga natur — det är icke ovanligt att bergflisorna sticka upp i dagen — gör, att det blir omöjligt att åstadkomma någon skogsväxt. Jag hoppas, att de åtgöranden, som skett i form av en särskild skogslag för Öland skola tillsammans med skogsvårdsstyrelsens åtgärder kunna åstadkomma, att skogsförhållandena snart nog bli bättre, än de äro. Men vi veta, att man får vänta rätt lång tid, innan resultaten av skogsodling visa sig, och det dröjer sålunda länge nog, innan de vidtagna åtgärderna komma till synes. Jag har under sådana förhållanden ansett det vara synnerligen önskvärt, att söka åstadkomma bättre förhållanden på Böda kronopark, så att åtminstone utsyning av avfallsvirke och sådant inom den närmaste tiden, 20 år eller så, må komma till stånd.

Gentemot utskottets utlåtande i detta fall är det emellertid, som sagt, icke att hoppas att vinna något för motionens framgång.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 7.

Ang. viss utredning rörande levnadskostnadernas stegring.

Till avgörande förelåg nu andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande, nr 4, angående herr Åkerlunds motion, nr 108, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning i vad mån de fördelar, som genom livsmedeltullarna beretts den jordbrukande befolkningen, birdagit till levnadskostnadernas stegring m. m.

I en inom andra kammaren väckt, till kammarens fjärde tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 108, hade herr Åkerlund föreslagit, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, att Kungl. Maj:t ville uppdraga åt ett antal såväl jordbrukare som andra näringsidkare att verkställa utredning, huruvida nu gällande

livsmedelstullar tillskyndade landets jordbrukande befolkning så betydande fördelar genom ökade inkomster för av dem producerade tillsaluhållna livsmedel att dessa fördelar i avsevärd grad kunde anses hava bidragit till de höga levnadskostnader, vilka numera vore rådande i en stor del av våra städer och övriga samhällen, och att jämväl utreda, i vad mån andra orsaker bidragit till den rådande dyrtiden å livsmedel i allmänhet, vilken särskilt så hårt kändes av de stora samhällsklasser, som nödgades inköpa dessa i småposter av ett ständigt växande antal mellanhänder; samt att Kungl. Maj:t därefter ville låta utarbета och förelägga riksdagen förslag till de åtgärder, vilka i främsta rummet kunde finnas ägnade att bereda lättnad i de mindre bemedlades levnadsbekymmer, utan att därigenom landets jordbrukare och jordbruksarbetare i vidare mån än övriga arbetsgivare och arbetare undandrogen statens bistånd för deras utkomst eller, till förmån för andra samhällsklasser, utsattes för intrång i deras rätt att, i likhet med andra landets varuproducenter, avvyttra produkterna av deras näring, varest de det bäst kunde.

Ang. viss utredning rörande levnadskostnadernas stegring.
(Forts.)

Utskottet hemställde, att förevarande motion icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Uti en vid utlåtandet fogad reservation hade herr *Molin* i Dombäcksmark hemställt, att andra kammaren för sin del måtte besluta, att riksdagen ville anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa utredning, huruvida nu gällande livsmedelstullar kunde anses hava bidragit till de nu rådande höga levnadskostnaderna, och att jämväl utreda, i vad mån andra orsaker bidragit till den rådande dyrtiden å livsmedel i allmänhet; samt att Kungl. Maj:t därefter ville låta utarbета och förelägga riksdagen förslag till de åtgärder, vilka kunde finnas ägnade att bereda lättnad i de mindre bemedlades levnadsbekymmer.

Sedan utskottets hemställan blivit uppläst, gav herr talmannen på begäran ordet till

Herr *Molin* i Dombäcksmark, som yttrade: Herr talman, mina herrar! Som herrarna behagade finna, har jag vid detta utlåtande fogat en reservation som går ut på tillstyrkan av motionen i huvudsak. Herr *Åkerlund* har i en motion yrkat bland annat, att riksdagen skulle skriva till Kungl. Maj:t om utredning, i vad mån de fördelar, som nu gällande livsmedelstullar tillskynda landets jordbrukande befolkning, i avsevärd grad kunna anses hava bidragit till de höga levnadskostnader, vilka numera äro rådande i en stor del av våra städer och övriga samhällen m. m.

Det sätt varpå utskottet behandlat detta ärende, måste ovillkorligen leda till kritik, ty utskottet har icke kommit med något enda skäl för sitt avslagsyrkande. I stället kommer utskottet och upplyser kammaren, att riksdagen redan har intagit sin ståndpunkt i frågan i samband med behandlingen av ett an-

Ang. viss utredning rörande levnads-kostnadernas stegring.
(Forts.)

nat ärende. Jag tillåter mig därför fråga utskottet, vilken mening utskottet egentligen själv haft i denna fråga. Utskottet påstår ju, att riksdagen förut haft tillfälle att uttala sin mening angående en begärd utredning rörande tullsystemets verkningar — varvid hänsyftas på herr Palmstiernas motion — och tillfogar »och då innevarande riksdag genom sitt beslut i detta ärende torde kunna sägas hava fattat ståndpunkt jämväl till den utredning, som begäres i förevarande motion, finner utskottet sig sakna skäl att hemställa om bifall till nu behandlade motion.» Att på det här sättet komma ifrån realbehandling av en motion, tycker jag så mycket mindre vara lämpligt, som utskottet ifråga endast arbetar cirka 4 å 5 timmar i veckan och sålunda haft god tid på sig att grundligt ingå på motionen.

För övrigt innebar väl remissen till utskottet från andra kammaren, att utskottet skulle uttala sin mening i föreliggande fråga. Inte var det meningen, att utskottet skulle konstatera, vad riksdagen eller andra kammaren hade för uppfattning. Även om så skulle vara, att andra kammaren haft en viss mening i denna sak, varit, med andra ord, i enlighet med vad utskottet tror, rent protektionistiskt sinnad, d. v. s. drivit non-possumuspolitik i tullfrågan, även om så vore, säger jag, så borde det icke varit skäl för utskottet att frångå *sin* mening eller att icke avgiva *sitt* utlåtande i den föreliggande frågan.

Nu tror jag för min del icke så mycket på, att riksdagen har fattat ståndpunkt i tullfrågan.

Den votering, som utskottet åberopar, gick ju till så, att vid den förberedande voteringen om kontraposition socialdemokraterna fingo 117 röster och liberalerna 68, summa röstande således 185. Därav framgår, att icke mindre än 34 röstberättigade ledamöter här i kammaren voro frånvarande. I själva huvudvoteringen avgåvos för utskottets förslag, vilket företrädde högerens ståndpunkt, 92 röster och för socialdemokraternas förslag 79, summa 171, varav framgår, att icke mindre än 58 voro frånvarande från den voteringen. Den ståndpunkt, som dessa 58 intogo till frågan, känner man icke till, men antag att dessa 58 till äventyrs varit frihandlare och att de varit med och röstat, så är det icke omöjligt, att de 79 för nej-propositionen, fått så stort sällskap, att de kunnat bilda majoritet. Jag tror icke, att siffrorna i denna votering, som egentligen tillkommit genom en kupp från ett visst parti här i kammaren, bör tillmätas en så ofantligt stor betydelse, då det gäller att angiva kammarens ståndpunkt till tullspörsmålet över huvud taget, och jag har med min reservation velat bereda kammaren tillfälle att korrigera den missuppfattning om kammarens ståndpunkt i tullfrågan, som nu gör sig gällande ute i landet.

Egentligen borde jag yrka på återremiss till utskottet, ty utskottet har faktiskt icke alls angivit sin ståndpunkt i frågan, men jag skall dock, med hänvisning till vad som anförts i min reservation, be att få yrka bifall till densamma.

Vidare anförde:

Herr Akerlund: Den föregående talaren har redan förekommit mig ifråga om att karaktärisera utskottets behandling av min motion. För min del vill jag endast säga, att jag icke vet, hur jag skall ge min åsikt därom tillkänna, om jag skall tacka utskottet för det storverk det åstadkommit vid behandlingen av denna motion — säkert är, att många utskottsbetänkanden har jag läst i mina dagar, men maken till detta knappast någon. Jag kan således icke vända mig i ringaste mån mot utskottet, utan skall taga mig friheten att i stället säga några ord till min ärade medhjälpare, den ärade reservanten.

Varför jag framkommit med denna fråga, beror därpå, att jag beaktat de förslag, som man alltjämt ser framkomma ifråga om att inskränka så gott som uteslutande de tullar, som blivit satta till skydd för jordbruket här i Sverige. Jag har den övertygelsen gentemot den ärade reservanten, att en hel massa av de åtgärder, som man vidtagit i de stora städerna och synnerligast i Stockholm, vilken stad nära nog dirigerar priserna för hela landet i många fall, att dessa åtgärder, säger jag, jämte en hel del andra, såsom dessa olycksaliga trustbildningar m. m., åstadkomma vida mer fördyring av livsmedlen, än livsmedeltullarna. Innan jag går vidare, vill jag nämna, att jag för eget vidkommande, och för min hembygds del har synnerligen litet gagn av spannmålstullarna, därför att vi producera mjölk och dylikt, som vi avsätta här. Jag har nu i 40 år haft affärer på denna stad, och tror mig därför hava haft gott tillfälle att följa med och konstatera, huru stegringen efter hand tilltagit, och huru den alltjämt fortgår. Orsaken härtill kan jag naturligtvis icke bestämt förklara — kunde jag det, så skulle jag icke underlåtit att väcka förslag direkt angående avhjälpan det av denna prisstegring; opartiska personer måste granska, hur det är ställt med den saken.

Den ärade reservanten tyckes vilja påskina, att jag skulle vara för att livsmedel från landsbygden skulle få föras in till våra städer och samhällen i vilket skick som helst utan att behöva underkastas kontroll. Nej, för ingen del i världen är detta min mening. Jag vet, vilket skoj som förr i tiden här bedrevs och som gjorde, att ingen hederlig människa kunde föra in livsmedel här i staden utan att misstänkas vara en skälm. Alltså är det nog bra med kontroll, men det är möjligt, att man kan driva kontrollen för långt också. Om man nämligen tänker sig förhållandena härvidlag i denna stad, så måste man besinna, huru orimligt höga kostnaderna för denna kontroll äro. Och om varorna äro aldrig så väl kontrollerade, men bliva så dyra, att konsumenterna icke kunna köpa dem, så är det ju icke mycken glädje de ha av denna måhända mycket överdrivna kontroll. Jag vet ju icke med visshet, vad den kostar, men, att den går på

Ang. viss utredning rörande levnads-kostnadernas stegring.
(Forts.)

Ang. viss utredning rörande levnads-kostnadernas stegring.
(Forts.)

oerhörda belopp, om allt verkligen medräknas, känna vi till litet var.

Jag tog mig friheten säga för några år sedan, att det icke var välbetänkt och rätt handlat att söka erhålla billiga priser i staden, men nu har man försökt åstadkomma bättre pris genom att så gott som taga maten ur munnen på den sämre ställda lantbefolkningen genom organtvånget, men ej ens detta hjälpte, ty prisen stego ändock dag för dag — om de ock tillfälligtvis möjligen kunde gå ned.

Jag har tagit mig friheten att i min motion införa en artikel ur »Aftonbladet», som till fullo visar, hur det är beställt med mellanhandssystemet, vilket jag likväl visst inte vill utdöma, ty jag vet lika väl som varje annan klok människa, att mellanhandssystemet är någonting oundgängligt, men det kan gå för långt, och det vill jag påstå, att det gör åtminstone i denna stad.

Som exempel härpå vill jag anföra, hur det förhåller sig med mjölkpriserna. Jag bor fem mil utanför staden och får för mjölken 9,5 å 10 öre per liter att levereras fraktfritt. Men vad få stockholmarna betala för den? Jo, 16 å 17 öre per liter.

Artikeln makrill har på Västkusten stått till 80 öre å 1 krona eller 1 krona 25 öre per tjog, d. v. s. 13 å 16 öre per kilogram. Här i Stockholm kostar den 60 å 70, t. o. m. 90 öre per kilogram.

Jag har genom förfrågningar hos en del arbetarhustrur gjort mig övertygad om, att så snart kött handeln flyttade från Hötorget in i den dyrbara saluhallen, stego genast köttpriserna med 10 öre per kilogram. Och dessa gummor sade: det är nog bra med kontroll, men det var ganska onödigt i det här fallet, ty ingen människa lägger en köttbit i grytan utan att först tvätta den, men detta kan man inte göra med karameller och annat sådant, som fortfarande får säljas på torget.

Dessa varor, fisk och kött, äro ju för övrigt inhemska, och på dem finns ingen tull, men likväl stiga de i pris.

Och hur går det, om man yrkar på en liknande kontroll, där sådant kan ske, för landsbygdens del? Jag tog mig friheten för några år sedan yrka på kontroll över animala importerade livsmedel, som såldes till landet, men då uppstod det några lärda män från Stockholm, och anförde att detta var onödigt emedan det finnes laglig rätt till kontroll jämväl för landsbygden, ehuru en var väl känner att sådan kontroll där är omöjlig att utöva.

Nu har man lagat så, att man fått en vådligt sträng kontroll på lantmannaprodukter. Men hur är det med kontrollen över fabriksalster? Jag har fått en uppgift av en Stockholms stads tjänsteman, en framstående vetenskapsman — jag vill icke nämna namnet, då jag lovat att icke göra det — hurusom, då han en dag gick till sin byrå, han fick se i ett fönster ett parti buteljer med granna etiketter, varpå stod »Äkta bärsaft». Han

lät undersöka den: den innehöll inte ett jota varken av bär eller frukt, utan bara den värsta rappakalja, men detta fick säljas fritt över hela riket. Han lät åtala fabrikanterna, men bevars, det gick inte; de frikändes.

Ang. viss utredning rörande levnads-kostnadernas stegring.

(Forts.)

Så är det med den saken, mina herrar! Någon likställighet finnes således icke i detta hänseende. Vi ha ju »näringsfrihet», så att man skall ha rättighet att i regeln sälja ärligt tillverkade varor, som inte äro skadliga för andra. Men hur går det med en stackars backstugusittare på landet, som vill sälja litet mjölk, och som inte har haft råd att skaffa sig kor av bästa ras eller det bästa fodret? Hans mjölk blir litet mager, genast kan han vänta sig, om han kommer till staden och säljer sådan mjölk, en 25 à 30 kronors böter. På samma sätt är det, om en stackare kommer med litet för magert kött. Genast blir han åthutad och får tacka Gud, om han inte behöver böta.

Detta är väl ändå inte riktigt, så vitt jag förstår. Jag begriper mycket väl, att städernas befolkning, i synnerhet industriarbetarne, äro mera utsatta för sjukdom och ohälsa än lantbygdens befolkning, och att det därför behöves kontroll här, som man kan undvara på landsbygden, men, som sagt var, det är möjligt, att man inte behöver därvidlag gå så långt, som man nu gör. Det kan mycket väl befinnas vid en undersökning, att man ej behöver vidta så ofantligt stränga åtgärder, att de bli rent av odrägliga för de stackars människor, som leva på sådana där orter med kontroll överhövan, och inte heller är det rätt, att lantmännen skola få betala fiolerna därför.

Jag nämnde nyss trusterna, och det är min tanke, att det är inte allenast de åtgärder, som äro vidtagna i de stora samhällena, och som kanske äro fullkomligt berättigade — därom vill jag inte yttra mig — som åstadkomma denna fördyring av livsmedlen, utan denna fördyring åstadkommes även i hög grad av de sammanslutningar och trustbildningar, vilka man påstår vara skapade för att nedbringa priserna. Jo, jag tackar jag! För ett par år går det kanske att bringa ned priserna, men sedan är det täppt. Och sedan kan, så vitt jag förstår, en stegring ständigt pågå i livsmedelsprisen. Jag tror också för min del, att man skulle kunna råda bot härvidlag, ty när man kan göra det i det fria Amerika, lär det väl inte vara omöjligt i vårt land heller.

Nu säger man att spannmålstullarne — detta skulle visserligen icke vara någon tulldebatt, men jag kan ej låta bli att komma in på den saken — äro till ingen nytta för de små jordbrukarna. Nå, men vad skulle de större jordbrukarne slå sig på, om de ej finge odla sådant, som är mest lämpligt för dem? Då skulle de bliva tvungna att slå sig på precis samma odling som de små jordbrukarne, vilka vi alla ömma för. Men hur går det då med dessa små? Jag kan för min del ej se annat, än att det skulle gå åt skogen med allihop, och det kan väl dessutom inte vara så likgiltigt, om vi i vårt land kunna åstadkom-

Ang. viss utredning rörande levnads-kostnadernas stegring.
(Forts.)

ma den brödsäd, vi behöva, eller måste ställa allting på import från utlandet.

Nu kan man ju inte gärna ständigt och jämt fortsätta med anloppen blott mot jordbrukstullarne, utan nu har det också blivit fråga om en del småsaker, såsom risgryn och läder — vad beträffar den senare artikeln, kunna vi nog tacka den ärade representanten för Gävle därför, det är ju han, som kommer med läderbitarna — men annars hugger man ständigt på spannmålstullarne. Men man må besinna det, att det inte är bara jordbrukarne, de små och stora, utan också tusentals lantarbetare och annat småfolk på landet, som beröras av dessa förhållanden. Och jag anser för min del, att vi på landsbygden också böra ha rättighet och skyldighet att löna våra arbetare så, att de kunna föra en människovärdig tillvaro. Jag anser, att välmågan icke bör få, som hittills skett, dragas från landsbygden till städerna, såsom man synes önska. Dessa lantarbetare äro också svenska medborgare, som behöva leva ett hyggligt liv. Men vilka var det t. ex., som förlorade på nedsättningen av fläsktullen — åtminstone i mellersta Sverige? Jo, sannerligen icke de stora godsägarne och mejerierna, ty de exportera nästan allt de ha direkt, men en oändlig massa statare, torpare, småbönder och backstugusittare, som finge sätta till på de sjunkande fläskpriserna. Själv har jag en större egendom, men jag förlorade inte något, ty jag har inte torgfört fläsk på tio år. Mina underhavande däremot sälja ganska betydliga kvantiteter fläsk, och de fingo vid detta tillfälle sitta emellan. Men det ser ut, som om meningen på sina håll är att jordbruksidkarne mer än andra samhällsklasser skola få sitta emellan — jag kan inte hjälpa, att jag måste säga det. Det var också i någon mån med tanke härför, som jag hade för avsikt att väcka en motion — fast jag inte hann det, då ju denna riksdag kom så hux flux — i vilken jag tänkte föreslå, att man inskrede mot detta oändliga jordjobb. Herrarne veta, att jag är lika stor fiende till jordjobbandet, som herrar socialister och andra kunna vara.

Man må för övrigt hysa vilka åsikter som helst om tullarnas gagnelighet eller ej, men som det nu är ställt, är det hela likväl baserat på det rådande tullsystemet — man må nu tycka om det eller ej. Väldiga kapital äro nedlagda i industrier och i vårt jordbruk just med hänsyn till det rådande tullsystemet, och det går inte att så i en hast ta bort det helt och hållet. Men skall man göra något, anse vi oss ha råd att göra något, då skola vi följa herr Palmstierna i hans förslag att utefter hela linjen taga bort tullarna så småningom. Då blir det åtminstone rättvisa och billighet.

Allt sedan jag kom in i riksdagen och allt sedan tullarna blivit införda, har jag hört klagomål, särskilt från norrländingar, över tullarnas införande, men jag skulle vilja fråga herrar norrländingar: hur tro ni, att alla järnvägar och andra goda saker i Norrland, vartill medel blivit beviljade, och vilkas åstad-

kommande gläder mig, hade kommit till stånd, om icke tullmiljonerna funnits att draga på? Jag är viss om, att man utan dem fått draga veven ganska länge. Norrlands järnvägar, utom Gällivarebanan, äro anlagda med skattemedel, de södra äro däremot för lånta pengar och förräntas genom trafikinkomsterna, vilket de norrländska icke göra. Det kan icke hjälpas, men man får hoppas på bättre tider där också.

Ang. viss utredning rörande levnads-kostnadernas stegring.

(Forts.)

Jag håller före, att det bör vara statsmakternas skyldighet att på alla möjliga områden se till, huruvida icke något kan göras för att hämma stegringen av livsmedelsprisen, och att statsmakterna i främsta rummet böra se till, att vad som bör ske, icke göres så, att jordbruket och dess arbetare ställas på en sämre ståndpunkt än övriga i Sveriges land. Kommunal självstyrelse är visserligen bra, men även den kan överskrida rimliga gränser.

Den ärade reservanten vill i sin kläm stryka vad jag ansett mig böra framdraga om rättfärdigheten i att landets jordbrukare och jordbruksarbetare icke i vidare mån än övriga arbetsgivare och arbetare undandragas statens bistånd för sin utkomst. Att det ligger någon rättvisa däri, det tror jag icke.

Emellertid finna herrarne, att vad jag yrkat innebär icke, att man på något sätt skall gå våldsamt tillväga mot städer och samhällen för deras åtgärder, utan att vederbörande må se efter på alla håll, vad som bör vidtagas för att hålla livsmedelsprisen på rimlig nivå, det må vara tulländringar eller andra åtgärder. Kommer en sådan utredning till stånd, som jag här föreslagit, och det har också herr Palmstierna påyrkat, skola vi kunna rätt bedöma den saken utan att alltid få höra det påståendet, att livsmedelstullarna driva alla priser i höjden.

Jag vet, att det icke är någon utsikt för mig att vinna gehör här, men jag kan icke underlåta att yrka bifall till min motion med dess kläm.

Herr Bäckström: Herr talman, mina herrar! Det är ganska märkligt, att jag som ivrig frihandlare skall synas föra talan mot egen sak, men jag vill då först säga, att jag är frihandlare så i teorien som i praktiken, lika väl nu, som jag alltid varit det förut.

Herr Akerlund har, som han nu själv redogjort för, i en motion begärt utredning i vissa hänseenden beträffande tullarnas, särskilt livsmedelstullarnas samt mellanhands- och kontrollsystemets inverkan på dyrtidsproblemet, och utskottet har nu sagt sitt ord om denna motion. Och det har klandrats ganska skarpt av herr Akerlund och kanske ännu mer av herr Molin, vad utskottet sagt. Jag vill därom nu endast säga, att hade denna herr Akerlunds motion varit den enda i sitt slag under innevarande riksdag, skulle naturligtvis utskottets majoritets ställning till motionen ha blivit en annan, än som nu här kommit till synes. Men då riksdagen helt nyligen på grund av herr Palmstiernas

Ang. viss utredning rörande levnads-kostnadernas stegring.
(Forts.)

m. fl. motion och bevillningsutskottets däröver avgivna utlåtande haft tillfälle att uttala sin mening angående begärd utredning rörande tullsystemets verkningar, då innevarande riksdag genom beslut i detta ärende torde ha fattat ståndpunkt jämväl i fråga om en sådan utredning, som begäres i herr Åkerlunds motion, och då därtill under den nyligen hållna tulldebatten i bägge kamrarna från håll, som stå regeringen mycket nära, förmådes, att man från regeringen kan vänta en utredning om tullspörsmålet, särskilt med hänsyn till de inom ett par år förestående underhandlingarna om traktater med främmande makter, fann utskottet ej skäl att hemställa om bifall till föreliggande motion, och utskottet torde ha haft goda skäl för sin ståndpunkt.

I sin reservation säger herr Molin, att den fråga, som förevarande motion berör, tvivelsutan är av största betydelse att få ordentligt utredd. Ja, jag är den förste att gå med därpå, och jag tror, att majoriteten inom utskottet har precis samma ståndpunkt. Och jag är även ense med herr Molin, när han säger: »För mig återstår då ingen annan rimlig anledning till dyrtiden än just tullsatserna». »Motionären har, såvitt jag kunnat finna», säger reservanten vidare, »en alldeles motsatt uppfattning, och tvisten torde ej kunna slitas, med mindre än att en objektiv utredning igångsättes för att konstatera, vilken mening som är den rätta». Ja, utskottsmajoriteten kan till och med gå med reservanten, då han säger i fortsättningen: »Jag är av den uppfattningen, att frihandlare med nöje borde taga den av en protektionistisk sinnad motionär utsträckta handen och gå med på ett utredningskrav, som bör vara ägnat att någon gång bringa den allra minsta lilla klarhet i striden mellan frihandlare och protektionister.» Ja, låte detta sig nu göra i en handvändning, varför skulle vi då icke gå med? Men vi ha ju i riksdagen nyligen sett, att saken icke är så enkelt klarerad. Utskottets majoritet skulle lika gärna som herr Molin ha räckt motionären handen, om icke den stora tulldebatten nyligen hade hållits, och vi äro förvissade, att, om även fjärde tillfälliga utskottet skulle ha visat denna vänskapsbetygelse gent emot herr Åkerlund och haft herr Molin till ambassadör, så skulle det ha blivit ganska litet resultat i alla fall. Ty av herr Åkerlunds resonemang nu synes det i det hela framskynta, att somliga skall man misstro, även när de komma med skänker.

Reservanten inlägger sin bestämda protest mot utskottets påstående, att riksdagen genom sitt beslut i anledning av herr Palmstiernas motion kan anses ha fattat ståndpunkt jämväl till den utredning, som nu begäres i herr Åkerlunds motion, och reservanten framdrager siffror från de sista voteringarna i tulldebatten. Jag har ingen anledning att ingå på vad dessa siffror säga, och det hade icke utskottet heller. Sedan tillägger reservanten: »En var omdömesgill person bör vid studiet av voteringssiffrorna kunna finna, att andrakammarmajoritetens

ståndpunkt ingalunda kan anses vara likgiltig för en objektiv utredning om tullarna över huvud taget.» Ja, de starka orden äro ju nu en gång för alla herr Molins svaghet. Att denna kammares majoritet ingalunda är likgiltig för en objektiv utredning i tullfrågan, däri ger jag herr Molin rätt, ty den torde nog stå på samma ståndpunkt och härutinnan ha samma tanke som han.

Ang. viss utredning rörande levnads-kostnadernas stegring.
(Forts.)

Om det nu i vårt utlåtande bort heta, att riksdagen »fattat ståndpunkt» eller att riksdagen »gjort ett uttalande» i den fråga, som beröres i herr Akerlunds motion, därom kan man tvista, om man icke har annat att sysselsätta sig med. Men att riksdagen, som nyligen avslagit en framställning om en fullt objektiv och förutsättningslös utredning om tullsystemets verkningar, nu skulle vara hågad att upptaga herr Akerlunds förslag om en utredning i visst syfte eller herr Molins därpå grundade hemställan om en objektiv utredning, det är, mina herrar, enligt min mening att tänka allt för förklenande om den lagstiftande församlingens stabilitet.

Herr Molin må nu ha sin mening och inlägga sin aldrig så bestämda gensaga mot utskottets uppfattning, men — för att nu begagna herr Molins egna ord — en var omdömesgill person bör kunna finna, att ingenting vore mera lönlöst — man må nu vara aldrig så ivrig frihandlare eller protektionist, Molinare eller Akerlundare — ingenting vore väl mera lönlöst än att nu upptaga en lång tulldebatt. Herr Molin lär väl icke tro, att han för sitt yrkande, som för övrigt står i bra litet sammanhang med herr Akerlunds motion, skall skaffa sig många anhängare bland dem, som förut stått emot honom. Utskottet anser, och det vill jag här pointera, att riksdagen har annat att göra än ödsla tid på fruktlösa ordstrider.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka avslag på såväl motionen som herr Molins reservation och bifall till utskottets hemställan.

Herr Andersson i Gävle: Herr talman, mina herrar! Då man genomläser motiveringen till denna motion, finner man bland annat, att motionären önskar en utredning om orsakerna till att våra livsförnödenheter nu blivit så dyra. Han önskar vidare få utrett, i vad mån dessa högre priser, som vi få betala, verkligen komma landets livsmedelsproducerande befolkning till godo. För min del må jag gärna erkänna, att jag aldrig trött, att de högre priser vi betala verkligen komma landets livsmedelsproducenter till godo, utan att den allra största delen går till mellanhänder. Och bakom det tullsystem, varmed vi omgärdat oss, florerar nog mellanhandssystemet i högsta grad. Motionärens kritik över de många och, som han säger, orimligt många mellanhänderna finner jag synnerligen berättigad, och för min del kan jag vara motionären tacksam för, att han fört fram den saken. Men icke är det något nytt och för oss förut okänt motionären kommit med, utan han har endast konsta-

Ang. viss utredning rörande levnads-kostnadernas stegring.

(Forts.)

terat ett faktum, som är för alla känt och, som jag hoppas, av de flesta erkänt.

Nu kan man icke gärna tänka sig, att lantmannen som i forna dagar skall själv direkt till konsumenterna i städerna avsätta sina produkter. Den tiden är, åtminstone vad gäller de större städerna, evigt förbi, och då måste man ha något mellanhandssystem. Man måste ha någon, som sköter varudistributionen, och huvudsaken blir, att man får detta mellanhandssystem, om jag får använda det uttrycket, inskränkt till det minsta möjliga, d. v. s. till det absolut nödvändiga.

Det har visat sig, att i de städer, där inga offentliga slakthus finnas, och där kontrollen över livsförnödenheterna är synnerligen svag, där växa dessa mellanhänder upp alldeles oerhört fort, jag tror till och med fortare än i själva Stockholm. Dessa uppköpa av lantmannen hans produkter och överlämna dem sedan till återförsäljare, och de gå, som sagt, genom en massa mellanhänder. Mellanhandssystemet är i landsortens städer minst lika stort, om icke större, än i Stockholm. Att några städer, särskilt Stockholm, lagt sig till med slakthus, över vilka kritiken från motionärens sida tyckes huvudsakligen gå ut, det finner jag icke egendomligt utan på sin plats och ägnat att minska mellanhändernas antal i stället för att öka det.

Vill man nu på annat sätt motarbeta mellanhandssystemet, så finnes ju den utvägen, att lantmännen eller livsmedelsproducenterna över huvud sammansluta sig i föreningar, lantmannaföreningar eller vad de nu kallas, sammansluta sig i föreningar, som tillvarataga deras intressen. Konsumenterna åter kunna sammansluta sig i konsumtionsföreningar, som så långt möjligt tillvartaga deras intressen. Och genom ett ordnat samarbete mellan dessa föreningar bör mellanhandssystemet kunna mycket verksamt motarbetas, för att icke säga rent av utrotas. Den vägen är för övrigt icke ny. Det är länge sedan man trädde in på den, och i vissa delar av landet och inom vissa grenar av livsmedelsdistributionen har man redan kommit ganska långt på densamma. Det gäller bara att fortsätta på den inslagna vägen. Och i det avseendet tarvas inga som helst utredningar.

Motionärens kritik går emellertid icke bara ut över mellanhandssystemet, utan det tycks vara någonting annat, som är det väsentliga. Det är en kritik över den kontroll, som man inom vissa städer har nödgats anordna. Motionären säger här, att städerna göra allt för att försvåra varuutbytet mellan producenter och konsumenter. Jag tror emellertid knappast, att någon enda stad har något intresse av att försvåra detta varuutbyte. Tvärt om ha städerna stort intresse av att underlätta varudistributionen, och de ha också lagt ned väldiga summor för åstadkommande härav. Men det är å andra sidan klart, att dessa städer måste se till, att de få sina livsförnödenheter på ett tillbörligt sätt kontrollerade, och de städer, som glömt detta, ha nog fått göra en rätt dyrköpt erfarenhet.

Motionären säger sedan längre fram i motiveringen, att man

lägger på så höga slaktavgifter och kontrollavgifter, att de på detta sätt inflytande medlen skola räcka till såväl anstaltens administration som ränta och amortering å kostnaden för densamma. Så är emellertid icke fallet, åtminstone vad beträffar Stockholm, och det är ju på förhållandena i Stockholm, som motionären i främsta rummet syftar. Enligt en uppgift, som jag här har, belöpte sig utgifterna för Stockholms slakthus under sista året till 1,030,400 kronor, under det att inkomsterna icke nådde högre än till 651,500 kronor. Det uppstod alltså en brist på icke mindre än 378,900 kronor, som Stockholms befolkning får betala på sina debetsedlar. Det är således någonting helt annat, än att debet och kredit gå ihop, och så lär väl icke kunna bli fallet för Stockholm, förrän all dess köttillförsel går genom slakthuset. Då skall det genom den ökade frekvensen kanske bli möjligt att få debet och kredit att gå ihop, på samma gång som staden då får den effektiva kontroll, som oundgängligen behöves.

Ang. viss utredning rörande levnads-kostnadernas stegring.

(Forts.)

Litet längre ned säger motionären vidare, att man i regel kan få bättre betalt av privata slaktare än vid slakthuset. Nu förhåller det sig i regel så, att den privata slaktaren helt naturligt får betala samma pris, som noterats vid slakthuset, och oftast litet till, om han skall få köpa. Och detta innebär väl icke någon nackdel utan snarare en fördel för lantmännen, och dessa ha också förstått att begagna sig av dessa officiella noteringar.

I slutet av motiveringen gör motionären en uppräknig av en hel del saker, som skulle utgöra bevis på »brist på klok förvaltning». Jag skulle vilja vända på saken och säga: det skulle innebära brist på klok förvaltning, om städerna underlåte att se till, att de få sina livsförnödenheter på ett tillredsställande sätt kontrollerade.

Utskottet har yrkat avslag på motionen, och däremot har jag naturligtvis ingenting att invända.

Till utskottets avslagsyrkande är emellertid fogad en reservation där det påyrkas en viss utredning. Jag har givetvis ingenting emot en utredning av tullsystemets verkningar, men jag tror näppe- ligen, att en sådan bör beslutas i detta sammanhang. Ty hur skulle en skrivelse till Kungl. Maj:t se ut i detta fall? Den skulle väl ses mot bakgrunden av den motion, som givit anledning till densamma, nämligen herr Åkerlunds motion, och det vill åtminstone jag för min del icke vara med om. Det är också sannolikt, att tullsystemet och dess verkningar i en mycket snar framtid och i rätt sammanhang kunna ytterligare komma under riksdagens prövning, och då så är fallet, kan man väl för närvarande ge sig till tåls.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr *Palmstierna* instämde häruti.

Herr *Molin* i Dombäcksmark: Blott några ord till utskottets ärade ordförande!

Han uttalade i sitt anförande en princip, som jag anser vara alldeles oriktig och omöjlig. Han ville låta påskina, att ut-

Ang. viss utredning rörande levnads-kostnadernas stegring.
(Forts.)

skottet genom ett tillstyrkande av motionen i en eller annan riktning skulle visat låga tankar om riksdagens stabilitet. Är det efter sådana grunder, som utskotten skola arbeta, att man ängsligt skall taga reda på, hurudan den allmänna opinionen är inom kammaren och riksdagen, och icke törs komma med sanningen, därför att man vet, att sanningen ändå icke blir tagen till nåder? Skall en sådan princip slå igenom i utskottsarbetet, då tror jag verkligen, att man är på god väg att undergräva riksdagens värdighet.

Herr Bäckström: Herr talman! Endast ett par ord med anledning av herr Molins sista yttrande!

Den princip, som han nämnde, att jag tagit mig friheten uttala, den gällde ett särskilt fall, nämligen den nu föreliggande motionen, sedd i sammanhang med en närsläktad motion, som nyligen av riksdagen behandlats. Och då tror jag, såsom jag nyss sade, att utskottets plattform är fullt säker.

Överläggningen förklarades härmed vara avslutad. Herr talman framställde propositioner på: 1:o bifall till utskottets hemställan, 2:o avslag å berörda hemställan och bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen samt 3:o avslag å utskottets hemställan och bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 8.

Ang. ändring av 27 § i lagen om val till riksdagen.

Å föredragningslistan fanns härefter upptaget konstitutionsutskottets memorial, nr 9, i anledning av inom utskottet väckt fråga om åtgärder till tryggande av röstlängdens vid andrakammarval offentlighet.

Med begagnande av den konstitutionsutskottet enligt § 38 riksdagsordningen i sådant avsende tillkommande rätt hemställde i detta memorial utskottet, att riksdagen ville för sin del besluta följande lag om ändrad lydelse av 27 § i lagen om val till riksdagen den 26 maj 1909.

27 §.

Senast den 25 juni skall röstlängd vara avsend eller avlämnad för landet till ordföranden i valnämnden och i stad till magistraten, där denna ej själv verställt upprättandet.

En var, som det åstundar, äger att under behörig tillsyn taga del av röstlängden ävensom göra avskrift därav.

Denna lag träder i kraft genast efter utfärdandet.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr Edén: Herr talman! Såsom kammaren finner, föreslår konstitutionsutskottet i detta memorial, att riksdagen måtte besluta en lagändring. Man har fäst min uppmärksamhet på att det skulle vara önskvärt att i utskottets yrkande göra en liten formell jämkning som emellertid endast består däri, att under rubriken införes en ingress, som förmedlar den nya lagtexten. Jag föreslår därför, att i konstitutionsutskottets yrkande måtte under rubriken insättas följande ingress: »Härigenom förordnas, att 27 § i lagen om val till riksdagen den 26 maj 1909 erhåller följande förändrade lydelse». Med detta tillägg ber jag alltså att få yrka bifall till konstitutionsutskottets förslag. Jag ber att få nämna, att ett yrkande av denna art redan är antaget av första kammaren.

Ang. ändring
av 27 § i
lagen om val
till riksdagen.
(Forts.)

Herr Leander: Herr talman! Då kammaren nu, enligt vad jag har skäl förmoda, enhälligt kommer att bifalla utskottets hemställan med den formella förändring, som föreslagits av herr Edén, så tillåter jag mig uttala den förhoppningen, att lagändringen måtte utan tidsutdräkt sanktioneras och utfärdas av Kungl. Maj:t.

Detta tillägg till 27 § i vallagen, som utskottet föreslår, avser ju att lämna ökat skydd åt de medborgerliga rättigheterna. Oaktat det väl borde stå klart för alla, som hedrats med förtroendet att vara valnämndsordförande, att röstlängden är en offentlig handling, som var och en äger rätt att icke blott se utan även avskriva, så har det dock inträffat, att en och annan valnämndsordförande till och med i dessa dagar, då ju röstlängden författningsenligt varit framlagd för granskning, ansett sig kunna avvisa personer, som velat taga avskrift av densamma, med den förklaringen, att de varken äga rättighet och ännu mindre skyldighet att tillhandahålla röstlängden i sådant syfte. Det är därför synnerligen nödvändigt, att alla valnämndsordförande med dylik uppfattning så snart som möjligt och i god tid före de stundande andrakammarvalen få tydligt besked om, att de måste ändra taktik i detta hänseende och att det är deras ovillkorliga skyldighet att tillhandahålla röstlängden för avskrift.

Det är detta, som utskottet på förekommen anledning har ansett sig böra föreslå, och i det jag än en gång ger uttryck åt den förhoppning, jag i början uttalade, ber jag att få yrka bifall till herr Edéns förslag.

Herr Lindman: Herr talman! Jag har ju ingenting att invända mot själva saken, nämligen att dessa röstlängder skola vara tillgängliga även på andra tider än den i vallagen föreskrivna, den 3—9 juli. Det är fullkomligt berättigat och i sin ordning. Men det synes mig, att utskottet hade bort i sin motivering åtminstone göra något uttalande angående hur man närmare tänkt sig detta tillgänglighållande av röstlängden. Man

Ang. ändring
av 27 § i
lagen om val
till riksdagen.
(Forts.)

får ju icke ställa det så, att valnämndsordförandena bli så betungade, att det knappast blir möjligt för någon att åtaga sig en sådan befattning. Man kan t. ex. tänka sig, att det skulle kunna göras anspråk på att valnämndsordföranden skall hålla röstlängden tillgänglig varje söckendag under flera timmar om dagen. Han är ju en ensam person, som inte har någon expedition eller något biträde, och han har sitt eget arbete att förrätta. Det synes mig därför, att han borde ha rättighet att genom anslag tillkännagiva, att han håller längden tillgänglig under t. ex. vissa dagar i veckan och vissa timmar om dagen under dessa dagar. I en expedition i allmänhet tillkännagiver man ju, vilken tid den hålles öppen, och jag förmodar, att det är meningen, att det skall gå så till även här. Men om detta icke uttalas, så förmodar jag, att resultatet kan bli, att valnämndsordföranden visserligen kan tillkännagiva, att längden hålles tillgänglig vissa timmar om dagen, t. ex. två timmar, men att han näppeligen kan underlåta att hålla öppet varje söckendag.

Det är endast detta jag har velat uttala. Det kunde gärna ha stått någonting sådant i själva lagen eller åtminstone i utskottets motivering.

Herr Edén: Med anledning av den siste talarens anmärkning, skall jag be att först och främst få framhålla, att den bestämmelse, som konstitutionsutskottet föreslagit till införande i vallagen, är så gott som ordagrant densamma, som redan finnes i kommunalförordningen för landet angående vederbörande kommunalordförandens skyldighet att tillhandahålla protokollen från kommunalstämman och kommunalnämnden. Man har då ansett, att lika litet som det befunnits nödvändigt att i kommunallagarna sätta ut någonting om expeditionstid för kommunalnämnds- och kommunalstämmas ordförande, under vilken de skola hålla sina protokoll tillgängliga, lika litet är det nödvändigt att i denna lag sätta ut någonting om en särskild expeditionstid för valnämndsordförande, under vilken han skall hålla röstlängden tillgänglig. Man har inom konstitutionsutskottet, som ganska noga har övervägt även denna sida av saken, haft den övertygelsen, att detta kommer att reglera sig själv, på samma sätt som det reglerar sig själv med de kommunala myndigheternas skyldighet att tillhandahålla kommunalstämmo- och kommunalnämndsprotokollen. För min del har jag icke någonsin kunnat tänka mig, att den nya lagbestämmelsen skulle ha absolut skyldighet att varje dag och hela dagen — kanske hela dygnet! — vara tillgänglig för allmänheten för att tillhandahålla vallängden. Även denna bestämmelse får väl läsas med något sunt förstånd liksom andra bestämmelser, och jag kan icke finna annat, än att valnämndsordförande bör, om han finner det lämpligt, kunna utsätta viss tid, under vilken han kan träffas för att tillhandahålla röstlängden för allmänheten. Men därvidlag måste ju självfallet uttryck-

ligen förutsättas, att han utmäter den tiden så fullt tillräcklig, att allmänheten icke blir lidande i sin redan förut bestående och nu befästade rätt att få röstlängden tillhandahållen för granskning och avskrift. Sålunda tror jag icke att man i praktiken skall behöva befara olägenheter av den föreslagna nya föreskriften lika litet som man haft det av den lika lydande bestämmelsen om kommunalprotokollens tillgänglighet.

*Ang. ändring
av 27 § i
lagen om val
till riksdagen.*

(Forts.)

Herr Lindman: Herr talman! Jag vill säga gent emot den siste ärade talaren, att ingen människa, åtminstone icke jag, ifrågasatt, att röstlängden skulle vara tillgänglig hela dygnet, utan det är ju en ren överdrift. Jag säger, såsom jag också nyss förklarade min mening vara, att valnämndens ordförande naturligtvis är berättigad att utsätta vissa timmar om dagen, då han håller röstlängden tillgänglig för allmänheten. När nu också konstitutionsutskottets ordförande säger, att även han haft den uppfattningen, att valnämndens ordförande kan utsätta vissa dagar i veckan, bara han tager till tiden tillräckligt lång, så synes det mig, att detta borde ha stått i utskottets motivering.

Herr Waldén: Herr talman! Jag skall endast be att få instämna i den av herr Leander uttalade önskan, att den lagändring, varom nu är fråga, så snart som möjligt måtte vinna Kungl. Maj:ts sanktion. Till de skäl herr Leander anförde vill jag lägga ytterligare ett genom att peka på de uppgifter, som under de senaste dagarna framkommit i pressen, nämligen om huru valnämndernas ordförande till och med under den tid, då röstlängden enligt vallagen skall vara tillgänglig, således mellan den 3 och 9 juli, icke fullgjort denna sin skyldighet, utan förhållit längden för de röstberättigade och hindrat dem att taga del av densamma. Det är en otillständighet, som påtagligen har utnyttjats i rent partisyfte, och anser jag det vara både min rättighet och skyldighet att rikta uppmärksamheten härför i kammaren till den kraft och verkan det hava kan. Det är alldeles påtagligt, att om icke röstlängden får ens under den tiden vara tillgänglig för de röstberättigade, är ytterligare en garanti undanlyftad för tryggande av rösträtten, som ju är en av de viktigaste medborgerliga rättigheterna.

Jag yrkar bifall till hr Edéns förslag.

Herr Berg i Munkfors instämde häruti.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad samt herr talmannen givit propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till det av herr Edén under överläggningen framställda yrkandet, fattade kammaren beslut i enlighet med innehållet i sistnämnda proposition.

Andra kammarens protokoll vid senare riksdagen 1914. Nr 38. 2

§ 9.

Ang. vissa
åtgärder till
skydd för röst-
rätten vid riks-
dagsmänna-
val.

Vidare förekom till behandling konstitutionsutskottets utlåtande, nr 10, i anledning av dels väckt motion angående skrivelse till Konungen i fråga om utarbetande av förslag till sådan ändring av lagen om val till riksdagen, att deras rösträtt tryggas, som utan eget förvållande ej blivit upptagna i röstlängden, dels uppkommen fråga om åtgärder till skydd för rösträtten i sådana fall, där röstlängd förkommit.

I en inom första kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 50, hade herr *Skarstedt* hemställt, att riksdagen ville besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville utarbeta bestämmelse i vallagen till tryggande av deras rösträtt, som utan eget förvållande ej blivit upptagna i röstlängden.

Vid behandlingen av detta ärende hade inom utskottet väckts fråga om åtgärder till skydd för rösträtten i sådana fall, där röstlängd förkommit.

Utskottet hemställde,

a) att herr *Skarstedts* ifrågavarande motion ej måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

b) att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, huruvida icke sådana ändringar kunde vidtagas i gällande bestämmelser, att rösträttens utövning möjliggjordes i fall, då röstlängd för val till andra kammaren förkommit, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Vid utlåtandet voro emellertid fogade reservationer:

av herrar *Olof Olsson*, *Skarstedt*, *Persson* i Malmö, *Waldén* och *Kropp*, vilka ansett, att utskottets hemställan under mom. a) bort ha följande lydelse:

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, huruvida icke sådana ändringar kunde vidtagas i gällande bestämmelser, att rösträttens utövning möjliggjordes i fall, då röstberättigad utan eget förvållande ej blivit i röstlängden upptagen, samt för riksdagen framlägga de förslag vartill utredningen kunde föranleda; samt

av herrar *Clason*, *Bellinder* och *von Geijer* emot viss del av motiveringen till utskottets under b) gjorda hemställan.

Utskottets hemställan föredrogs, varefter ordet begärdes av

Herr *Bogren*, som anförde: Herr talman! Som kammaren finner, föreslår herr *Skarstedt* i sin motion, »att riksdagen ville besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville utarbeta bestämmelser i vallagen till tryggande av deras rösträtt, som

utan eget förvällande ej blivit upptagna i röstlängden». Denna motion är nu av konstitutionsutskottet avstyrkt. Då jag emellertid icke varit i tillfälle att vid slutbehandlingen i utskottet av detta ärende låta anteckna min ifrån majoriteten i utskottet avvikande mening i föreliggande fall, ber jag, herr talman, att få yttra några ord med anledning härav.

Ang. vissa ätgärder till skydd för rösträtten vid riksdagsmannaval.

(Forts.)

De senaste valen till riksdagens andra kammare giva nog på flera ställen exempel på att sådana ledsamheter, som de här av motionären påpekade, icke äro så sällsynt förekommande eller att eljest kvalificerade valmän förlora sin rösträtt, dels beroende på något förbiseende eller slarv från vederbörande vid vallängdens utskrivande och dels, kanske icke minst, på grund av förbiseende av att i vederbörlig tid och på vederbörligt sätt utsända med allmänna posten de underrättelser, som vallagen föreskriver rörande sådana personer, som t. ex. inflyttat i kommunen under de senaste tre åren och sålunda måste förete bevis på att de betalt sina skatter under de senaste åren till annan kommun.

Nu framhåller visserligen utskottet, att betryggande för valmännen i bägge dessa fall är, att såväl vallängden upprättas som underrättelserna utsändas under ämbetsmannans ansvar. Ja, det är gott och väl, men om nu till och med stora skaror valmän genom förbiseende av vederbörande förlora sin rösträtt, så bliva de icke hjälpta genom att lita på detta ämbetsmannans ansvar. Jag skall be att härvid få anföra några exempel.

I ett valdistrikt reste en person över 400 km. för att fullgöra och utöva sin rösträtt och röstplikt vid sista riksdagsmannavalet. När han anlant till ort och ställe efter denna långa resa och kommit fram till valbordet, underrättades han om att på grund av förbiseende hans namn icke upptagits i vallängden. Jag tänkte redan då, att detta var ett ledsamt förhållande, när han gjort en så lång resa, och jag tänkte också: ponera, att detta hänt någon av de så intresserade röstberättigade, som rest ända från Berlin och Petersburg till Stockholm för att avgiva sin röst. I ett annat valdistrikt framkom till valbordet en fastighetsägare, som i 25 år ägt fastigheten och icke någon gång varit uppförd i restlängden, utan alltid betalt sina utskylder. Han underrättades där då om, att av förbiseende han icke vore upptagen i röstlängden, och han fick således vända om med oförrättat ärende vid valbordet. En arbetare, som i 23 år var skriven i samma kommun och under de 23 åren så punktligt betalt sina utskylder, att han aldrig förekommit i restlängden, hade icke heller upptagits i röstlängden; hans namn hade av förbiseende icke kommit med. Det är beklagligt, ytterst beklagligt detta.

Men ännu större blir manfallet ofta därigenom, att vederbörande ordförande i valnämnden försummar att utsända de underrättelser, som han skall utsända, sedan vallängden till honom blivit överlämnad, underrättelser till personer, som på ett eller annat sätt äro diskvalificerade enligt den upprättade vallängden, så att de senare skola kunna få tillfälle att styrka sin rösträtt. Så hände i ett valdistrikt, att 130 eljest kvalificerade valmän miste sin rösträtt på grund av att de icke

Ang. vissa åtgärder till skydd för rösträtten vid riksdagsmannaval.

(Forts.)

fått mottaga dylika i lag föreskrivna underrättelser, vilket gjorde, att de sedermera med debetsedlar ifrån de kommuner, där de förut bott, icke kunde styrka, att de voro kvalificerade. Valförrättaren skylde på att breven icke kommit fram. I ett annat valdistrikt försummade valförrättaren att utsända dessa underrättelser, vilket vållade, att omkring 300 personer, som eljest skolat haft rösträtt, gingo den samma förlustig, d. v. s. icke fingo deltaga i valen. Här medgav valförrättaren, att han eller rättare sagt hans vikarie försummat utsända dessa underrättelser.

Då det visat sig, att de flesta eljest kvalificerade av dem, som förlora sin rösträtt, förlorat den av sistnämnda anledning, förefaller det mig, som om det skulle vara lätt hjälpt genom att i vallagen bestämt utsades, att valnämndernas ordförande skulle vara pliktiga att i postboken låta anteckna eller anteckna de av dem avsända underrättelser, och att dessa anteckningar av vederbörande posttjänsteman skulle verificeras. De anförda fallen äro upprörande, och jag tror därför det vore skäl, att statsmakterna vidtog någon åtgärd för att råda bot på dessa missförhållanden.

Vi ha ofta i vårt land haft skäl att klaga över den bristande ansvarskänsla — om jag så får uttrycka mig — som här och där kommit till synes, när det varit fråga om att deltaga i allmänna värv, vid kommunala val och riksdagsmannaval etc. Men då måste vederbörande också göra allt vad göras kan för att icke förlama den till äventyrs uppspirade allmänandan, som tager sig uttryck i ett livligt deltagande i de allmänna valen och i de allmänna angelägenheterna. Om en valman på detta sätt kommer fram till valbordet för att utöva sin medborgerliga plikt och där blir snöpligen avvisad, så verkar det nedslående på honom, och det kan möjligen resultera i att han tänker: jag bryr mig icke om det här vidare, jag skall icke besvära.

Det kunde vara åtskilligt mera att anförda här kanske även be-
träffande motiveringen, men, herr talman, med anledning av vad som reservanterna anført, skall jag inskränka mig att yrka bifall till den av herrar Olof Olsson och Skarstedt m. fl. vid betänkandet fogade reservationen.

Vidare yttrade:

Herr Lindman: Herr talman! Jag har icke för avsikt att yttra något angående punkt a) i utskottets hemställan, ty därvidlag har jag samma uppfattning som utskottet. Men däremot skall jag be att få säga några ord om punkt b).

Det synes mig, att utskottet i sin motivering väl starkt strukit under den åtgärden, att man skulle kunna förebygga ifrågavarande olägenhet genom att upprätta dubbla röstlängder. Utskottet säger, att detta är den ena vägen och att den vägen kan ur vissa synpunkter synas säkrast leda till målet, därvid dock, för att vinna ökad trygghet, måste förutsättas, att de olika exemplaren skulle förvaras på skilda ställen. Så talar utskottet vidare om, att det också kan gå till på det sättet, att

om röstlängden förkommer eller brinner upp, en ny kan upprättas. Det synes mig dock, att utskottet i sin motivering icke bort på långt när så starkt, som skett, betonat den sidan av saken, att man kunde upprätta två röstlängder, ty därmed är förknippat enligt min uppfattning stora olägenheter och besvärligheter. Man kan tänka sig, att det skall vara besvärligt att upprätta dubbla röstlängder över hela landet, och detta allenast av den anledning att en röstlängd i ett ytterst enstaka fall, såsom skedde vid Blacksta, brunnit upp eller förkommit. Det synes mig vara att vidtaga en alltför vidlyftig åtgärd. Naturligtvis vill jag icke säga annat, än att det är synnerligen orätt, om de, som stå uppförda i den röstlängd, som förkommit, förlora sin rösträtt, men det synes mig, som sagt, att utskottet starkare bort betonat, att häradskrivarna i ty fall kunna upprätta en ny röstlängd. Naturligtvis skall den upprättas på samma sätt och under samma förutsättningar som den gamla samt samma procedur förekomma, fastän med mindre omfattning och besvär, så att man förkortar de olika tidsperioderna. Jag skulle ytterligare vilja säga, att om det skulle vara två röstlängder, så likaväl som man kan begå fel i den ena vid upptagandet av en sådan stor mängd namn, som det här är fråga om, så kan man tänka sig, att de dubbla röstlängderna bliva olika, och då frågar jag: vilken av dessa skall hava vitsord?

Slutligen skulle jag vilja göra en annan erinran. Utskottet talar här i sin motivering om och redogör så vidlyftigt för historien om den uppbrunna röstlängden i Blacksta. Det omnämnes, hurusom saken dragits under Kungl. Maj:ts prövning med yrkande, att ny röstlängd skulle upprättas, men att Kungl. Maj:t i statsrådet förklarat, att då fråga av förevarande art icke borde komma under Kungl. Maj:ts prövning i annan ordning, än som funnes bestämd för anställande av klagan över blivande val, framställningen icke föranledde någon Kungl. Maj:ts vidare åtgärd. Jag undrar, om det icke varit lämpligt för fullständighetens skull, att utskottet då även i motiveringen tagit in, att sedan detta Kungl. Maj:ts utslag kommit, gick ärendet i besvärsväg till regeringsrätten och behandlades av regeringsrätten, och att det vidare förklarades av regeringsrätten, att de personer, som stodo i den uppbrunna röstlängden, icke kunde få utöva sin rösträtt, därför att det icke fanns någon röstlängd. Detta tycker jag borde hava stått i den motivering, som nu skall åtfölja skrivelsen till Kungl. Maj:t.

Herr Waldén: Herr talman, mina herrar! Då jag är en bland de fem reservanter, som inom utskottet haft en annan mening om utskottets uttalanden beträffande herr Skarstedts motion, ber jag att med några ord få angiva mina och reservanternas skäl härför.

Det är, såsom synes av utlåtandet, fråga om att trygga röst-rätten för sådana, som utan eget förvållande hava på ett eller

*Ang. vissa
åtgärder till
skydd för röst-
rätten vid riks-
dagsman-
val.*

(Forts.)

Ang. vissa åtgärder till skydd för röst-rätten vid riksdagsmannaval.

(Forts.)

annat sätt blivit uteslutna ur röstlängden på grund av slarv eller annan omständighet, eller också sådana, som visserligen äro upptagna i röstlängden, men där blivit antecknade såsom icke röstberättigade, fastän de i verkligheten äro röstberättigade och icke veta med sig själva, att de på något sätt äro diskvalificerade. De ha icke blivit underrättade härom och därför i god tro gått att rösta, men då fått besked om att de icke hava någon röst-rätt. Just för dessa fall har i motionen påyrkats någon lagbestämmelse, som skulle kunna trygga dessa personers rösträtt.

Nu anför utskottet här, att det är åtskilliga garantier, med vilka man kringgårdat denna rättighet, så att det icke skulle vara anledning befara annat än åtminstone mycket sällan, att sådana fall skola inträffa, som jag nu pekat på. Det är nog bra med dessa garantier, men det har dock visat sig vid föregående val och icke minst vid de nyss förrättade, att ganska många tappats bort i vallängden, fastän de bort upptagas där såsom röstberättigade. Även andra fall ha förekommit, då de visserligen blivit upptagna i röstlängden, men antecknats såsom icke röstberättigade, fastän de bort hava rösträtt. Och allra betänkligaste är, att ett sådant fall inträffat, som att en person, som varit uppsatt som kandidat och som första namn på listan till och med, befunnits icke vara upptagen såsom röstberättigad. Det inträffade, enligt vad som uppgivits, i en av Skaraborgs läns kretsar.

Det är naturligtvis någonting aldeles orimligt, att en sådan medborgerlig rättighet som denna skall på ett eller annat sätt kunna äventyras, och det är därför reservanternas anse, att något borde göras i saken. Utskottet har ju också erkänt, att syftet är behjärtansvärt, men på samma gång framhållit, att »det skulle stöta på åtskilliga praktiska svårigheter och vålla stor omgång för valnämnderna», om man även på något sätt skulle söka trygga deras rösträtt, varom jag talat. Detta är nog sant, men jag tror, att dessa svårigheter icke äro större än att de kunna övervinnas, och svårigheterna äro ju till för att övervinnas. Icke minst i ett sådant fall som detta bör man söka göra det. Jag har tänkt mig, att man kunde gå till väga på följande sätt. — Jag vill icke säga, att det är det enda eller det riktigaste sättet, men jag har tänkt mig att saken skulle kunna ordnas så. En person, som vet med sig att han bör vara röstberättigad kommer fram för att lämna sin valsedel till valnämndens ordförande. Förklarar då denne, att han icke har rösträtt, så anmäles detta för valnämnden. Valet fortgår naturligtvis, ty det bör icke avbrytas, men följande dag kan valnämnden pröva, huruvida de bevis, som den ifrågavarande personen kan hava framlagt, äro tillfyllestgörande för att han skall hava rösträtt och få utöva densamma. Det måste ju göras något för att trygga deras rösträtt, som av någon anledning äro förhindrade att utöva den, t. ex. sjömän och dylika.

*Ang. vissa
åtgärder till
skydd för röst-
rätten vid riks-
dagsmannaval.*

(Forts.)

och jag tror, att även för här omordade fall åtgärder kunna vidtagas för att trygga deras rösträtt.

Nu säger man, att ett dylikt medgivande skulle bryta mot den princip, man har byggt på i den nuvarande vallagen, nämligen att viss dag, den 25 juli, skall vallängden vara definitivt justerad och icke någon ändring däri kunna göras. Ja, det är naturligtvis bra att ha denna princip och att man håller på den så långt som möjligt; det erkänner jag. Men genom att bifalla den hemställan, som göres i punkten b) i utskottets utlåtande, blir i själva verket den principen i någon mån bruten. Om man skall, för den händelse en röstlängd förkommer, skaffa en annan, då är redan den principen bruten, och då mena vi reservanter, att på samma gång utredning kommer att ske, huru man skall gå till väga i sådana fall, som inträffat i Blacksta, man även skulle kunnat taga under omprövning, huruvida man skulle kunna trygga rösträtten för dessa, som utan egen förskyllan blivit berövade denna rätt. Jag vill understryka, att det är endast kvantitativ skillnad mellan dessa båda fall, då röstlängden förkommer och då någon enstaka röstägande blir utesluten på grund av slarv eller annan omständighet. Det är därför vi gjort det yrkande, som förekommer på sid. 10, nämligen att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, huruvida icke sådana ändringar kunna vidtagas i gällande bestämmelser, att rösträttens utövning möjliggöres i fall, då röstberättigad utan eget förvållande ej blivit i röstlängden upptagen, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till denna vår reservation.

Herr Sjöberg: Herr talman! Det kan synas, som om denna fråga vore ganska oviktig, men enligt mitt förmenande är den det icke. Det är nämligen det ledsamma härvidlag, att påföljder träffar de ordentliga valmännen, som fullgjort sina skyldigheter. Att de skola vara diskvalificerade att utöva sin rösträtt, är enligt mitt förmenande ett mycket tråkigt förhållande. Man kan ju förstå, att man icke hyser varmare känslor för dem, som på grund av oordentlighet o. d. icke kunna komma med; men här träffar det de ordentliga. Jag känner till åtskilliga fall från min stad, där det var så, att även personer, som hela sitt liv, alltsedan de blivit skyldiga att betala skatt, fullgjort sina skyldigheter, när de kommit för att rösta förvägras utöva rösträtt, emedan de icke varit uppförda i röstlängden såsom röstberättigade.

Nu säger man till dessa, att röstlängden skall ju ligga utlagd och den har varit utlagd och ni har haft tillfälle att övertyga eder om, huruvida ni ha rösträtt eller icke. Men det är väl ändå icke lagens mening, att varje skattskyldig i vederbörande samhälle, t. ex. i en stor stad med 10,000, 15,000, 20,000 eller 30,000 röstberättigade, skall gå och se efter i röstlängden, om han är upptagen där. Det

*Ang. vissa
åtgärder till
skydd för rösti-
rätten vid riks-
dagsmannaval.*

(Forts.)

är ju för att slippa detta spring hos valnämndens ordförande, som man har bestämmelsen om att underrättelse skall skickas ut till dem, som icke äro upptagna såsom röstberättigade. Är det då så, att man icke fått något brev till sig utskickat med sådan underrättelse, så är naturligtvis vederbörande fullt på det klara med, att han ingenting riskerar, utan står i längden och äger rösträtt. När han sedan kommer för att rösta, så kan man tänka sig, vilket obehag det skall vara för honom, då det förklaras, att han icke har rösträtt, under det att 100-tals personer äro närvarande och vänta på att få avlämna sin röst. Jag är ju suppleant i utskottet och var icke med vid behandlingen av denna fråga, och jag förstår mycket väl, att man tycker, att denna fråga är oviktig, men den är dock icke så oviktig.

Herr Lindman kom in på frågan om dubbla röstlängder. Ja, i utskottet var man också inne på den frågan, då det var fråga om röstlängdernas tillhandahållande. Det yrkades då i utskottet på att det skulle upprättas dubbla röstlängder och att den ena skulle vara upphängd i kommunalrummet så att valnämndens ordförande skulle slippa alltför mycket spring hos sig. Ja, jag anser också, att det bör upprättas två röstlängder, men då bör det ske så naturligtvis, att icke den ena avskrivs från den andra, utan att båda upprättas efter originalen. Det kunde ju vara ett sätt. Jag vågar icke säga, vilket sätt som är det bästa, men i alla fall håller jag före, att det är av icke så ringa vikt, att man ser till, att de medborgare, som fullgjort sina skyldigheter, också komma in i röstlängden och där upptagas såsom röstberättigade. Det var en av utskottets medlemmar, en medlem av högern, som inom utskottet talade om, att en nära släkting till honom gått miste om sin rösträtt utan eget förvållande, och sådant är ju mycket tråkigt.

Under sådana förhållanden kan jag icke annat än yrka bifall till reservationen.

Herr Edén: Herr talman! Utskottets utlåtande har i denna punkt blivit föremål för kritik från två olika håll. Från det ena hållet, från herr Lindman, har utskottet fått uppbära klander, därför att det skulle i betänkandet under punkt b) ha för mycket tryckt på möjligheten att upprätta två vallängder. Jag skall upptaga denna fråga först.

Det synes mig först och främst, att herr Lindman har något underligt återgivit utskottets motivering, då han anser, att utskottet för mycket tryckt på möjligheten att upprätta dubbla exemplar av vallängden. Om man läser utskottets motivering på sid. 8, så heter det där på följande sätt: »Av dessa utvägar kan den förstnämnda ur vissa synpunkter synas säkrast leda till målet, därvid för vinnande av önskvärd trygghet tydligen måste förutsättas, att de båda exemplaren förvaras på skilda ställen. Å andra sidan medför den kostnader, som i betraktande av de dock säkerligen ganska sällsynta fall, då dupletten för sitt här förutsatta ändamål skulle komma till användning, kunna

synas onödigt stora». Det är mig omöjligt att förstå, att vi härvidlag för mycket tryckt på den utvägen. Vi hava visat de stora fördelar denna utväg har, men icke undandolt de olägenheter, som äro förknippade med densamma. Vad herr Lindman betonade i avseende å besvärligheten och kostnaderna, är redan sagt i utskottets motivering. Att emellertid denna utväg »ur vissa synpunkter kan synas säkrast leda till målet», såsom utskottet mycket försiktigt uttryckt sig, det lärer ingen kunna bestrida, som satt sig in i den sak, det här gäller. Ty så mycket är visst, att skall man gå den andra vägen, så stöter man på synnerligen stora svårigheter på grund av den korta tid, som står till förfogande, om vallängden skulle förkomma. Om herr Lindman läst fortsättningen av utskottets utlåtande, så finner han däri, att det särskilt påpekas, att röstlängden föreligger färdig först i juli månad, och valen förrättas i september. Om då röstlängden förkommit under mellantiden, låt oss säga i början av augusti — det är ett relativt gynnsamt fall ändå, ty den kan också förkomma i slutet av augusti eller omedelbart före valen — om den förkommit i början av augusti, blir det alldeles ofantligt svårt att hinna med allt som kräves för den nya längdens fullbordande: häradskrivaren skall uppräta en ny röstlängd, valnämnden skall genomgå densamma och utsända brev till dem, som icke blivit upptagna som röstberättigade, och vidare skall man bereda rum för en besvärstid, under vilken klagomål skola kunna anföras och avgöras. Det kan icke förnekas, att denna utväg är i högsta grad kinkig, och utskottet har nödgats erkänna detta, när utskottet pekar på den. Inom utskottet — jag kan gärna nämna detta — har för övrigt från i dessa ärenden synnerligen erfaret och vederhäftigt håll rent av uttalats, att det var svårt att tro på någon annan möjlighet än den första, med de dubbla längderna, om vi skola vinna full säkerhet för att alltid kunna åstadkomma en reservröstlängd, ifall den egentliga röstlängden skulle förkomma. I alla händelser har utskottet icke bestämt sig för den ena eller andra utvägen. Kungl. Maj:t får taga frågan under behandling, och det får ankomma på Kungl. Maj:t att utreda, vilken utväg som är den ur alla synpunkter lämpligaste.

Vad herr Lindman för övrigt anförde angående önskvärdheten därav, att man i motiveringen också borde hava talat om regeringsrättens utslag vid besvären om den förkomna röstlängden i Blacksta, föreföll mig tämligen opåkallat. Något bidrag till belysningen av denna fråga kan det utslaget icke giva. Det behöver här blott konstateras, att över huvud taget en röstlängd har förkommit och att man icke funnit någon utväg att ersätta densamma. Något annat behöver icke visas för att hava tillräcklig grund för utskottets yrkande.

I den första punkten har utskottet nödgats hemställa om avslag å herr Skarstedts motion. En rad av talare har nu här i kammaren stigit upp och uttalat sitt beklagande häröver samt

*Ang. vissa
åtgärder till
skydd för röst-
rätten vid riks-
dagsmannaval.*

(Forts.)

Ang. vissa
åtgärder till
skydd för röst-
rätten vid riks-
dagsmannaval.

(Forts.)

sökt föra fram angelägenheten av att man skyddar den enskildes rösträtt icke mindre än rösträtten för samtliga valmän inom en kommun; de ha gjort gällande att om enskilda utan sitt förvällande icke hava blivit upptagna i röstlängden, man bör göra, vad göras kan, för att de skola komma in i den. Om den saken kan jag kort och gott förklara, att i dessa önskemål instämmer jag på det allra livligaste med de ärade talarne. Det är för mig en angelägenhet av största vikt att, om det skulle på något sätt låta sig göra, förbättra garantierna för att icke någon utan eget förvällande uteslutes ur röstlängden. Men så länge man icke visat på någon rimlig utväg att förstärka dessa garantier, så länge är det icke lämpligt, att riksdagen skriver till Kungl. Maj:t i denna fråga. Vi böra dock komma ihåg, att den vallag, som tillkommit, för endast några år sedan utarbetats under samverkan av Kungl. Maj:t och riksdagen, och att man har försökt att där få in bästa möjliga åtgärder för att trygga varje valmans rätt. När vallagen tillkom, har det mig veterligen icke varit tal om någon ytterligare garanti i detta avseende än vad som i den infördes. Nu har det befunnits, att, trots allt vad man sökt göra i detta syfte, så händer det ändå, dels att vid vallängdens upprättande en eller annan person, kanske icke så få, icke kommer med, som borde vara med, och dels, såsom här påvisats, att valnämndens ordförande och magistraten icke alltid uppfylla den skyldighet som de hava, att varsko de personer, som blivit uppförda i röstlängden men där antecknats såsom icke röstberättigade. Då frågar jag endast: vad är det man på sakens nuvarande stadium kan göra för att förekomma detta?

Vad den förra saken beträffar, att vederbörande icke blivit upptagna i själva vallängden, så tror jag icke, att det tills vidare finnes någon annan utväg än att hålla efter de ämbetsmän, som uppgöra själva grundstommen till vallängden, således häradsskrivarna på landet och magistraten i städerna. Det är på dem, det beror, då ett namn alldeles saknas i vallängden. De handla under ämbetsmannans ansvar och man får lov att utkräva detta ansvar. Man har nu sagt, att det är klen tröst, om ansvar utkräves av en ämbetsman, när en eller flera röstberättigade icke hava blivit upptagna i röstlängden och således icke kunnat få avgiva sin röst. Det må vara, att det är en klen tröst, men jag tror, att det är den enda utvägen. Varje försök att åstadkomma någon kontroll över häradsskrivarnas och magistratens arbete vid själva röstlängdens upprättande är, så vitt vi kunnat döma i konstitutionsutskottet, fullständigt hopplöst. Det finnes icke någon möjlighet att kunna göra om hela detta vidlyftiga arbete så, att man kan hava någon förhoppning, att man skall bättre än dessa ämbetsmän få upp de namn, som skola stå där. Åter svaras: nåväl, tanken på en dubbel kontroll får man väl släppa; men om en person på det sättet icke blivit upptagen i vallängden, bör

han väl åtminstone, om han påvisar detta vid själva valet, få tillfälle att rösta. Här kommer verkligen det enda, observera *det enda*, praktiska förslag, som vid hela denna frågas behandling varit före och som kommit fram först nu här i denna debatt, nämligen herr Waldéns förslag, att i dylika fall en man, som gör anspråk på att vara röstberättigad, skulle få avlämna sin valsedel och hans rätt upptagas till prövning av valnämnden och magistraten dagen efter valet. Jag ber emellertid herrarna en liten smula tänka sig in i vad detta skulle betyda. Det betyder, att allt det valkrångel, som vi just försökt komma ifrån genom stadgandet om vallängdens orubblighet, sedan den blivit justerad, nu skulle kunna komma upp igen. Det betyder, att man vid ett sådant val återigen skulle hava möjlighet att taga upp klagomål över röstlängden — långt efter dess justering — låt vara att de skulle avgöras först dagen efter; det uppskovet med avgörandet spelar i detta fall ingen roll. Det är alldeles klart, att har man en gång givit valnämnden eller magistraten rätt att pröva ett sådant fall, måste man även medgiva rätt att gå till högre instans, och så skulle vi få igen hela proceduren med besvär ända upp till Kungl. Maj:t, som vi hade före år 1909 och som vi bestämt försökt att komma ifrån. Jag tror icke, att det gärna är möjligt, i varje fall icke på grundval av det material, som nu kommit fram, att slå in på denna bog igen, och att frångå en grundsats, som är så ytterst önskvärd för reda och klarhet i valförhållandena som den, att vallängden skall vara orubblig, när den en gång är fastställd. Ingen kan överskåda konsekvenserna av ett uttalande i denna riktning, och jag vill för min del varna andra kammaren från att ansluta sig till en sådan meningsyttring, när man så litet vet, vad den kan betyda och komma att leda till.

För övrigt har man påpekat — det var herr Bogren och, som jag tyckte mig höra, även herr Sjöberg — att vissa valnämndsordförande eller magistrater försummat sin skyldighet att utsända varningsbrev till de personer, som finnas i vallängden, men för vilka anteckning är gjord, att de icke äga någon rösträtt. Här ha t. o. m. meddelats siffror, som äro högst betänkliga, över försummelser, som därvidlag skett. På ett håll är det 130 valmän, som icke fått mottaga dylika brev, och på ett annat håll t. o. m. 300. I denna fråga måste jag först och främst påpeka, att, så vitt jag icke sett oriktigt, har det i pressen meddelats, att åtminstone på en av dessa platser redan ett ingripande är inlett mot den magistrat, som i detta fall försummat sin skyldighet. Om det styrkes, att ett fel är begånget, kommer detta naturligtvis icke att avlöpa utan påföljd för magistraten själv. Men vad viktigare är, jag frågar mig, vad det är för garantier man vill föra in, för att magistraten eller valnämndsordförandena skola fullgöra sin skyldighet. Jo, säger herr Bogren, låt oss göra det obligatoriskt, att varje valnämndsordförande måste hava en postbok, där han låter anteckna alla

Ang. vissa åtgärder till skydd för rösträtten vid riksdagsmannaval.

(Forts.)

Ang. vissa
åtgärder till
skydd för röst-
rätten vid riks-
dagsmannaval.

(Forts.)

de varningsbrev, som utsändas. Jag har ingenting emot, att en sådan postbok användes, om jag också sätter ifråga, huruvida det kan vara riktigt rimligt att i en lag taga in en sådan detaljbestämmelse som denna. Men vad jag ville påvisa, är, att om man också skulle få in den bestämmelsen, så är det ingen garanti alls, icke någon mera garanti än den, man redan har. Ty om en magistrat kan försumma att skriva ut brev nu, kan den naturligtvis försumma detta, även sedan man bestämt, att om breven utsändas, de skola införas i en postbok. Det är klart, att försummelse kan begås i ena fallet lika väl som i det andra. Skillnaden blir blott, att det med postbokens införande blir lättare att konstatera, att försummelse blivit begången. Men att en försummelse kan ske i det ena fallet lika väl som i det andra, det är tydligt. Jag tror därför, att även om förslaget i och för sig innebär en liten detaljförbättring, det dock icke alls träffar själva kärnan av saken, så att det vore tämligen opåkallat att med anledning av detta förslag och i detta syfte göra en hemställan till Kungl. Maj:t.

Av vad jag här sagt torde framgå, att det verkligen icke är brist på intresse för saken, som har föranlett konstitutionsutskottets avvisande hållning ifråga om herr Skarstedts motion. Utskottet har icke ansett, att man kan skriva till Kungl. Maj:t i motionens syfte, dels därför att motionen innehåller så ofantligt litet material för att bedöma den viktiga och svåra frågan, dels därför att de fall, som utskottet skulle stödja sig på, de fall, då enskilda röstberättigade blivit utan eget förvållande uteslutna från rösträtt, äro synnerligen litet utredda och styrkta, och utskottet icke har förmått, på grund av vad man fått veta, bilda sig någon mening om dem, dels och framför allt därför att det är utskottets mening, att man i en sådan sak som denna icke bör kasta fram ett allmänt önskemål till Kungl. Maj:t, utan att riksdagen, om den skriver till Kungl. Maj:t, också skall kunna bestämt peka på, vad det är för olägenheter man vill undanröja och visa något så när, vilka vägar man vill gå för att få dessa olägenheter undanröjda. Ingen av dessa förutsättningar för en skrivelse föreligger nu.

Emellertid skall jag sluta med att uttala, att om man i en framtid verkligen kommer fram med ett material, som låter oss ordentligt bedöma denna fråga, och om det visar sig någon rimlig utväg att komma till en bättre sakernas ordning, så skall ingen med större iver än jag, om jag då är kvar i riksdagen, försöka medverka till, att man inför nya och starkare garantier. Ty därom kunna reservanterna och deras vänner i kammaren vara förvissade, att denna angelägenhet, att ingen utan eget förvållande uteslutes från rösträtt, den ligger mig och, som jag tror, hela utskottet lika varmt om hjärtat, som den ligger reservanterna om hjärtat.

Jag ber att i båda punkterna, herr talman, få yrka bifall till utskottets hemställan.

Häruti instämde herr *Ericsson* i Vallsta.

Herr Hage: Herr Lindman har här synnerligen starkt betonat de mycket stora kostnader och det besvär, som skulle vållas genom en dubbelskrivning av röstlängderna. För min del skulle jag vilja säga, att detta i viss mån är riktigt. Men det finnes i vår tid en möjlighet att undvika sådana dubbla kostnader. Det finnes en möjlighet att kopiera röstlängden efter hand som den skrives ut, och på det sättet undviker man i någon mån dessa ökade kostnader och det ökade besvär, som skulle uppstå, om man skulle skriva röstlängden två gånger. Jag skulle vilja betona, att om man går tillväga på det sättet, skulle man kunna vidimera bägge röstlängderna och i och med att man hade gjort detta, föreställer jag mig, att bägge röstlängderna skulle kunna betraktas som original. Jag skulle även vilja särskilt betona, att man vinner större säkerhet för att bägge röstlängderna komma att överensstämma, om man kopierar dem, än om man tager en avskrift.

Ang. vissa åtgärder till skydd för röst-rätten vid riksdagsmannaval.

(Forts.)

Vidare vinner man på detta sätt, genom att på denna väg åstadkomma dubbla röstlängder, ännu en sak. Som herrarne torde veta, är det bestämt, att valnämndens ordförande skall garantera, att röstlängden icke förändras under den tid, den är utlagd för påseende. Nu skulle jag vilja påstå, att även den mest ansvarskännande och samvetsgranne valnämndsordförande skulle dock kanske kunna råka ut för den möjligheten vid något tillfälle, att en hänsynslös person, då valnämndsordföranden hade sin uppmärksamhet riktad på annat håll, passade på och gjorde en ändring i röstlängden. Om det då skulle inträffa, att, när röstlängden — originalet eller kopian — framlagts för beskådande, en ändring trots ordförandens uppmärksamhet bleve gjord i densamma, så skulle, om kopian eller originalet funnes inlåst på annat ställe, man genom att taga fram denna kunna visa hur den riktiga vallängden såge ut. Man vunne då även en annan fördel, nämligen garanti mot möjligheten att åstadkomma förfalskningar i vallängden, genom detta system med kopia av röstlängden.

Jag har endast velat kasta fram dessa synpunkter, på det att man må taga dem i betraktande, när man går att avgöra denna sak, d. v. s. när man skall utforma bestämmelserna i denna fråga. Jag vill i övrigt endast yrka bifall till den reservation, som är fogad vid utskottets utlåtande av herrar Olsson, Skarstedt, Persson från Malmö, Waldén och Kropp.

Herr Lindman: Emot utskottets ärade ordförande ber jag endast att få börja med en erinran om att, när man tager sig friheten besvara kammaren med ett yttrande i ett ärende, har man också läst vad som står i utlåtandet, och desto mindre underlåter man att göra det, när utlåtandet är så kort som detta. Följaktligen vill jag säga, att jag naturligtvis har läst vad utskottet skrivit. Men av vad jag läst har jag känt mig styrkt i den uppfattningen, att utskottet lägger fram en del svärig-

Ang. vissa
åtgärder till
skydd för röst-
rätten vid riks-
dagsmannaval.
(Forts.)

heter beträffande förslaget att upprätta en ny röstlängd, såsom också utskottets ordförande här anført, men just genom att man i det fallet från utskottets sida pointerar svårigheterna, blir naturligtvis den andra utvägen mera behaglig, och det är detta jag framhållit. Jag anser, att utskottet borde hava sagt ifrån, att man skall taga en avskrift av röstlängden är en sak, som kräver en så omständlig procedur och medför så stora kostnader och så mycket besvär, att det icke bör komma ifråga annat än som en allra yttersta utväg. Det är vad jag menade.

Nu framkastade den siste ärade talaren, att man skulle kunna begagna sig av sättet att kopiera röstlängden, och det vill jag säga, att även jag har haft den tanken, att man skulle kunna göra så. Det kan hända, att man på det sättet skulle kunna komma till ett lämpligt resultat. Men det är icke mot detta jag har polemiserat, utan emot utskottets sätt att föreslå en avskrift.

Slutligen allenast ett enda ord emot vad utskottets ordförande här talat om, att icke utskottet tagit in regeringsrättens utslag i motiveringen. Det kan synas skäligen obetydligt — jag erkänner det gärna — men det synes mig, att från utskottets ordförandes sida borde det dock ställa sig så, att det hade varit bra, att utskottets betänkande hade varit så fullständigt som möjligt i detta fall. Nu talar utskottet på mer än en halv sida om vad Kungl. Maj:t i statsrådet har beslutat och anför därefter, att av vad i detta ärende förefallit synes framgå att i fall, då röstlängden förkommit, röstberättigade personer blivit berövade sin röstlängd. Hade nu utskottet tagit in regeringsrättens utslag, hade utskottet icke behövt skriva på detta sätt, utan kunde i stället för »synes framgå!» hava skrivit »framgår» etc. Då hade utskottet behandlat ärendet fullständigt och även fått in denna sak. Det är detta jag menar, och därför måste jag anse, att utskottets betänkande i denna del är något ofullständigt.

Herr Sjöberg: Jag skall be att få säga några ord. Det är icke alltid det kommer an på den, som upprättar röstlängden, att röstberättigade uteslutas. Det kan bero på att personerna i fråga fattas i mantalslängden. Man har naturligtvis aldrig tänkt, att alla de, som sakna rösträtt på grund av eget förvällande, skulle få den i något visst ögonblick, utan man har naturligtvis tänkt, att för dem, som icke fått sig brev tillsända, oaktat de faktiskt äro röstberättigade, för sådana, som fullgjort alla skyldigheter, men ändå ha förlorat sin rösträtt, skulle finnas någon möjlighet att erhålla rösträtt. Vilken möjlighet skulle man då kunna ställa öppen? Enligt min mening har det sunda bondförståndet redan sagt vad man skulle kunna göra.

Hemma i min valkrets var det så, att en del personer, som fingo vetskap om att de icke voro upptagna i röstlängden, infunno sig vid valtillfället och hade med sig sina debetsedlar för många

är tillbaka. De tänkte, att detta skulle hjälpa. Då sade valförrätaren, att det icke hjälpte, emedan de icke voro upptagna i röstlängden och sålunda icke kunde få rösta.

*Ang. vissa
åtgärder till
skydd för röst-
rätten vid riks-
dagsmannaval.*

(Forts.)

Det skulle nu kunna tänkas, att man kunde lagstifta så, att den, som icke fått brev eller underrättelse om att han saknar rösträtt skulle kunna få utöva rösträtt, om han vid valtillfället visade, att han betalat sin skatt. Det finnes ju emellertid andra ting som diskvalificera, t. ex. icke fullgjord värnplikt. Därför har man icke kunnat tänka på denna utväg. Jag menar i alla fall, att det väl icke skulle vara omöjligt för utskottet, som har tillgång till så pass mycken juridik, att i detta fall finna på någon utväg.

Jag skall ytterligare be att få tala om det fall i Skaraborgs län, som herr Waldén nämnde. Första namnet på valsedlarna förklarades där obefintligt på grund av att personen i fråga icke var röstberättigad. Han hade icke fått något brev, och således trodde han, att han var röstberättigad och kom icke att tänka på något annat. När sammanräkningen ägde rum i Mariestad, befanns det, att han icke var röstberättigad och således icke heller valbar. Han hade dock fullgjort alla sina skyldigheter. Vad hittade man då på? Jo, man beskyllde det parti, som upptagit honom på sina sedlar, för att hava använt honom blott för att lura folk.

Nog är det tråkigt, att sådant skall inträffa, så att oförvitliga människor, som i alla tider fullgjort sina skyldigheter, skola uteslutas från rösträtt. Jag menar, att det är mycket viktigt, att det blir något åtgjort i detta fall, och jag anser, att man skulle kunna taga upp denna fråga i samband med den utredning, som lär pågå, om hur man skall kunna skaffa rätt att rösta åt dem, som icke kunna vara närvarande vid valtillfällena.

Frågan är icke så oviktig, men jag förstår mycket väl och hörde i utskottet, när man diskuterade saken, att svårigheterna äro stora. Det kunna vi nog förstå, då vi en gång fått det därhän, att vi skola hava en röstlängd, som skall vara orubblig. Men man hade väl icke tänkt sig vid vallagens stiftande, att sådant skulle inträffa, som verkligen har inträffat, och som är ledsamt därför, att det träffar ordentliga människor.

Herr Leander: Herr talman! Med anledning av att herr Lindman ansåg, att utskottet för starkt framhävt en viss utväg för att avhjälpa olägenheterna ber jag endast att få nämna, att en av mina ärade länskamrater, som, såvitt jag nu kan erinra mig, själv är valnämndsordförande, just här inför mig förevisat utskottet det opraktiska i att icke föreslå denna utväg såsom den enda för att råda bot på de missförhållanden, varom här är fråga. Denna min ärade länskamrat är partikamrat med herr Lindman, och jag har velat framhålla detta för att visa, att inom herr Lindmans parti icke alla äro ense med honom i detta fall.

Utskottet har icke sagt något annat än att denna anordning med dubbla exemplar av röstlängden är den ur vissa synpunkter bästa utvägen, och det torde ingen kunna förneka. Utskottet har

Ang. vissa
åtgärder till
skydd för röst-
rätten vid riks-
dagsmannaval.

(Forts.)

sedan framhållit de svårigheter och kostnader, som äro förenade med dessa duplettexemplar, och jag menar därför att utskottet icke kunnat uttala sig annorlunda än det gjort.

Att sedan utskottet icke mera utförligt redogjort för handläggningen av målet i Blacksta, kan man nog icke förevisa utskottet, ty här är endast fråga om att ärendet skall hänskjutas till Kungl. Maj:t, och Kungl. Maj:t måtte väl själv veta, att målet hänskjutits till regeringsrätten, och har väl tillgång till dennas protokoll.

Vad sedan beträffar utskottets utlåtande i avseende på herr Skarstedts motion, har utskottets ärade ordförande bemött den kritik, som riktats mot utskottet för dess utlåtande i denna del, varför jag icke behöver inlåta mig därpå. Jag vill blott framhålla en sak, som icke förut påpekats här, nämligen att man kan fordra av de röstberättigade själva, att de hava så pass mycket intresse av att bevaka sin rösträtt, att de göra sig underrättade om, huruvida de äro uppförda i röstlängden eller icke. För min del har jag nu förvissat mig om, att jag är uppförd i röstlängden, genom att hänvända mig till en person i min hemstad, som tagit reda på denna sak, och gjorde alla på detta sätt, skulle ändå rätt mycket vara vunnet.

Det är nu inte nog med, att man bara påpekar bristerna, utan man måste också anvisa en verklig utväg att råda bot på dessa brister. Det har inte motionären gjort, det ha ej heller reservanterna gjort. I dag har ju under debatten framkommit ett förslag i den vägen, och man kan ju beklaga, att det inte framkom redan i utskottet, så att man där kunde diskutera det, men att nu så här på rak arm gå med på ett dylikt förslag eller att bifalla reservanternas yrkande, tror jag ej kammaren kan.

Jag ber därför att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Larsson i Västerås: Herr talman! Jag skulle ej ha begärt ordet, om inte i denna fråga så starkt från konstitutionsutskottets sida markerats, att det varit omöjligt att göra någonting vidare än vad utskottet kommit med. Jag har fäst mig särskilt vid den sidan av saken, som rör sådana personer, som upptagits i röstlängden såsom icke röstberättigade, och som ej erhållit någon underrättelse om detta. Det förvånar mig, att utskottet med de upplysningar herr Bogren här lämnat, vilka jag förmodar komma fram också i konstitutionsutskottet, ej funnit anledning att gå närmare in på detta spörsmål, som jag för min del anser vara minst lika viktigt som det motionären särskilt fäst sig vid och som reservationen tagit fasta på. Jag kan så mycket mer be att få understryka vad herr Bogren här yttrat, som även i Västmanland förekommit, att på en enda plats mer än ett tiotal valmän, som visste med sig ha fullgjort alla skyldigheter, då de kommo fram till vallokalen och anhöllo att få rösta, blevo underrättade om att de voro upptagna såsom icke röstberättigade. Det är att märka, att alla dessa, oaktat de alla voro bosatta

på samma plats — ett gods inom valdistriktet — ej fått någon underrättelse från valnämndens ordförande. Detta är ett missförhållande, som förekommer litet varstades ute i landet.

Nu kan ju detta bero på att valnämndens ordförande av rent förbiseende hoppat över en del. Men vad skall man göra åt den saken? Ja, personerna i fråga förlora sin rösträtt. Nu säger man, att man har så svårt att häråt kunna göra någonting. Ja, med den kännedom jag har om konstitutionsutskottet är jag övertygad om att därest konstitutionsutskottet i det här fallet hade velat, hade det alldeles säkert kunnat hitta på garantier, som nog skulle hava rätt bot på nämnda missförhållande. Ty vad är enklare? Man kan ju t. ex. bland annat tänka sig, att valnämndens ordförande skulle ha skyldighet att lämna dessa underrättelser i rekommenderat brev, och vidare, om sålunda valnämndens ordförande hade postbok eller han eljest finge kvitto på det rekommenderade brevet, kunde man som en ytterligare garanti stipulera, att ett par av valnämndens ledamöter inom lämplig tid skulle kontrollera dessa kvittenser eller postböcker och jämföra dem med förteckningen över de i röstlängden upptagna icke röstberättigade. På det sättet, menar jag, att man skulle kunna få en ganska god garanti mot *detta* missförhållande.

Det var denna sak jag särskilt ville fästa uppmärksamheten vid, men jag skall även be att få vända mig med några ord mot herr Leander, då han påstår, att man bör kunna fordra av de röstberättigade själva, att de skola ta reda på, om de ha rösträtt och bevaka den. Ja, det är lätt sagt, men hur ställer det sig i de större valdistrikten med flera tusen röstberättigade? Alla dessa röstägande ha ej alltid tid att gå och förvissa sig om att de verkligen äro upptagna såsom röstberättigade i röstlängden.

Slutligen ber jag att få ta fasta på vad utskottets ärade ordförande yttrade i slutet av sitt anförande. Det ger åtminstone en förhoppning om, synes det mig, att man till ett annat år skall kunna nå ett bättre resultat i denna fråga, som åtminstone efter min mening är av stor vikt.

Jag ber emellertid, herr talman, att få yrka bifall till den reservation, som är avgiven av herrar Olof Olsson m. fl., då man, som saken nu ligger, för närvarande ej kan komma längre.

Herr J a n s s o n i Djursåtra: Herr talman! Det var egentligen i anledning av vissa anmärkningar, som här framstälts emot utskottets åtgärd att förorda dubbla vallängder, som jag begärt ordet. Det har ansetts, att begagnandet av dubbla vallängder skulle vara förenat med stora omkostnader, och att det dessutom kanske i många fall skulle vara osäkert, om båda längderna voro fullkomligt lika; och där så icke vore fallet skulle det kunna föranleda till trassel och oreda. Det kan ja vara sant, om man ser saken så. Men i utskottet ha vi ansett, att det är av största vikt, att personer kunna bibehållas vid sin rösträtt även om en olycka inträffar — t. ex. att en vallängd brinner

Ang. vissa åtgärder till skydd för rösträtten vid riksdagsmannaval.

(Forts.)

Ang. vissa
åtgärder till
skydd för röst-
rätten vid riks-
dagsman-
val.

(Forts.)

upp — det då bör finnas någon möjlighet att vid nästinstundande val man i en sådan valkrets ändå skulle kunna få bibehålla sin rösträtt och valbarhet.

Utskottet har för övrigt framhållit, att utskrivandet av två röstlängder komme att öka kostnaderna betydligt. Det ha vi tydligt uttalat. Men å andra sidan är det väl ganska svårt att evalvera i pengar den förlust, som uppkommer, om ett samhälle förlorar sin rösträtt just till följd av en sådan olycka. Vill man värdera den medborgerliga rättigheten att få rösta vid riksdagsmanval, må man också vara angelägen om att använda sådana garantier att denna rätt så långt som möjligt må vara betryggad. Nu har utskottet för sin del ansett, att — om det upprättades två lika lydande vallängder av vederbörande häradskrivare eller magistrat, och båda exemplaren sedan i övrigt av valnämnden behandlades precis lika och den 25 juli, då nämnden meddelat utslag och besked över inkomna klagomål — avslutar sin förrättning och skriver under båda vallängderna med förklaring att förrättningen är avslutad och ingen vidare anmärkning finnes —, den ena längden då behölles hos valnämndens ordförande samt den andra, sålunda justerad och försedd med intyg att den är riktig, avskickades till Kungl. Maj:ts befallningshavande att där förvaras — då menar utskottet, att det finnes en garanti för att, om en olycka inträffade, t. ex. en eldsvåda hos valnämndens ordförande, skulle det i alla fall hos Kungl. Maj:ts befallningshavande finnas en vallängd, lika lydande med den, som förkommit genom eldsvåda. Att en sådan åtgärd kostar pengar, vet varje människa och det behöver icke väcka förvåning. Men vill man gå tillväga så och betala pengar, finnes det ock en möjlighet att få garantier.

Nu har utskottet för sin del icke sagt att detta är den *enda* och den *bästa* vägen; men det är dock *en* bland dem, som man kan reflektera på. En annan utväg vore ju, om det genom lagstiftning kunde gå för sig att bestämma att, där en vallängd förkommit — kanske en kortare tid före valet — rättighet medgäves valdistriktet att hos häradskrivaren eller magistraten få en ny längd upprättad. Men om längden förkommer kort tid före valet kunna stora svårigheter möta att få densamma i ordning före valdagen, ty den skall icke blott skrivas ut av häradskrivare eller magistrat, utan den skall också behandlas av valnämnden; det skall undersökas, om alla i densamma upptagna personer ha rösträtt; det skall skickas brev till de personer, som äro införda i längden, men som dock sakna rösträtt. Allt detta skall skötas om, innan den nya vallängden kan anses riktig och i vederbörlig ordning upprättad.

Man har i dag här klagat över att en hel hop oförvitliga medborgare kommit att sakna sin politiska rösträtt därigenom att de icke funnits upptagna i längden eller därför att de icke fått underrättelse om att det i röstlängden funnits anteckning, att de icke ägde rösträtt. Ja, det är ledsamt, att sådant kan inträffa. Men svårigheter, glömska, försumlighet kan inträffa på alla livets områden. Vi kunna aldrig genom lagstiftning få garanti för att icke en tjänsteman begår en försummelse, varigenom en eller flera personer kunna lida skada.

Med bästa vilja i världen finnes icke möjlighet att skapa garanti för att icke sådant kan inträffa.

Nu har det förut under debatten påpekats, att om en person befinnes vara utesluten ur vallängden, kan detta ha sin yttersta grund därunder att han icke funnits intagen i vederbörande mantalslängd. Finnes han icke upptagen i mantalslängden, är det naturligtvis orimligt att begära, att han skulle vara upptagen i vallängden. Sedan kan det hända, att personer kunna vara upptagna i röstlängden, men med den anmärkningen, att de sakna rösträtt. Ja, då heter det, att de icke fått mottaga underrättelse ifrån valnämndens ordförande om detta; och därför ha de icke kunnat i rätt tid se till att det hinder, som möjligen förefunnits, undanröjts.

Det har även sagts, att om valnämndens ordförande hade en brevbok vid vederbörande postanstalt, kunde han därmed skaffa sig bevis för att han i rätt tid avsänt underrättelse till var och en, som skulle ha sådan. Ja, denna brevbok, detta kvitto ifrån postanstalten kan ju vara ett gott stöd för ordföranden. Därmed kan han visserligen visa, att han avsänt sina försändelser, men det innebär ju, såsom en talare förut anmärkte, ingen säkerhet för att ordföranden icke kan ha glömt någon eller några. Det kan i vissa valkretsar vara fråga om hundratal personer, som stå i den ställningen, att de skola ha underrättelse. Då kan det möjligen hända, att någon blir glömd och det är ju ledsam.

Jag kommer således allt mer och mer till den uppfattningen, att det finns ingen möjlighet att genom lagstiftning komma så långt, att icke något fel kommer att begås.

Nu har det påpekats, att dessa svårigheter skulle i alla fall i betydlig mån kunna inskränkas, därest man inom valmanskåren i allmänhet visade något intresse för att själv eller genom ombud hos ordföranden göra sig underrättad om huruvida han vore antecknad i längden såsom röstberättigad eller icke. Jag föreställer mig även att i många fall komma nog de olika partierna att i god tid anskaffa avskrift av längden åtminstone vad angår deras eget parti; och kommer detta tillvägagångssätt mera i bruk, lär detta jämväl betydligt underlätta för den enskilde inom partiet att få kännedom om huruvida han är röstberättigad eller icke. Jag håller och före att partiledningarna inom varje valdistrikt skall bliva angelägna om att taga reda på att så många som möjligt av dem, som äro anslutna till deras uppfattning, icke skola sakna rösträtt. För övrigt lär det väl knappast kunna undvikas att uppställa den fordran, att den enskilda valmannen för sin del bör såsom medborgare visa *något* intresse för huruvida han står i vallängden antecknad såsom röstberättigad eller icke. Är detta en sak av vikt, bör man väl ock själv göra någon uppoffring för den saken och icke lämna densamma vind för våg åt sitt öde samt bara knorra över lagstiftningen.

Ja, herr talman, jag har bara velat yttra detta, men får på samma gång sluta med att yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Waldén: Herr talman! Gent emot vad den siste ärade

Ang. vissa åtgärder till skydd för röst-rätten vid riksdagsmannaval.

(Forts.)

*Ang. vissa
åtgärder till
skydd för röst-
rätten vid riks-
dagsmänna-
val.*

(Forts.)

talaren anförde ber jag endast att få påpeka, att det dock är förenat med alldeles oöverbärliga praktiska svårigheter, att varenda valman skall gå upp och i röstlängden förvissa sig om, att han är röstberättigad. Hur skall man kunna tänka sig, att detta kan gå för sig, t. ex. i ett valdistrikt med flera tusen röstägande, eller hur skall vederbörande valnämndsordförande eller magistrat kunna tillhandahålla vallängder under sju dagar för dessa alla? För övrigt, om man nu förutsätter, att varenda en skulle vara skyldig på detta sätt, förvissa sig om, huruvida han är röstberättigad eller ej, vad skall det då tjäna till att alla dessa brev skickas ut? Den garanti, som ligger i att sådana skickas ut, gör just, att den röstberättigade i allmänhet ej bryr sig om att gå och se efter, om han är röstberättigad eller ej, ty han tänker: »om jag inte fått något brev, så har jag väl min rösträtt», men så kan ändå hända, att han förlorat den. På samma sätt kan det för övrigt gå, om man, som nu jag, är borta och skriver hem för att få underrättelse, hur det förhåller sig med den saken. Jag vet ju inte, huruvida den person jag ombett utträta detta uppdrag, fullgör detsamma.

Att partiledningen skulle förvissa sig om, att alla, som tillhöra partiet, äro upptagna i längden såsom röstberättigade, är ju möjligt, då först efter den 25 juli, sedan röstlängden är justerad, avskrift brukar göras och då är det ju för sent; det finns då ingen möjlighet att kunna få misstag rättade.

Vidare skall jag be att med ett par ord få vända mig mot utskottets ärade ordförande. Jag ber då få framhålla, att jag har erkänt — och det ha alla andra talare, som sympatiserat med reservationen — att det är förenat med stora svårigheter att vidtaga några åtgärder i berörda syfte. Jag vill dock säga, att jag tror, att utskottets ordförande överdrivit dessa svårigheter, och i all synnerhet tror jag, att han dragit alltför långt gående konsekvenser av det förslag, som jag framkastade. Om kammaren här skulle uttala sig för vår reservation, har man emellertid därigenom ej bundit sig för det förslag jag framställde. Jag beklagar själv, att icke förslaget kom under prövning i utskottet, men det berodde på att, så snart man kastade fram något förslag där, strandade det på den grundsats, som anförts i betänkandet, »grundsatsen om den vederbörligen rättade röstlängdens ovillkorliga vitsord». Det är denna grundsats, som man håller så fast vid, att man ej tycks vilja göra det minsta för att betrygga medborgarrätten för dessa, som utan eget förvållande utestängas från att kunna utöva den. Men det vill jag för min del säga, att om det gäller att välja mellan denna princip upprätthållande och medborgarrättens bevarande, låt vara endast åt ett fåtal, kastar jag denna princip över bord för att skydda medborgarrätten för detta fåtal.

Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till reservationen.

Herr Jansson i Djursåtra: Det var med förvåning, jag

hörde herr Waldén yttra, att det skulle bliva ett så orimligt tilllopp till ordföranden för att se vallängden, då varje valman skulle gå dit och se efter. Det vet nog herr Waldén lika så bra som jag, att en sådan omständlig procedur icke behövs. Först och främst är det vanligt — i synnerhet inom hans parti — att i god tid taga avskrift av vallängden, så snart densamma är tillgänglig och se efter, om några av meningsfränderna sakna rösträtt eller icke. Sakna de sådan, få de nog hjälp, så att de kunna i god tid få detta hinder undanröjt. Den saken må för övrigt vara en angelägenhet för alla partier. Vill icke partiledningen ha så pass stor omsorg och uppsikt, att de taga avskrift av vallängden, i vad den avser de skaror, som de förfoga över, må de då skylla sig själva och icke på vallängden.

Herr talman, jag yrkar fortfarande bifall till utskottets utlåtande.

Ang. vissa åtgärder till skydd för rösträtten vid riksdagsmannaval.

(Forts.)

Efter härmed slutad överläggning gav herr talmannen till en början propositioner beträffande *mom. a)* nämligen först på bifall till utskottets hemställan i detta moment samt vidare på avslag därå och bifall i stället till den av herr Olof Olsson m. fl. vid utlåtandet fogade reservationen; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

Vid härefter av herr talmannen given proposition beträffande *mom. b)* biföll kammaren utskottets däri gjorda hemställan.

§ 10.

Föredrogos vart för sig:

lagutskottets utlåtande, nr 12, i anledning av justitieombudsmannens framställning till riksdagen om åtgärder för större skyndsamt i fråga om inställande för häradsrätt av personer, som häktats för brott; och

jordbruksutskottets utlåtande, nr 44, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående lättnader i stängelskyldighetens fullgörande.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa utlåtanden hemställt.

§ 11.

Härefter förelåg till avgörande jordbruksutskottets utlåtande, nr 45, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av förra militiebostället Ängsholmen nr 1 med Borghaga nr 1 i Stockholms län med visst undantag.

Ang. försäljning av förra militiebostället Ängsholmen nr 1.

I en till riksdagen den 1 maj 1914 avlåten, till jordbruksutskottets förberedande granskning hänvisad proposition, nr 9, hade Kungl. Maj:t under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag föreslagit riksdagen

Ang. försäljning av förra militiebostället Ångsholmen nr 1.
(Forts.)

medgiva, att, sedan förra överstebostället 2 mantal Ångsholmen nr 1 med Borghaga nr 1 i Ytterjärna socken av Stockholms län med undantag av dess andel i Över- och Ytterjärna socknars allmänning blivit genom ägostyckning i huvudsaklig överensstämmelse med i statsrådsprotokollet omförmålt förslag styckat i fem lotter, med iakttagande att egendomens andel i de med Dåderö by gemensamma ägoområdena bibehölles såsom fortfarande gemensam för de särskilda hemmanslotterna, dessa lotter finge var för sig å offentlig auktion försälas till den högstbjudande under de i kungl. brevet den 29 maj 1874 omförmålda villkor.

Utskottet hemställde, att Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition måtte av riksdagen bifallas.

Häremot hade herrar *Linders* och *Ingeström* reserverat sig.

Sedan utskottets hemställan föredragits, yttrade:

Herr *Linders*: Herr talman, mina herrar! Det hände mig nyss, att en utav denna kammars till denna riksdag nyvalda ledamöter sade mig, då han såg jordbruksutskottets många utlåtande angående försäljning av kronojord, att jordbruksutskottet tycks fundera på att sälja bort halva Sveriges land. Nu är det väl inte så farligt med den saken; jag anser det för min del t. o. m. vara behöfligt under nuvarande förhållanden, att staten ser till, att det utlämnas jord för bildande av egna hem; det är nödvändigt att göra sådana avsondringar, för att man skall kunna skapa större trevnad och bättre förhållanden på detta område.

Det ärende, som behandlats i denna proposition, rör emellertid ej upplåtande av mark till egna hem i den bemärkelse man vanligen tar det, utan det är här fråga om försäljning utav en hel jordbruksegendom. Ifrågavarande egendom, Ångsholmen nr 1 med Borghaga nr 1, är belägen på Mörkö i Stockholms södra skärgård och står i färjförbindelse med fastlandet ungefär mitt för Järna station och ligger ungefär en mil från denna järnvägsstation. Till egendomen hör 120 hektar åker, ungefär 12 hektar äng samt omkring 160 hektar skogsmark. Det är sålunda ett ganska betydande område det här är fråga om.

Nu föreslår Kungl. Maj:t, och till detta förslag yrkar jordbruksutskottets majoritet bifall, att man egentligen ej skulle uppdelna denna egendom till verkliga egnahemslägenheter utan försälja egendomen i större ägolotter — en uppgift härom återfinnes i utskottsbetänkandet på sid. 5 — tillsammans fem stycken, den ena på 37 hektar, en på ungefär 19, en på närmare 20, en på omkring 21 och en på närmare 22 hektar åker, tomt och dylik areal. Dessa lotter skulle säljas till ett pris av resp. något över 22,000, 5,900, något över 9,200, 9,100 och 13,500. Då dessa försäljningspris äro beräknade endast för marken och skogen, ej för några byggnader — egendomen är för tillfället

obebyggd — förstår en var, att här kan det icke bliva tal om att man här skulle få begagna sig av den utav staten beredda möjligheten till erhållande av lån ur egnahemslånefonden det torde sålunda bli ganska svårt att kunna avyttra dessa ägotlotter till egna hem. Mot tanken att stycka i mindre lotter har både departementschefen och utskottet anfört, att det finnes synnerligen många smålägenheter utbudna till salu förut i trakten. Att det dock icke är omöjligt att avyttra mark till mindre ägotlotter i denna trakt, framgår exempelvis av det förhållandet, att en stor egnahemskoloni ligger ganska nära, ungefär mitt emellan egendomen i fråga och Järna station. Vidare finnes i närheten en del mindre jordbrukslägenheter, vars innehavare mycket väl skulle vara betjänta av att få köpa något mindre område av obebyggd jord för att därigenom kunna utöka sina ägotlotter.

Emellertid, om man ser på detta ärende och överväger, huruvida det kan anses vara lämpligt att nu gå i författning om att sälja egendomen i dess helhet, åtminstone beträffande den jord, som är lämplig för jordbrukslägenheter, så har jag för min del åtminstone fäst uppmärksamheten vid det förhållandet, att man genom den föreslagna försäljningen icke tillfredsställer något större behov av sådana lägenheter, i vilka egendomen enligt förslaget skulle uppdelas.

Orsaken till att man föreslagit att sälja egendomen är egentligen den, att åbyggnaderna ha brunnit ner under föregående år, och då resonnerar man som så, att det är dyrt att bygga upp nya, och därför är det bäst och bekvämast för staten att avyttra egendomen utan vidare.

Emellertid förhåller det sig på det sättet, att frågan om en bättre disposition av statens jordar för egnahemsändamål f. n. ligger under utredning. Denna utredning torde inom en tämligen snar framtid bliva slutförd, och då är av vikt att ha kronojordar disponibla för det ifrågasatta ändamålet.

Det torde för övrigt inte alls vara omöjligt att tillfälligtvis låta bortarrendera åkerjorden på omnämnda egendom till innehavare av närliggande gårdar. Det finns sålunda en kronoegendom strax i närheten, och en mängd andra gårdar ligger också i närheten, så att även utan byggnader skulle det nog låta sig göra att tillfälligtvis utarrendera egendomen.

När det gäller upplåtande av statens jord till egnahem, se vi nu oupphörligt i propositionerna därom framföras den tanken, att man icke, då det finnes tillräckliga åbyggnader i gott skick, i onödan skall stycka sönder jorden, och man förstår då, vilket väsentligt hinder det blir för egnahemsbildandet i framtiden, om man på det nu föreslagna sättet, utan att något starkare behov förefinnes, avyttrar sådan kronans jord, som verkligen finnes disponibel och som skulle vara lämplig för upplåtande till egnahem.

Man kunde vidare anföra det skälet, att denna egendom, som

Ang. försäljning av förra militiebostället Ångsholmen nr 1.
(Forts.)

Ang. försälj-
ning av förra
militiebostället
Ångsholmen
nr 1.

(Forts.)

är synnerligen vackert belägen i segelleden mellan Tälje och Trosa, omfattar ett vackert skogsområde. Visserligen är det inte så stort, men det är i alla fall något — och det skulle i varje fall i någon mån äventyras, att man till följd av detta oekonomiska och i mitt tycke olämpliga förslag till styckning utsatte sig för risken att få marken kalhuggen.

Ytterligare ett skäl skulle man kunna anföra emot en upplåtelse på det sätt, som här är föreslaget. Staten behöver för närvarande disponera en statsegendom i mellersta Sverige med lämpligt läge för att där uppföra en alkoholistanstalt. Ja, jag undrar, om man tillräckligt allvarligt övervägt, att man också skulle kunna reflektera på denna egendom, som det här är fråga om, till detta ändamål. Jag har redan påpekat, att den har ett lämpligt, läge i en naturskön trakt, och att den förfogar över en ganska stor åkerareal.

Nu har jag låtit mig berättas, att en utav de kommittéer, som ha haft utredningen av frågan om en statens alkoholistanstalt om hand, skulle ha besett egendomen och mot densamma ej haft mer än en enda invändning, nämligen att skolhuset i församlingen var så långt avlägset, att det skulle bli obekvämt för tjänstemännens och betjäningens barn. Jag vet inte säkert, om detta var det utestutande skälet, men jag har låtit mig berättas, att det var skälet till att man avvisade förslaget om denna egendoms användande till nämnda ändamål. Jag vet inte heller säkert men tar för givet, att det är sedan kommittén besökt platsen som åbyggnaderna brunnit ner, och under sådana förhållanden är det klart, att just en egendom som denna vore värd att tänka på vid utväljandet av lämplig plats för nämnda ändamål.

På grund av de skäl jag anført, ber jag, herr talman, att få yrka avslag å den kungl. propositionen såväl som på utskottets hemställan.

Herr Hamilton: Herr talman! Även om egendomen ifråga icke styckas på sådant sätt, som vore fullt önskvärt, tror jag likväl, att alla skäl tala för, att egendomen må försäljas.

Som den siste aktade talaren nyss framhållit, ha åbyggnaderna på denna egendom nedbrunnit, och antingen skall egendomen nu säljas eller också måste nya byggnader uppföras, vilka komma att kosta antingen 25,000 kronor, för den händelse det skall byggas så, att det blir en egendom, eller 40,000 kronor, därest egendomen skall uppdelas i tvenne. Att göra såsom den siste aktade talaren föreslog, nämligen att tillfälligtvis utarrendera egendomen, lär väl inte vara lämpligt. Myndigheterna förklara, att det kan ske allenast med största svårighet, och riksdagen har en sorglig erfarenhet beträffande tillfälligt utarrenderande av egendomar. Jag vill erinra mig, att en sådan tillfällig utarrendering ägde rum för åtskilliga år tillbaka; en egendom bortarrenderades på tio år, men egendomen fick förfalla, så att den sjönk betydligt i värde.

Styckningen är icke föreslagen i så stora delar, som den siste aktade talaren lät påskina, ty den ena ägolotten är saluvärderad till något över 22,000 kronor — det är ju visserligen ett högt belopp, men man får väl kalla denna areal, även obebyggd, blott för en medelstor egendom — och av de övriga lotterna är en saluvärderad till 5,900, en till 9,280, en till 9,170 och slutligen en till 13,530 kronor. I varje fall är egendomen sålunda styckad i småbruk, även om delarna icke äro så små, att egnahemslån kan på dem erhållas.

Utskottet har för sin del ansett, att alla skäl tala för försäljningen, och jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Härmed förklarades överläggningen avslutad. Efter av herr talmannen givna propositioner å dels bifall till utskottets hemställan, dels ock avslag å såväl berörda hemställan som Kungl. Maj:ts förevarande proposition blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 12.

Vidare föredrogos vart efter annat jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 46, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av en lägenhet från förra skogvaktarbostället Stora Söderby nr 3 i Stockholms län;

nr 47, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra militiebostället Bredevik nr 1 och 2 samt Skjunnaryd nr 1 i Jönköpings län;

nr 48, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra militiebostället Göttestorp nr 1 jämte Göttestorp nr 2, en utjord, i Kalmar län;

nr 49, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra militiebostället Ljung nr 1 i Göteborgs och Bohus län;

nr 50, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra militiebostället Kattarp nr 9 i Malmöhus län;

nr 51, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra häradsskrivarbostället Torpa nr 4 Måns Jonsgården och nr 5 Arvid Snickargården i Skaraborgs län;

nr 52, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från Hunnelundstorp under Visborgs kungsladugård i Gottlands län;

nr 53, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av en lägenhet från förra militiebostället Tofta nr 1 och 2 Söder- och Västergård i Kronobergs län;

nr 54, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra militiebostället Sälshög nr 7, 11 och 14 med Sälshög nr 12 i Kristianstads län; och

Ang. försäljning av förra militiebostället Ångsholmen nr 1.

(Forts.)

nr 55, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av en lägenhet från förra militiebostället Väster Bitterna nr 2 Kartegården i Skaraborgs län.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt blev av kammaren bifallet.

§ 13.

Ang. upplåtande av vissa områden från förra militiebostället Long nr 3 Storegård.

Därnäst i ordningen var å föredragningslistan uppfört jordbruksutskottets utlåtande, nr 56, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av vissa områden från förra militiebostället Long nr 3 Storegård i Skaraborgs län jämte en i ämnet väckt motion.

I en till riksdagen den 1 maj 1914 avlåten, till jordbruksutskottet för förberedande handläggning hänvisad proposition, nr 8, hade Kungl. Maj:t under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollen över jordbruksärenden för den 31 december 1913 och den 1 maj 1914 föreslagit riksdagen medgiva, att sjutton i förstnämnda statsrådsprotokoll omförmälda lägenheter finge, var för sig med i samma protokoll angivet område och med rätt till fri utfart å genom huvudgården och övriga lägenheter nu gående vägar, från förra kompanichefsbostället 1 mantal Long nr 3 Storegård i Longs socken av Skaraborgs län upplåtas sålunda,

att lägenheten Tjustrs kvarn och utgården Fly var för sig försålles å offentlig auktion till den högstbjudande under de i kungl. brevet den 29 maj 1874 stadgade villkor, samt

att de övriga lägenheterna var för sig upplåtes enligt kungörelsen den 17 oktober 1913 angående grunder för upplåtande av egna-hemslägenheter från vissa kronoegendomar och med iakttagande av de i kungl. brevet till domänstyrelsen samma dag meddelade närmare bestämmelser i fråga om tillämpningen av berörda grunder.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft en i andra kammaren av herr *Andersson* i Milsmaden väckt motion, nr 218, i vilken hemstälts, att riksdagen antingen måtte bifalla Kungl. Maj:ts proposition med vissa i motionen föreslagna förändringar och tillägg, dels i avseende på saluvärdena och dels med avseende å ett av motionären till försäljning föreslaget jordområde, eller, därest detta yrkande icke kunde bifallas, att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition under anhållan, att vid förnyad arrendeuppskattning de i motionen gjorda anmärkningarna måtte bliva beaktade.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med avslag å herr *Anderssons* i Milsmaden motion i ämnet, bifalla Kungl. Maj:ts förevarande proposition.

Reservation hade avgivits av herr *Kronlund*.

Efter uppläsandet av utskottets hemställan anförde:

Ang. uppläsande av vissa områden från förra militiebostället Long nr 3 Storegård.

Herr Andersson i Milsmaden: Herr talman, mina herrar! Med anledning av att jag väckt en motion, som vid förevarande punkt blivit föremål för avstyrkande från jordbruksutskottets sida, skall jag be att få yttra några ord.

Utskottet har ej bestritt riktigheten av de värderingar, som gjorts av de personer, vilka verkställt den omnämnda syn å Long Storegård och därjämte avgivit de motionen bilagda intygen. Jag ämnar ej nu, trots de resultat jordbruksutskottet kommit till, här klandra utskottet, och då utskottet ej ansett sig kunna gå med på min motion, skall jag ej heller yrka bifall till denna, men jag tar mig friheten framställa det yrkandet, att den kungl. propositionen måtte avslås och ärendet återförvisas, så att en ny uppskattning må kunna äga rum. Till stöd för detta mitt yrkande vill jag åberopa de bilagor, som äro bifogade motionen, varjämte jag ber att få anmärka, att det finnes många fler oegentligheter, som skulle behöva rättas i det protokoll, som är fört av domänstyrelsens ombud. Hela arealen på denna egendom är 500 tunnland öppen jord, vilken betingar ett arrende av 3,500 kr. Av dessa 500 tunnland inneha torpare 150 tunnland, varför betingas 1,664 dagsverken, vilket efter en beräkning av 2 kr. per dagsverke blir 3,328 kr., som dessa torpare sålunda få erlægga. Nu är emellertid huvudgårdens jord, såsom jag framhållit i motionen, av betydligt bättre beskaffenhet, men det oaktat har torparnas jord blivit uppskattad till högre pris per tunnland än huvudgården.

(Forts.)

I protokollet över den syn, som är hållen av två nämndemän, är anført, att insyning är föreslagen av gamla vid gården stående hus (stallbyggnad). Däribland är detta hus upptaget, om vilket det står, att det är uppfört av timmer. Nu förhåller det sig emellertid så, att endast väggarna till ett rum utgöras av timmer, den övriga delen av huset är uppförd av obränt tegel med djordsfyllnad mellan brädfodringarna. Detta hus är föreslaget till inlösen för 2,500 kr., men kan ej vara värt mer än 500. Vidare står en tillbyggnad vid boningshuset, 34 år gammal, likaledes föreslagen till insyning, och denna skulle representera ett värde av 2,000 kr., men kan enligt mitt förmenande ej vara värd mer än 1,500 kr.

För att få dessa oegentligheter rättade, anser jag det vara nödvändigt, att denna kungl. proposition blir avslagen och att det blir ny värdering på stället, varvid dessa anmärkningar, som jag i motionen gjort, böra bliva iakttagna och beaktade.

Utöver vad jag nu sagt, skall jag be att få lämna en redogörelse för förhållandena under förlidna arrendeperiod. Under dessa 20 år har arrendatorn erlagt 77,000 kr., och av torparna har han haft en inkomst av 66,000 kr. Han har fått gamla hus insynade och nya hus uppförda till ett värde av 26,500 kr. Det återstår alltså att betala 50,500 kr., men då man gör en kalkyl över det hela, blir det 15,500 i behållning. Det är därtill att märka, att den sist uppförda ladugården, för vilken betalts 11,300, är utav en sämre

Ang. upplä-
tande av vissa
områden från
förra militie-
bostället Long
nr 3 Store-
gård.
(Forts.)

beskaffenhet och behöver nu med allra snaraste, senast under bli-
vande arrendeperiod, åtminstone grundligt repareras, om inte full-
komligt ombyggas.

Med vad jag anført, tror jag mig ha ådagalagt nödvändigheten
utav vad jag föreslagit. Det kan väl synas egendomligt, att jag
kommer med ett sådant yrkande i ett fall, där vederbörande myn-
digheter ha tillstyrkt en annan åtgärd, men jag har sett, att sedan
denna anmärkning blivit gjord, har kungl. domänstyrelsen gjort
mycket noggrannare värderingar. Det finns många andra ställen
i min hemtrakt, där besiktning och värdering ägt rum, och därvid
har då betydligt större noggrannhet iakttagits. Jag menar därför,
att sker nu en anmärkning, och går man till botten med denna sak,
innebär detta en tillrättavisning, så att vederbörande hädanefter ta
bättre reda på förhållandena.

Jag kan ytterligare tillägga, att jag har på ort och ställe in-
funnit mig två gånger för att besiktiga för min enskilda del, så
att jag kan intyga, att jag här icke kommer med andras uppgifter
och endast redogör för dem.

Med anledning av vad jag anført, ber jag sålunda att få yrka
avslag på den kungl. propositionen.

Herr Ekerot: Herr talman! Då jordbruksutskottet har att
handlägga och förbereda de ärenden, som gäller försäljningar
av jord, måste naturligtvis utskottet ta hänsyn till vad som har
framkommit och vad som har framhållits av de värderingsmän,
som utgöra en del av statens organ vid denna jordförsäljning.
Här har emellertid utav herr Andersson i Milsmaden, i vad
angår egendom Long, blivit väckt en motion, som går ut på
att de försäljningspris, som blivit åsatta utav värderingsmännen
och domänintendenten, skulle sänkas med större eller mindre
belopp, och denna hans framställning grundar sig på en värde-
ring, som påkallats utav torparna, en värdering, som är gjord
utav tvenne nämndemän. Nu kan man beträffande de intyg,
som dessa avgivit, säga att det är icke något intyg i egentlig
bemärkelse beträffande själva saluvärdena. Egentligen ha dessa
nämndemän ansett, att torpjorden blivit högre uppskattad än
den, som tillhör huvudgården, men icke att i och för sig för
höga pris blivit åsatta. Detta framgår också av motionen, däri
herr Andersson förklarar, att av värderingsinstrumentet fram-
går: »att huvudgårdens jord i allmänhet värderats lägre än jord
å lägenheterna». Under sådana förhållanden var det naturligtvis
omöjligt för jordbruksutskottet att kunna gå med på den motion,
som herr Andersson här väckt. Hur skulle det i allmänhet gå
vid sådan försäljning, om man icke följde de organ, som staten
har tillsatt för ändamålet, särskilt i de fall, där man har all
anledning att anta, att värdena icke äro för höga. Det skulle ju
bli ett osäkerhetstillstånd, som vore sådant, att man kunde be-
fara, att det bleve trassel och svårigheter med hela försäljnings-
historien. Sålunda har man inte kunnat taga hänsyn till mo-

tionen, varför utskottet yrkat avslag på densamma och hemställt att den kungl. propositionen här måtte bifallas, varigenom sjuttor st. lägenheter skulle komma att försäljas.

Jag ber att få yrka bifall till detta utskottets förslag, som också står i överensstämmelse med den kungl. propositionen.

Ang. upplåtande av vissa områden från förra militiebostället Long nr 3 Storegård.

(Forts.)

Herr Kronlund: Herr talman! Det kan icke ifrågasättas annat, än att man vid den uppskattning man i denna sak företagit, såsom i en hel del andra fall av liknande art, handlat efter bästa förstånd och samvete. Men en officiell myndighet kan fela, och det är detta, som dessa lägenhetsinnehavare och torpare ha velat påpeka och göra troligt. De ha naturligtvis, på grund av sin fattigdom, ej kunnat vända sig till högre auktoriteter, t. ex. till lantbruksingenjör, jordbrukskonsulent eller dylika, utan de ha tillgripit det enkla medel, som befolkningen vanligen gör i landsorten, då det är fråga om värdering, nämligen att tillkalla ett par välkända och aktade nämndemän, som genom besök på platsen övertygat sig om dessa förhållanden. Jag vill gent emot herr Ekerot påpeka, att de vid denna värdering icke allenast fäst sig vid huvudgårdens jord, utan även tagit hänsyn till alla andra på denna sak inverkan förhållanden, och därvid ha de kommit till den slutsatsen, att jorden i mångt och mycket blivit högre uppskattad, än vad den verkligen är värd; och särskilt ha de påpekat, att bl. a. några torplägenheter äro alldeles för små. En torplägenhet, som föreslås till avsondring såsom egna hem, är 1,9 hektar och det borde förefalla var och en, som kan bedöma dessa förhållanden, som om en sådan jordbrukslägenhet vore alldeles för liten att föda sin man. Ett par andra jordbrukslägenheter äro icke fullt 3 hektar, vilket också är alldeles för litet.

Det är ju sant, att jordbruksutskottet naturligtvis har mycket svårt att på grund av enskild motionärs framställning fatta ståndpunkt i en sådan fråga som denna; men jag anser det vara så pass mycket visat i denna sak — ett par aktade och välkända personer ha ju under edsförpliktelse uppgivit, att dessa värderingar enligt deras förmenande äro alldeles för högt upptagna och att missförhållanden existera i övrigt — från dessa torpare och lägenhetsinnehavare, att man kunde begära, att en ny värdering skulle äga rum.

Då invändes naturligtvis, att denna omvärdering som skulle göras av samma personer, inte kan ge annat resultat, än val den första har givit. Ja, det kan hända, att den gör så, men vi ha dock flera andra exempel på, att när vi återförvisat dessa värderingar, man fått ett annat uppskattningsresultat utav just samma personer, som verkställde uppskattningen första gången.

Det är på dessa grunder, herr talman, som jag ber att få yrka avslag på Kungl. Maj:ts proposition. Då invändes naturligtvis, att ifall det blir avslag, gå ju torparna miste om sina

Ang. upplåtande av vissa områden från förra militiebostället Long nr 3 Storegård.
(Forts.)

egnahemslägenheter: riksdagen har avslagit hela försäljningen. Men, mina herrar, jag tror dock inte, att Kungl. Maj:t går till väga rent i blindo vid bedömandet av en riksdagsskrivelse. När en sådan riksdagsskrivelse kommit till, så tar naturligtvis Kungl. Maj:t hänsyn till hela frågans förberedande behandling, och när vi ha själva jordbruksministern här, skola vi dock hoppas, att han icke lever i en så fullkomligt officiell okunnighet, som det görs gällande från andra håll och som även gjorts gällande i jordbruksutskottet.

Jag ber att på dessa grunder få yrka avslag på Kungl. Maj:ts proposition, och jag gör det särskilt därför, att det synes mig vara av allra största vikt, då man bereder egna hem åt småbrukare, att man är ytterligt försiktig, både med hänsyn till att dessa småbrukare inte få betala för mycket för jorden och kanske framför allt, med hänsyn till att dessa lägenheter icke bli för små. Och det är just dessa omständigheter, som torparna i förevarande fall ha visat på och ha påpekat så pass tydligt, och jag tror, att man skall ha svårt att utan vidare gå förbi detta och låta udda vara jämt.

Herr Ekerot: Herr talman! Det ligger ju en viss fara uti att avslå ett ärende som detta och återförvisa det till Kungl. Maj:t, ty man vet icke, huruvida torparna därigenom skola komma i bättre ställning. De kunna snarare kanske komma i en sämre, och detta så mycket mera, som man kan säga, att det icke är så stor skillnad mellan den värdering, som dessa nämndemän gjort, och den som statens värderingsmän åstadkommit. Det rör sig om 3—400 kronor på sin höjd, i somliga fall ännu mindre. Jag undrar, hur det skulle gå, om vi i alla förekommande fall skulle lystra till, jag vågar nästan säga, lokalpatriotismen och till sådana intyg som det här är fråga om. Det finnes icke den ringaste grund för någon anmärkning mot värderingen, utan man har endast sagt, att man anser att det borde icke kosta mera än så och så mycket o. s. v.

Herr Kronlund anmärkte, att det är två allmänt aktade män som gjort den nya uppskattningen. Ja, det har ingen bestritt att de äro aktade. Det är en sak för sig. Men icke räcker det, utan vi måste ha någon grund för en värdering och den finna vi i Kungl. Maj:ts proposition. Att närmare gå in på lägenheter- nas storlek kunna vi icke göra, därför att vi känna icke till de lokala förhållandena, utan vi få förutsätta, att uppskattnings- männen gjort sitt bästa och sökt ordna gränserna så som kan vara lämpligt.

Jag kan icke anse, att andra kammaren bör följa motionären, ty då åstadkomma vi ett prejudikat, så att vid jordupplåtelse alla möjliga bihänsyn komme att göra sig gällande, och då sätta vi statens egna värderingsmän i de största svårigheter.

Herr talman! Jag ber att få vidhålla mitt yrkande.

Herr Andersson i Milsmaden: Herr talman! Jag vill bara säga några ord gent emot herr Ekerot. Han sade i sitt anförande, att det är icke rätta personer, som använts vid besiktning av torpen, ty de äro icke fackmän, och man bör icke sätta lit till dem. Emellertid ha dessa torpare gjort framställning hos flera stycken jordbrukskonsulenter för att få ut dem till ny syn men ha fått till svar, att de vilja icke göra någon värdering, ty de äro bekanta med arrendatorn. På torparnes vägnar hemställde jag förlidet år till herr Ekerot, att han skulle verkställa en besiktning, men även han avböjde det.

Beträffande värdet, så har nämndemännen icke fäst sig vid de redan här upptagna för låga värdena. Ingen har anmodat dem att sätta värde på huvudgården och ingen har anmodat dem att sätta värde på utgården. Utgården — den heter Fly — innehåller 23,220 hektar och är saluvärderad till 14,000 kronor. Den har präktiga åbyggnader, stor byggning och stor ladugård. Detta är ett humant pris anser jag, men detta värde bör man icke fästa sig vid, ty det har både av förrättningsmännen och i Kungl. Maj:ts proposition föreslagits, att försäljning skall ske å offentlig auktion. Jag vill därmed ha sagt, att torparne ha försökt att få hjälp, men icke kunnat få annan hjälp än den de använt sig av. Huvudgården ha de icke kunnat sätta något värde på, då det icke rör sig därom. De ha endast vidrört det som rör dem själva.

Jag ber, herr talman, att få yrka avslag på Kungl. Maj:ts proposition.

Herr Linders: Herr talman! Både motionären och reservanterna kunna nog ha rätt i att det vid dessa värderingar icke är så bra ställt som det borde vara. Det är också påfallande, att många anmärkningar göras mot uppskattningarna, särskilt av torparne. Det beror därpå, att torpare och lägenhetsinnehavare sällan i god tid ha reda på vad som förehaves utan få reda på det, sedan uppskattningen är gjord och värderingsmännen ha sitt förslag färdigt och förelägga det för torparne och lägenhetsinnehavarna. Då framställer man den frågan, om de vilja köpa till de och de priserna. I det avseendet är icke allt bra som det är, utan tvärt om skulle ändrade förhållanden däri kunna åstadkommas, så att man finge reda på, hur dessa små lägenhetsinnehavare och torpare efter något övervägande själva tycka om jordvärderingen och övriga förhållanden. Men det är en sak, en annan är, att det lär väl icke vara många propositioner angående jordavsöndringar och försäljningar, där icke någon anmärkning kunnat göras å någons vägnar. Det är dock så att särskilt i detta fall har man alltför mycket utgått vid den privata värderingen från att kunna göra en jämförelse mellan uppskattningens uppskattning av huvudgården och samma personers värdesättning av torp och lägenheter. Detta kan, såsom utskottet påpekat, lätt leda till negativt resultat, ty det har varit endast ett par enstaka fall, då man kunnat

Ang. upplåtande av vissa områden från förra militiebostället Long nr 3 Storegård.
(Forts.)

Ang. upplåtande av vissa områden från förra militiebostället Long nr 3 Storegård.

(Forts.)

påvisa en skillnad. Att vi icke inom utskottet kunnat avgöra denna sak beror på obekantskap med de lokala förhållandena.

Men då vill jag tillägga det, att hade frågan om denna nya uppskattning kommit fram i ett tidigare stadium, om exempelvis vederbörande gått in till länsstyrelsen med ett påvisande av att här gjorts mannamån, eller att här gjorts för hög uppskattning, och hade man gjort det med stöd av intyg från en del personer såsom här skett, då hade länsstyrelsen varit i tillfälle att kunna pröva den personliga kvalifikationen hos dem, som gjort efteruppskattningen. Det har icke varit jordbruksutskottet och är icke heller riksdagen möjligt att avgöra den saken, och därför är det till sina konsekvenser en ganska bekymmersam åtgärd att blott därför, att några personer från orten av tjänstvillighet velat göra sig till talemän för dem det gäller, avslå Kungl. Maj:ts proposition. Det kan hända, att här finnes goda grunder för det, men utskottet har icke kunnat finna, att dessa grunder äro så goda, att ärendet bör gå tillbaka.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr vice talmannen, som under herr Linders yttrande övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, gav härefter ordet till

Herr Persson i Stallerhult, som anförde: Herr talman! Jag ber att få tillkännagiva, att jag icke har den ringaste lokal-kännedom för bedömande av ifrågavarande värdering. Men då motionären uttalat hårda omdömen om dessa förrättningsmän, så anser jag mig böra uttala, att såvitt jag har mig bekant, domänintendenten i Skaraborgs län förfarit med mycken ömhet och jag kan nästan säga godhet vid värdeuppskattning av smålägenheter som avsetts att inköpas av mindre bemedlade. De båda personer, som han haft såsom uppskattningsmän i distriktet känner jag väl. Den, som Skaraborgs läns landsting valt, har haft detta förtroendeuppdrag jag tror allt sedan uppskattningsväsendet kom till stånd. Han har det största förtroende även utom distriktet. Och den person, som hushållningssällskapet valt, har haft detta förtroendeuppdrag från den myndigheten mycket länge och är känd som en av de förnämsta och bästa jordbrukarna och såsom en god husbonde mot sina underhavande; han är stor godsägare. När det förhåller sig så att alla tre haft så stor erfarenhet på detta område, skulle det förundra mig, om de i detta fall skulle tagit miste — jag vill icke fälla något omdöme, då jag icke själv känner förhållandena — men det skulle förundra mig, om de tagit så grundligt miste.

Jag har endast velat säga detta därför att dessa män blivit så hårt bedömda för detta arbete. Jag lever i den fulla övertygelsen, att de handlat både samvetsgrannt och rättvist.

Sedan herr talmannen nu återtagit ledningen av förhandlingarna, yttrade:

Herr Andersson i Milsmaden: Herr talman! Jag vet icke, att jag fällt några hårda ord om dem, som verkställt denna förrättning, jag har åtminstone icke nämnt något enda namn, därför att jag icke vill uttala mig förklenande om någon människa. Jag har sagt, att myndigheterna icke haft rätt i uppskattningen, utan gjort sig skyldiga till fel, och detta tror jag vara sant. Det är väl icke så underligt, att en myndighet eller en människa kan begå fel, detta är förlåtligt, men man bör då också giva med sig och ta rättelse därav, om felet upptäcket, och då är det till hälften förlåtet. Jag vill sålunda på det bestämdaste bestrida, att jag i ord eller skrift skulle använt några hårda ord om domänintendenten i Skaraborgs län, som herr Persson sade, ty jag har icke nämnt hans namn.

Chefen för jordbruksdepartementet herr statsrådet friherre Beck-Friis: Herr talman, mina herrar! Under alla förhållanden har man skäl att vis à vis en värdering, som är uppgjord av vederbörande myndigheter med stor försiktighet ställa sig på en annan än dess ståndpunkt med hänsyn till en värdering, som blivit gjord av personer, som tillkallats av eventuella köpare. Dessa personer må nu hava huru stort anseende som helst så får man alltid tänka sig, att grunderna för värderingen kunna komma att läggas annorlunda och att sålunda själva värderingen kan giva olika resultat. Jag anser sålunda, att riksdagen bör vid *alla* tillfällen vara mycket försiktig i fråga om att gå ifrån den officiella värderingen, synnerligast då icke någon gravare anmärkning kunnat göras än vad som här kommit fram, nämligen att det i det hela blott är fråga om en skillnad på några hundra kronor de olika värderingsbeloppen emellan. Men jag anser, att jag i *detta fall* kan stå mycket säker på vad Kungl. Maj:t föreslagit, ty förhållandet är, att denna proposition var framlagd redan vid januaririksdagen och således då kontrasignerad av min företrädare. Han hade förra hösten under en resa, som han gjorde, berett sig tillfälle att besöka denna egendom, varvid han talade med dessa män, och gick igenom handlingarna, varefter han, såvitt jag kunnat finna, fullständigt ställde sig på värderingsnämndens sida. Sålunda får jag säga, att har någon avseendings- och försäljningsfråga blivit alldeles särskilt noggrant behandlad, så torde det vara denna.

Herr Andersson i Milsmaden: Herr talman! Jag vill giva till känna, att jag själv talat med förre jordbruksministern, som själv på ort och ställe sett, hurudana förhållandena voro. Han sade, att han sett oegentligheterna och att han visste huru det såg ut. Sådan var innebörden i hans egna ord till mig.

Andra kammarens protokoll vid senare riksdagen 1914. Nr 38. 4

Ang. upplåtande av vissa områden från förra militiebostället Long nr 3 Storegård.
(Forts.)

Ang. upplåtande av vissa områden från förra militiebostället Long nr 3 Storegård.

(Forts.)

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen framställde propositioner först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på avslag å såväl berörda hemställan som Kungl. Maj:ts i ämnet avlåtna proposition; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 14.

Föredrogs vart för sig jordbruksutskottets utlåtan:

nr 57, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av viss, till statens domäners fond hörande kronoegendom;

nr 58, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avstående av lägenheten Ljungebro till staden Västervik;

nr 59, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överlåtelse till lantförsvaret av viss del av det till förra majorsbostället Gudhem nr 1—9 med Holmäng nr 1 Hulegård i Skaraborgs län hörande utskiftet Helle;

nr 60, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ålderstillägg åt vissa kronojägare;

nr 61, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avstående eller upplåtande i vissa fall av mark från kronoegendomar; och

nr 62, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående nybyggnader vid det åt veterinärrättningen i Skara anslagna stadshemmanet Brogården m. m.

Kammaren biföll vad utskottet i nämnda utlåtan föreslagit.

§ 15.

Härpå upptogs till behandling jordbruksutskottets utlåtan, nr 63, angående regleringen av utgifterna för kapitalökning i vad angår jordbruksärendena.

Punkterna 1—3.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Efter nu skedd föredragning av *punkten 4*, angående odlingslånefonden, begärdes ordet av

Herr vice talmannen D. Persson, som yttrade: Herr talman! Såsom herrarne finna, har utskottet icke haft någon anmärkning att framställa mot Kungl. Maj:ts förslag, varför utskottet hemställt, att ifrågavarande anslag skulle utgå av låne-medel. Nu har emellertid från statsutskottets sida framställts den önskan, att då utskottet får i uppdrag att bestämma sättet för medlens anskaffning, det då icke skulle vara lämpligt att nu bestämma huru medlen skulle utgå. Följaktligen kommer jag att

yrka, att i mom. b) de orden uteslutas, som angiva, att detta anslag skall utgå av lånemedel. Samma yrkande har även framställts och bifallits i första kammaren.

Sålunda anhåller jag, herr talman, om proposition på att mom. b) må erhålla följande lydelse:

b) till kapitalökning för odlingslånefonden för år 1915 anvisa ett anslag av 450,000 kronor.

Vidare anfördes ej. Sedan herr talmannen givit propositioner på dels bifall till utskottets hemställan, dels och bifall till samma hemställan med den ändring däri, som föreslagits av herr vice talmannen D. Persson, fattade kammaren beslut i enlighet med sistnämnda proposition.

Härefter föredrogs *punkten 5*, angående egnahemslånefonden; och anförde därvid

Herr vice talmannen, D. Persson: Herr talman! Jag tillåter mig att göra samma yrkande, som det jag nyss gjorde, nämligen att i mom. b) orden »att utgå av lånemedel» måtte uteslutas.

Vidare yttrades ej. Efter av herr talmannen givna särskilda propositioner biföll kammaren utskottets hemställan med den av herr vice talmannen D. Persson däri föreslagna ändringen.

Sedan *punkten 6*, angående fonden för fiskerinäringens befrämjande, härpå föredragits, yttrade

Herr vice talmannen, D. Persson: Herr talman! Även här ber jag få göra yrkandet, att i mom. b) måtte uteslutas orden »att utgå av lånemedel».

Vidare anfördes ej. Efter det herr talmannen framställt propositioner i ämnet, biföll kammaren utskottets hemställan med den ändring, som föreslagits av herr vice talmannen D. Persson.

Punkten 7.

Utskottets hemställan bifölls.

Vidare föredrogs *punkten 8*, angående jordförmedlingsfonden. Därvid anförde

Herr vice talmannen, D. Persson: Herr talman! Jag ber att även nu få göra samma yrkande eller att orden »att utgå av lånemedel» uteslutas.

Vidare yttrades ej. Sedan herr talmannen framställt propositioner i ämnet, blev utskottets hemställan med den ändring däri, som föreslagits av herr vice talmannen D. Persson, av kammaren bifallen.

Efter det *punkten 9*, angående täckdikningslånefonden, nu föredragits, yttrade

Herr vice talmannen D. Persson: Herr talman! Jag skall be att få göra samma yrkande som i föregående punkt, nämligen att orden »utgå av lånemedel» måtte utslutas.

Vidare anfördes ej. På av herr talmannen givna propositioner i ämnet biföll kammaren utskottets hemställan med den av herr vice talmannen D. Persson föreslagna ändringen.

Ang. lånefonden för inköp av ädla avelsston.

Punkten 10, angående lånefonden för inköp av ädla avelsston, föredrogs härpå. Därvid anförde

Herr Ekerot: Herr talman! Jag skall trots det icke finnas någon reservation vid denna punkt be att få säga några ord rörande en fråga, som är förbunden med denna lånefond.

Som bekant skola hushållningssällskapen handhava låneförmedlingen och remonteringsstyrelsen skall inköpa avelsston. Det finnes således ingen annan väg för hushållningssällskapen att gå än att remonteringsstyrelsen får inköpa dessa avelsston. Nu har det icke varit klart för hushållningssällskapen, vilka kostnader det skulle behövas härför, och de hushållningssällskap, som fått del av denna lånefond, ha funnit, att remonteringsstyrelsen debiterar sällskapen 50 kronor i inköpskostnader för varje sto. Detta hade man icke haft klart för sig. Nu är det så, att remonteringsstyrelsen brukar, då den köper hästar åt andra än staten, debitera denna kostnad, och i anslaget finnes en post, som är fixerad efter en medelinköpskostnad av 50 kronor.

Nu finner jag emellertid, att denna summa, som kommer att utkrävas av hushållningssällskapen — det kan knappast begäras, att köparne skola betala den — blir en ganska dryg utgiftspost. Jag har tänkt mig, att detta skulle kunna ordnas så, att remonteringsstyrelsen såsom statens organ och hushållningssällskapen, som i detta fall även äro statens organ som låneförmedlare, skulle kunna gemensamt samarbeta på det sättet, att dessa utgifter skulle bliva så lindriga som möjligt för hushållningssällskapen, som på grund av sitt intresse för hästaveln och remonteringen söker arbeta för den varmblodiga hästavelns upphjälpande. Då emellertid detta icke låter sig göra utan att inköpskostnaden kommer till, så anser jag, att den bör ställas så lågt som möjligt, så att det icke blir mera än remonteringsstyrelsens verkliga kostnader, som komma att debiteras, men för enkelhetens skull bör den naturligtvis utgå såsom medeltal för varje häst, som är inköpt av varje hushållningssällskap. Jag

anser, att detta är en sak, som bör beaktas, ty eljest kan det hända, att mindre bemedlade hushållningssällskap komma att säga: vi ha icke råd att använda denna fond, och då kommer fondens nytta att äventyras.

Jag ber få påpeka, att hushållningssällskapen ha andra kostnader för detta. De skola bekosta premienämndens ordförandes deltagande vid uttagningarna, de ha eget ombud vid uttagningarna o. s. v., vilket allt vållar ganska stora kostnader.

Jag gör icke något yrkande utan har endast velat begagna tillfället att, då herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet är närvarande, påpeka denna sak för honom, så att allt vad i denna sak möjligen kan göras, också blir gjort.

Herr vice talmannen D. Persson: Herr talman! Som herrarna finna, gör utskottet i denna punkt den hemställan, att detta anslag skulle utgå av andra statsinkomster än lånemedel. Jämte det jag yrkar bifall till utskottets hemställan, tillåter jag mig, i likhet med vad redan i första kammaren bifallits, att föreslå, att de efter denna hemställan följande båda raderna: »Beträffande sätet för medlens anskaffande torde statsutskottet framdeles komma att avgiva förslag» måtte uteslutas.

Vidare yttrades ej. Sedan herr talmannen givit propositioner i ämnet, biföll kammaren det av herr vice talmannen D. Persson framställda yrkandet.

Punkten 11, angående en allmän nyodlingsfond.

I tvenne inom riksdagen väckta likalydande motioner, nr 46 i första kammaren av herr *Kvarnzelius m. fl.*, och nr 95 i andra kammaren av herr *Staaß m. fl.*, hade hemställts, att riksdagen måtte för sin del besluta,

att en särskild fond å 300,000 kronor skulle inrättas för befrämjande av uppodling av jord i andra delar av landet än Norrland och Dalarna, för vilken fond i mån av tillgång lån skulle kunna tilldelas landsting eller hushållningssällskap, som förklarar sig villigt att utlämna låneunderstöd till mindre jordbrukare för uppodling av till åker lämplig mark;

att inflytande räntor å de från fonden utlämnade lån skulle ingå till fonden för att tillsammans med fondens övriga tillgångar användas för det med fonden avsedda ändamålet;

att fonden skulle förvaltas av statskontoret;

att under utgifter för kapitalökning i vad anginge jordbruksdepartementet för år 1915 anvisa ett anslag av 100,000 kronor, att under benämning »allmänna nyodlingsfonden», utgå av lånemedel;

samt att i fråga om erhållande och tillgodonjutande av lån ur fonden skulle gälla de allmänna villkor och bestämmelser, som vore fastställda för norrländska nyodlingsfonden.

Ang. lånefonden för inkö av ädla avelsston.

(Forts.)

Ang. en allmän nyodlingsfond.

Ang. en all-
män nyod-
lingsfond,
(Forts.)

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, i anledning av herrar Kvarnzelius m. fl:s och Staaffs m. fl:s förevarande motioner, besluta,

a) att en särskild fond å 300,000 kronor skulle inrättas för befrämjande av uppodling av jord i andra delar av landet än Norrland och Dalarna, för vilken fond i mån av tillgång lån skulle kunna tilldelas landsting eller hushållningssällskap, som förklarat sig villigt att utlämna låneunderstöd till mindre jordbrukare för uppodling av till åker lämplig mark;

b) att fonden skulle förvaltas av statskontoret;

c) att under utgifter för kapitalökning i vad anginge jordbruksdepartementet för år 1915 anvisa ett anslag av 100,000 kronor att, under benämning »allmänna nyodlingsfonden», utgå av lånemedel;

d) samt att i fråga om erhållande och tillgodonjutande av lån ur fonden skulle gälla de allmänna villkor och bestämmelser, som vore fastställda för norrländska nyodlingsfonden, med den skillnad likväl, att beloppet av den ränta, som skulle erläggas å erhållet odlingslån, bestämdes till fyra procent.

Vid punkten voro emellertid fogade reservationer:

av herrar *Aaby A. W. Ericsson* och *Odelberg*; samt

av herrar *R. Hamilton*, *Nilsson* i Tånga och *Ekerot*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att räntan å lån från ifrågavarande fond måtte, såsom motionärerna föreslagit, fastställas till tre procent.

Punkten föredrogs, varefter

Herr *Hamilton* yttrade: Herr talman! Jag ber att få erinra kammaren om att den fond, som utskottet här föreslår skola inrättas, har till ändamål att befordra och uppmuntra nyodling av jord i de södra och mellersta delarna av landet och avser att lämna lån uteslutande till mindre jordbrukare, varvid lånens maximibelopp skulle bli 500 kr. samt lånen skulle utlämnas under samma villkor som äro gällande för den fond, som för åtskilliga år sedan blivit bildad för nyodlingar i Norrland.

Utskottet har tillstyrkt motionärernas förslag utom i ett avseende, nämligen i fråga om räntefoten. Räntan på lån i Norrlandsfonden är fastställd till 3 %, men utskottet anser, att för södra delarna av landet man skulle kunna höja räntan till 4 %. Jag för min del och två andra ledamöter av utskottet hava emellertid icke kunnat finna någon anledning varför räntan i södra Sverige skall sättas högre än i norra Sverige, då lånen ju skola utgå för samma ändamål och på samma villkor i övrigt.

På den grund hava vi anmält reservation; och ber jag att få yrka bifall till denna reservation, vilken innebär, att punkten d) skulle få följande lydelse: »d) samt att i fråga om erhållande och tillgodonjutande av lån ur fonden skola gälla de allmänna villkor och bestämmelser, som äro fastställda för norrländska nyodlingsfonden».

Med herr Hamilton förenade sig herrar *Hagberg, Lundström* i Långnäs, *Hage, Lindmark, Lindström, Torgén, Olofsson* i Diger-
näs, *Wedin, Nilsson* i Antnäs, *Ekerot, Bengtsson* i Norup och *Bosson*.
*Ang. en all-
män nyod-
lingsfond.
(Forts.)*

Härpå anförde:

Herr Lundell: Herr talman! Jag anser nog, att det är av mycken vikt för jordbruket i södra Sverige att en sådan här lånefond finnes inrättad, men jag anser icke, att det är av så stor vikt, att staten också betalar räntan på denna fond i så stor utsträckning, som reservanterna hava föreslagit.

Såsom vi veta, får staten betala ungefär 5 % för de medel, som den lånat upp. Om staten nu skulle låna ut medel för detta ändamål mot bara 3 % ränta, så skulle staten tillskjuta 2 % på lånemedlen, i medeltal räknat. Men det innebär, att staten icke allenast uppträder som förlagsman för jordbrukarna i detta fall, utan även betalar en stor del av räntan på lånen. Jag tror, att det är en viss oegentlighet i detta, och jag tror, att den sak man vill främja befordras nästan lika bra, om en något högre räntefot anlägges.

Vi veta, att då den norrländska jordbrukslånefonden bildades, staten kunde låna upp pengar för 3½ %, högst 4 %; men nu får staten betala i det närmaste 5 %, och då är det anledning att staten, i fråga om de lån som den lämnar ut, någorlunda följer med tidsförhållandena och de räntor, som staten själv får betala. Staten gör i alla fall en ränteförlust på ungefär 1 % på dessa lån, och jag tror, att längre behöver staten icke gå för att befordra det ändamål som fonden avser.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr vice talmannen: Herr talman! Beträffande själva sakfrågan äro vi alla eniga, och vad angår räntan har jag för min del så mycket mindre någonting emot herr Hamiltons yrkande att det må bli samma räntevillkor som faststälts för norrländska nyodlingsfonden, som jag är motionär i ämnet. Anledningen varför jag ej reserverat mig i detta fall var bara den, att de personer inom utskottet, som representera de orter, vilka skulle komma i åtnjutande av lån från denna lånefond, ansågo att räntan borde sättas till 4 %. Det syntes mig då, att jag icke hade någon anledning att motsätta mig detta, och utskottet har på sätt och vis givit skäl härför, då utskottet fäster uppmärksamheten på de avsevärt gynnsammare förhållandena för jordbruket i mellersta och södra Sverige, varigenom samma behov att få låg ränta ej föreligger där som i norra delarna av landet.

Nu har första kammaren antagit utskottets förslag oförändrat, och resultatet blir naturligtvis, att ärendet kommer att återremitteras till utskottet för sammanjämkning. Om denna kammare bestämmer sig för 3 % och första kammaren bestämt sig för 4 %, så föreställer jag mig att sammanjämkningen kommer på 3½ %, enligt den vanliga medelväg som vi bruka använda. Men för min del har jag intet

Ang. en all-
män nyod-
lingsfond.
(Forts.)

emot att andra kammaren bestämmer sig för samma % för denna fond som för den norrländska nyodlingsfonden.

Slutligen har jag en formell anmärkning att göra i fråga om moment c), varför jag yrkar att det måtte få följande lydelse:

»c) att under utgifter för kapitalökning i vad angår jordbruksdepartementet för år 1915 anvisa ett anslag av 100,000 kronor under benämning 'allmänna nyodlingsfonden'.»

Jag ber, herr talman, att få instämma i herr Hamiltons yrkande beträffande moment d).

Herr Å k e r l u n d: Herr talman! Då såvitt jag kan förstå, fonden är avsedd att vara sådan småbrukare till hjälp, som icke ha råd att uppodla sin jord på annat sätt, så är det av yttersta vikt att icke ålägga dessa högre ränta än som är absolut nödvändigt; och jag ber därför att få förena mig med herr Hamilton i hans yrkande.

För min del må jag för övrigt säga det, att jag tror att staten har sina pengar något säkrare placerade i nyodlingar härnere än i Norrland, och att ställa räntefoten högre här än däruppe är därför i hög grad oriktigt.

Jag ber, som sagt, att få yrka bifall till herr Hamiltons förslag.

Herr E k e r o t: Då herr Lundell, som försvarade utskottets förslag, sade att staten här gör en ränteförlust, så är det alldeles påtagligt ytligt sett, att så sker; men det är en fråga, huruvida detta, djupare sett, verkligen kommer att äga rum. Vi få komma ihåg, att genom uppodling av jorden kommer denna i högre värde och kommer därigenom att ge mera i skatt, och på det sättet kommer denna synnerligen nyttiga fond icke att i realiteten förorsaka staten några förluster, även om det bokföringsvis kan sägas vara så.

Det talas om att odling i södra och mellersta Sverige skulle vara lättare än i Norrland. Jag vill säga, att en hel del av de odlingar, som utföras i södra Sverige, måste försiggå på ganska stenig och hårdbrukad mark, och att odlaren därpå får nedlägga mycken möda, mera möda än mången tycker det vara värt. Under sådana förhållanden kan jag icke säga att odlingen är lättare i södra Sverige, men möjligen att odlingen där kan bli mera givande på grund av klimatiska och andra förhållanden.

Vi få också komma ihåg, att här gäller det icke de förmögna, utan i regel är det mycket fattigt folk, som behöva anlita denna fond för att kunna föröka sin åkerjord i så hög grad, att de bli i tillfälle att hålla sig hemma, i stället för att för sitt uppehälles skull slitas mellan arbetet ute på fabriker och annorstädes samt arbetet hemma på deras torva. Jag har i min verksamhet varit i tillfälle att träffa ett stort antal personer, som i detta avseende skulle få en stor nytta av en sådan fond, och naturligtvis större nytta, om räntan sattes till 3 %, än om den sattes till 4 %.

Jag tycker därför, att här icke är något att knussla på.

Det rör sig ju i själva verket om ett så obetydligt belopp, och det är att visa dessa nyodlare en honnör, om vi nu låta dem bli likställda med våra nyodlare i Norrland.

Jag ber, herr talman, att få instämma i herr Hamiltons yrkande om bifall till vår gemensamma reservation.

Ang. en allmän nyodlingsfond.

(Forts.)

Häruti instämde herrar Nilsson i Linnås och Johanson i Huskvarna.

Herr Linders: Herr talman! Man skulle nog kunna tycka, som sagt, att det ändamål, som här avses, kan jämföras med utlåning för skapande av egnahem. Det innebär på sätt och vis ett och det samma, nämligen skapande av nya värden och skapande av nya skatteobjekt. Men jag vill dock hänvisa till, att de förhållanden, under vilka egnahemslänefonden först upprättades, ju medgävo en ganska billig ränta, som vi nu förgäves få leta efter. Det gör naturligtvis sitt till, att man får taga varsamt på varje yrkande om billigare ränta än staten kan medgiva utan att utsätta sig för förlust. Dessutom gör ju det förhållandet, att fondbildningarna för jordbruks- och egnahemsändamål oupphörligen ökas, det så mycket allvarsammare, att staten lämnar ut lån till billigare ränta än staten själv får betala. Nu säger herr Ekerot, att det här är fråga om obetydliga belopp, men skall man alltfört fortsätta på den föreslagna vägen blir det dock snart fråga om ganska stora belopp.

Det förefaller mig alldeles riktigt, som utskottet anfört, att man mycket väl kan orka med en liten högre räntesats, när det gäller uppodling i mellersta och södra delarna av Sverige; det är dock så, att uppodling där lämnar i regeln snabbare resultat än i norra Sverige.

Det är dessutom en sak till, som jag i detta sammanhang vill påpeka, nämligen att riksdagen snart nog får behandla frågan om jordbrukskreditens ordnande. Jag undrar, om herrarne verkligen tro, att man för jordbrukskrediten över huvud taget, där det gäller att skaffa medel för med detta ungefär likartade ändamål, skall få pengar efter den billiga ränta, som reservanterna här ifrågasatt. Jag tror det icke.

På grund av vad jag anfört ber jag, herr talman, att få yrka bifall till jordbruksutskottets förslag med den ändring, som av herr vice talmannen föreslagits beträffande mom. C.

Herr Hamilton: Herr talman! Det är visserligen sant, att staten kan göra någon ränteförlust därigenom att räntan sättes så lågt som till 3 % eller, som det väl antagligen blir, till 3½ %, men vi få å andra sidan erkänna, att det är en stor vinst för landet att jorden uppodlas och att därigenom vi möjligtvis i framtiden inom landet kunna få så mycket spannmål och andra lantmannaprodukter, att vi icke behöva importera sådana utan landet kan föda sig självt.

Ang. en all-
män nyod-
lingsfond.
(Forts.)

Det är icke, såsom den siste aktade talaren framhållit, att vi slå in på någon ny väg. Jag ber att få erinra om att räntan å lån från den norrländska fonden, vilken fond ju är av samma natur som denna men avser blott en annan del av landet, är fastställd till 3 %. Jag är visserligen med om, att man i allmänhet skall spara, där sparas kan, men jag tror icke, att det är riktigt att iakttaga alltför stor sparsamhet, då det är fråga om att förhjälpa dessa småbrukare, som i sitt anletes svett söka förbättra sin och landets ställning; nej, skall det vara sparsamhet, bör den tillämpas på andra områden och icke på sådana, som äro till för att befördrå landets utveckling. Jag ber fortfarande att få vidhålla mitt yrkande.

Härmed var överläggningen slutad. På av herr talmannen till en början givna propositioner särskilt beträffande vart och ett av momenten a) och b) av utskottets hemställan biföll kammaren vad utskottet i dessa moment föreslagit.

Vidare framställde herr talmannen med avseende å mom. c) propositioner först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på bifall till samma hemställan med den ändring däri, som under överläggningen yrkats av herr vice talmannen D. Persson; och fattade kammaren därvid beslut i enlighet med sistnämnda proposition.

Slutligen gav herr talmannen i fråga om mom. d) propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till det av herr Hamilton under överläggningen framställda yrkandet; och fann herr talmannen den senare propositionen vara med övertvägande ja besvarad. Herr Lundell begärde emellertid votering, i anledning varav nu uppsattes, justerades och anslogs följande omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller det yrkande, som i fråga om jordbruksutskottets hemställan i punkten 11 mom. d) av utskottets förevarande utlåtande nr 63 under överläggningen framstälts av herr Hamilton, röstar

Ja;

Den det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets hemställan i berörda moment.

Voteringen utvisade 128 ja mot 55 nej, vadan kammaren bifallit det yrkande, som under överläggningen framstälts av herr Hamilton.

Punkten 12, angående en lånefond till understöd av anläggningar för gödselvård.

Ang. en lånefond till understöd av anläggningar för gödselvård.

I en inom andra kammaren väckt motion, nr 146, hade herr *Larsson* i Dala hemställt,

att riksdagen måtte för år 1915 avsätta en fond av 5 miljoner kronor att utgå som räntefria lån i och för rationella gödselvärdsanläggningar å behövande jordbruk;

att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utarbetande av bestämmelser för lån ur ifrågavarande lånefond;

att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om genomförande av rationella gödselvärdsanläggningar snarast möjligt å alla kronoegendomar och enligt i motionen givna grunddrag angående dessas kostnad, underhåll och ränta; samt

att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utarbetande av förslag till lagstiftning mot gödsel förstörelse och för främjande av rationell gödselvård.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte avslå förevarande motion.

I fråga om viss del av utskottets motivering hade reservation avgivits av herrar *Linders* och *Nilsson* i Tånga.

Sedan punkten föredragits, lämnades på begäran ordet till

Herr *Larsson* i Dala, som yttrade: Herr talman, mina herrar! Under de senaste fyra decennierna har vårt land undergått en djupgående omdaning från övervägande jordbruksland till väsentligen industriland. På 1870-talet arbetade ungefär $\frac{3}{4}$ av hela Sveriges befolkning direkt med eller vid jordbruket. I våra dagar arbeta endast ungefär 48 % av hela Sveriges befolkning vid jordbruket. Många samverkande orsaker ha åstadkommit denna djupgående omdaning, men en väsentligen medverkande orsak till jordbrukets relativa nedgång är otvivelaktigt att söka i den gödsel förstörelse, som varit rådande och fortfarande är rådande på det stora flertalet svenska jordbruk.

Gå vi in i en ladugård, finna vi i regel genomsläppliga båg- och urinrännor, genom vilka växtnäringen nedsipprar och under vilka den magasineras. Det är ju uppenbart, att den under sådana förhållanden måste bli fullständigt värdelös. På samma sätt förhåller det sig med gödselplatserna utanför ladugårdarna. I de flesta fall ha även dessa en genomsläpplig botten, och under denna kommer att magasineras kolossala mängder växtnäring.

När man reser fram genom våra svenska bygder, ser man hurusom i många jordbruk urinen rinner direkt till närmaste dike. Det är ungefär detsamma, som om en husmor först kokade kött och sedan spolade buljongen i rännstenen. Vid andra jordbruk rinner urinen i en strid ström nedåt en strimma av ett närbeläget åkerskifte, kväveförgiftande och näringsövermättande

Ang. en lånefond till understöd av anläggningar för gödselvärd.

(Forts.)

denna jordstrimma, under det att hela den övriga delen av den ifrågavarande egendomens odlade jord svälter, lider brist på växtnäring och till följd därav också giver en relativt dålig skörd.

När det nu föreligger en sådan faktisk och allmän förstöring på detta område, så har jag för min del ansett det vara en statsmakternas uppgift att såvitt möjligt få bort denna värdeförödande gödsel förstöring och få den ersatt av en värdeproducerande gödselvärd. Vidkommande de åtgärder, som i detta hänseende äro erforderliga, nämner utskottet, som avstyrkt motionen, upplysningsverksamheten genom jordbrukskonsulenter och länsagronomer. Upplysningsverksamheten är otvivelaktigt en viktig faktor, när det gäller denna fråga, men denna upplysningsverksamhet har icke drivits enbart genom jordbrukskonsulenter och länsagronomer, som utskottet säger, utan också genom skolor och enskilda, och det skall villigt erkännas att genom denna upplysningsverksamhet åtskilliga resultat vunnits i detta hänseende. Men trots hundratals skolkurser, tusentals smärre kurser och föredrag, tiotusental av böcker och hundratusental av broschyrer i detta ämne är det dock ett oförnekligt faktum att vårt lands jordbruk varje år förlorar, enligt somligas uppgift 30 miljoner kronor — det är den lägsta föreliggande uppgiften — och enligt andras åsikt ända upp till 80 miljoner kronor genom denna gödsel förstöring. Det är följaktligen en verkligt nationell angelägenhet att få denna gödsel förstöring såvitt möjligt ersatt av en rationell och värdeproducerande gödselvärd.

Utskottet har det uppfattningen, att en sådan lagstiftning på detta område, som jag hemställt om i fjärde punkten i klämman av min motion, icke är lämplig och utskottet har till och med betvivlat möjligheten av en dylik lagstiftnings verkan. För min enskilda del är jag av den uppfattningen, att en lagstiftning på detta område mycket väl kan genomföras, om blott densamma gives en begränsad vidd. Sålunda skulle lagstiftningen endast städga att det på samtliga svenska jordbruk skulle finnas ogenomsläppliga bågolv och urinrännor samt ogenomsläppliga gödselstadsbottnar, ävensom att sådana anordningar skulle vara vidtagna att ingen värdefull växtnäring kunde gagnlöst bortflyta från ifrågavarande egendoms gödselvärdsanläggningar.

En sådan lagstiftning bör, vara möjlig att genomföra och den synes mig både berättigad och nödvändig. Förutsättningen för denna lagstiftnings genomförande bör vara att staten samtidigt med utfärdandet av en dylik lagstiftning, som jag talat om i motionen, beviljas ett tillräckligt belopp för att under en övergångstid av t. ex. 15 å 20 år lämna det ekonomiska stöd, som kan erfordras för att alla i ekonomiskt hänseende resurssvaga jordbrukare skulle kunna genomföra rationella gödselvärdsanläggningar vid sina jordbruk. Dessa anläggningar kräva naturligtvis omedelbara kostnader, men de skola också ovedersägligen giva utomordentligt värdefulla resultat, praktiskt taget för all

framtid. — Den här ifrågasatta lagstiftningen skulle givetvis icke träda i kraft förrän efter den ovannämnda övergångstiden.

Utskottet säger i sitt avstyrkande utlåtande, att statsanslagens avvägande bör ske efter frågans vikt och betydelse. Jag ber då få betona att det överhuvud taget icke finnes någon jordbruksfråga, som är så viktig och betydelsefull som just den här föreliggande. Jag kan nämna några faktiska siffror från Kristianstads län, där en ärad ledamot av denna kammare, konsulenten Ekerot, under en följd av år bedrivit ett utomordentligt nitiskt och fruktbarande arbete på jordbrukets område. Det är ur Kristianstads hushållningssällskaps tidskrift som jag tagit ifrågavarande siffror, vilka följaktligen äro tillkomna genom herr Ekerots utredningsarbete på detta område. Det visar sig då att inom Kristianstads län utgjorde skördevärdet under ett visst år 44,118,000 kronor. Om emellertid hela den odlade arealen i Kristianstads län hade givit lika rikt skördevärde som de med tredje pris premierade småbruken, skulle inom länet det årets skördevärde ha utgjort 53,949,000 kronor. Hade hela länets skördevärde varit i överensstämmelse med det värde, som vunnits från de med andra pris belönade jordbruken, skulle detta värde ha utgjort 57,902,000 kronor. Och om hela länets skördevärde varit lika stort som på de jordbruk, vilka tillerkänts första pris, skulle detta läns skördevärde under samma år uppgått till 75,314,000 kronor.

Frågar man då efter de medel, genom vilka dessa jordbruk ha vunnit sitt rikare skördevärde, skall man otvivelaktigt såsom ett av de allra viktigaste angiva en rationell gödselvård med dess verkningar och återverkningar. Jag ber således få för denna kammare betona att enbart inom förutnämnda län, Kristianstads län, var skörden på förstaprisjordbruken så mycket rikare än på de vanliga jordbruken, att om hela länets skördevärde varit i förhållande till arealen lika rikt som förstapristagarnas var i jämförelse med deras areal, så skulle skördevärdet från Kristianstads län det året icke stannat vid 44 miljoner kronor, utan i stället utgjort 75 miljoner kronor, d. v. s. 31 miljoner mera än vad det var i realiteten. Det visar således att denna fråga i rent jordbruksekonomiskt hänseende är så viktig, att jag vågar påstå, att det finnes över huvud ingen fråga, som är så utomordentligt viktig, när det gäller jordbrukets utveckling.

Utskottet har erkänt, att statsanslag böra avvägas efter frågornas vikt och betydelse. Eftersom denna fråga, efter den bevisning jag nu tror mig hava lämnat, är en av de viktigaste och betydelsefullaste, synes det ju också vara en konsekvens av utskottets uttalande att statsanslag för detta ändamål böra tillmätas relativt rikligt.

Utskottet talar i sitt utlåtande på sidan 19 om statsmakternas anslag för ändamålet och säger då bl. a., att det finnes möjlighet att erhålla anslag för detta ändamål ur anslaget för höjande av det mindre jordbruket. Nu ber jag emellertid att få

Ang. en lånefond till understöd av anläggningar för gödselvård.

(Forts.)

Ang. en lånefond till understöd av anläggningar för gödselvärd.

(Forts.)

erinra, att hela detta anslag för höjande av det mindre jordbruket utgör 270,000 kronor, och detta belopp kan naturligtvis icke tillnärmelsevis räcka för alla de anläggningar, varom här är fråga. 270,000-kronors-anslaget för höjande av det mindre jordbruket är sannerligen icke mycket att referera till, ty om vi erinra oss, att budgeten är uppe i 316 miljoner kronor och anslaget för höjande av det mindre jordbruket utgör 270,000 kronor och vi ställa dessa båda summor i relation till varandra, finna vi, att anslaget för höjande av det mindre jordbruket utgör i förhållande till hela budgeten icke ens 1⁰/₀₀, det utgör knappast 0,9⁰/₀₀, d. v. s. att anslaget till det mindre jordbruket utgår knappast med 9 öre, när samtliga andra statsändamål erhålla 100 kronor. Härmed torde också vara ådagalagt, att man ifrån detta för närvarande utgående statsanslag för höjande av det mindre jordbruket icke kan erhålla de belopp, som äro erforderliga, för såvitt det skall kunna bli något verkligt resultat på det område, varom här är fråga.

Utskottet anför vidare, att under år 1911 beviljades från hushållningssällskapen 807 premielån, varav 687 lån till gödselvärdsanläggningar. Jag ber då få erinra, att dessa lån i regel äro små lån, ofta nog otillräckliga för det ändamål, vartill lånet avses, och vidare ber jag att få för kammaren betona, att om endast 687 jordbruk varje år förses med rationella gödselvärdsanläggningar, så kommer det att dröja över 500 år, innan alla Sveriges över 359,000 brukningsdelar erhålla rationella gödselvärdsanläggningar.

Och om vi förutsätta, att lika många jordbruk förses med rationella gödselvärdsanläggningar genom ägarnes åtgöranden, som genom statens bidrag, så skulle det per år bli 1,374 anläggningar, men då skulle det i varje fall dröja i nära 200 år, innan sådana anläggningar blivit genomförda på de ungefär 270,000 jordbruk, som i vårt land ha över 2 hektar åker. Jag vet icke, hur en sådan utveckling på jordbrukets område skall kunna anses vara tillfredsställande. Jag måste emellertid säga, att en sådan snigelfart som denna, då det skulle dröja åtminstone 200 år, innan med nuvarande utvecklingsåtgärder ett reellt och hela Sveriges jordbruk famnande resultat på detta område skulle ernås, kan icke tillfredsställa någon, som har en gnista hänförelse för det svenska jordbrukets utveckling.

Utskottet uttalar vidare, att det icke skäligen kan av staten begäras, att den skall i vidare mån än som redan skett direkt understödja denna jordbruksgren. Jag har ju emellertid visat, hurudant statens understöd för närvarande är, och att om det skulle gå i samma oändligt långsamma tempo, så skulle det dröja åtminstone 200 år, innan denna sak kunde bli tillfredsställande ordnad för hela vårt lands jordbruk.

Vidare säger utskottet, att om ytterligare understöd från det allmännas sida skulle för nu ifrågavarande ändamål erfordras, denna angelägenhet lämpligen bör omhändertagas av hushåll-

ningssällskapen. Jag ber då att få erinra, att i motionen finnes ingenting, som på minsta sätt står i motsättning till detta utskottets uttalande. Jag är i denna punkt fullkomligt av utskottets uppfattning, d. v. s. hushållningssällskapen böra bli statens distribuenten av ifrågavarande anslag. Motionen innehåller således i detta avseende ingenting, som strider mot utskottets uttalande, och om denna princip att hushållningssällskapen skola vara förmedlare mellan staten och de enskilda jordbrukarna äro följaktligen utskottet och motionären ense.

Men jag ber då också få nämna, att hushållningssällskapen under nuvarande förhållanden helt enkelt sakna mynt för ändamålet. Inom det hushållningssällskaps verksamhetsområde, där det har drivits det mest intensiva arbetet för småbrukets utveckling, nämligen Kristianstads län, svarar hushållningssällskapet på en rundskrivelse, som jag tillställt samtliga rikets hushållningssällskap: »Hushållningssällskapet har saknat medel för anslag till gödselvärdslån. Kristianstads läns hushållningssällskap har aldrig varit i tillfälle att samla några fonder, beroende på de synnerligen små inkomster, som ända tills för några år sedan erhållits». Här säger följaktligen detta hushållningssällskap uttryckligen ifrån, att sällskapet icke har några medel för ifrågavarande ändamål. Därigenom anser jag också vara indirekt bevisat, att staten verkligen behöver träda hjälpande emellan, låt vara med hushållningssällskapen såsom mellanhand mellan den hjälpande staten och den hjälpbehövande jordbrukaren.

Blekinge läns hushållningssällskap svarar: »En gödselstads-lånefond på 5,000 kronor bildades 1906, vilken ökades 1913 till 10,000 kronor, och fortfarande sökas långt flera lån än som kunna bestridas med fondens medel». Där har följaktligen hushållningssällskapet sagt ifrån: vi ha visserligen för närvarande en fond för ifrågavarande ändamål, men denna fond är aldeles otillräcklig för att kunna fylla sitt ändamål. Sålunda har också detta hushållningssällskap uttryckligen eller åtminstone indirekt betonat behövligheten av statsåtgärder på det ifrågavarande området.

Det nuvarande tillståndet inom vårt lands jordbruk är gödsselförstöring med alla dess fördärliga verkningar i skilda hänseenden. Därav kommer en dålig skörd, och en dålig skörd ger en dålig ekonomi och en dålig ekonomi ger mörksyn vidkommande näringen och dess utvecklingsmöjligheter. Att det inom så många jordbrukarehem så ofta talas om att jordbruket icke bär sig och att det är något så mörkt och tröstlöst att vara jordbrukare har, så paradoxalt ett dylikt påstående än kan förefalla åtskilliga kammarens ledamöter, i yttersta hand sin upprinnelse uti denna fördärvande gödsselförstöring och de dåliga skördar, som därav bli en följd. Och när den ungdom, som växer upp på dessa jordbruk, nästan jämt och ständigt hör detta tal om att jordbruket icke bär sig, icke lönar sig, att jordbruket

Ang. en lånefond till understöd av anläggningar för gödselvärd.

(Forts.)

Ang. en lånefond till understöd av anläggningar för gödselvård.
(Forts.)

är någonting så mörkt och trööst, så kommer sådant tal också direkt att främja strömningen från lantbruket till andra näringar eller till andra länder.

Om man däremot i stället för gödsselförstöring kunde få en rationell gödselvård på så vitt möjligt samtliga Sveriges jordbruk, så skulle därmed otvivelaktigt också följa en rikare skörd, och jag kan med de faktiska siffrorna från Kristianstads läns hushållningssällskaps område visa att en skördestegring är möjlig åtminstone upp till 70 % av nuvarande skördevärdet. Om vi genomsnittligt uppskatta det nuvarande skördevärdet för hela landet till 800 miljoner kronor, kan följaktligen genom en dylik rationell gödselvård en värdestegring vinnas på åtminstone 560 miljoner kronor, d. v. s. värdet av Sveriges årsskörd kan genom detta medel stegras från det nuvarande skördevärdet av ungefär 800 miljoner kronor till ett värde av åtminstone 1,360 miljoner kronor. Vad det skulle betyda för vårt lands jordbruks ekonomi och för hela vårt lands nationalekonomi, att värdet av Sveriges årsskörd stegrades med 560 miljoner kronor, torde vara lätt förståeligt för envar, utan att några särskilda utläggningar i det hänseendet kunna tarvas.

Den motion, som jag har väckt, åsyftar att främja vårt lands jordbruk. Den åsyftar att medverka till att lyfta vårt lands jordbruk till att bliva vårt lands verkliga modernäring. Ty ett starkt jordbruk giver en stark bondebefolkning och en stark bondebefolkning danar ett starkt land. Helst ville jag naturligtvis yrka bifall till motionen i dess helhet, men såsom denna fråga nu ligger genom utskottets avstyrkande, skall jag be att få avstå från att yrka bifall till mina hemställanden i punkterna 3 och 4, men ber, herr talman, att få på de grunder, jag i detta anförande angivit, yrka bifall till min första hemställan i motionen, d. v. s. att riksdagen måtte för år 1915 avsätta en fond av 5,000,000 kronor att utgå såsom räntefria lån i och för rationella gödselvårdsanläggningar åt behövande jordbruk. Det är till denna första hemställan i min motion jag härmed ber att få yrka bifall.

Vidare anfördes ej. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till det av herr Larsson i Dala framställda yrkandet; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förra propositionen. Då votering emellertid begärdes av herr Larsson i Dala, blev nu uppsatt, justerad och anslagen en så lydande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i punkten 12) av utskottets förevarande utlåtande nr 63, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit det av herr Larsson i Dala framställda yrkandet.

Omröstningen utföll med 117 ja mot 57 nej; och hade kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

Punkten 13.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 16.

Till avgörande förelåg nu jordbruksutskottets utlåtande, nr 64, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning och förslag i fråga om rätt att till fullgörande av skyldighet att underhålla enskild väg taga väglagningsämnen å annans mark.

I fråga om underhåll av enskild väg.

I en inom andra kammaren väckt, till jordbruksutskottets förberedande behandling hänvisad motion, nr 99, hade herr *Jonsson* i Hökhult, med vilken herrar *Nilsson* i Linnås och *Johanson* i Huskvarna instämt, hemställt, att riksdagen ville besluta i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta utreda och till riksdagen inkomma med förslag till lag, huru och på vad sätt väghållningsskyldige å enskilda vägar skulle äga rättighet att å annans mark mot ersättning taga väglagningsämnen till enskilda vägars byggande och underhåll ävensom rätt att utan avgift taga väglagningsämnen å statens jordbruksdomäner och skogsallmänningar.

Utskottet hemställde, att riksdagen i anledning av förevarande motion måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utreda och till riksdagen inkomma med förslag till lag, huru och på vad sätt väghållningsskyldige beträffande sådana enskilda vägar, som avsåges i lagen den 5 juli 1907 angående enskilda vägar å landet, skulle äga rättighet att å annans mark mot ersättning taga väglagningsämnen till dylika vägars underhåll ävensom rätt att utan avgift taga väglagningsämnen å statens jordbruksdomäner och skogsallmänningar.

Utskottets hemställan upplästes, varefter

Herr *Olausson* yttrade: Herr talman, mina herrar! Som kammaren behagade finna, föreligger här en motion, som är föranledd av en förment brist i lagen om enskilda vägars byggande och underhåll på landet av den 5 juli 1907.

Nu erkänner jag gärna, att det kan finnas åtskilliga slag av enskilda vägar, som kunna vara av den art, att de tjäna ett allmänt

Andra kammarens protokoll vid senare riksdagen 1914. Nr 38. 5

I fråga om
underhåll av
enskild väg.
(Forts.)

behov i viss grad lika väl som de allmänna vägarna. Men jordbruksutskottet, liksom motionären, föreslår att i 1907 års lag om enskilda vägar skall inryckas en bestämmelse om att även enskilda vägar i de uti motionen berörda hänseenden skola fullkomligt likställas med allmänna vägar. Jag ber därför att få uppläsa första paragrafen av denna väglag, där det står: »Denna lag avser enskild väg å landet, som för en eller flera fastigheter är till stadigvarande nytta såsom farväg, vare sig för hemkörslor eller för utfart eller eljest».

Om sålunda jordbruksutskottets förslag i sinom tid skulle upphöjas till lag, skulle alla jordägare för de enskilda och privata utfartsvägar, som de behöva för sitt jordbruk, vara berättigade att ta detta grus å andras ägor, mot ersättning.

Jag anser, att dylika bestämmelser alltför mycket skulle ingripa på den enskilda äganderättens område och att dylika vägar ej kunna betraktas på annat sätt än andra nödvändiga faktorer, som en jordbrukare behöver för sitt jordbruk. Det förefaller mig vara alldeles uppenbart, att dessa enskilda vägar äro av sådan natur, att de endast äro avsedda att fylla den enskilde jordägarens behov för sina körslor och att följaktligen behovet av grus för dessa vägar är fullständigt analogt med behovet av en hel del andra för jordbruket nödvändiga ämnen. Ur denna synpunkt måste det vara orättvist, att en jordbrukare skall kunna fordra att hos en annan, visserligen mot ersättning, få taga grus till sådant behov, som är fullkomligt att jämställa med vad som behövs t. ex. för uppförande av stallar och andra byggnader.

Här förelåg förledet är till riksdagens behandling ett förslag om ändring av expropriationslagen. Förslaget föll, som herrarna kanske minnas, på grund därav, att det ansågs orättvist, att man skulle kunna för uppförande av ett hus, som tjänade till ett allmänt behov av samlingslokal, ha rätt att expropriera å annans mark. Jag vill säga herrarne, att efter min mening ingriper denna föreliggande motion betydligt mer på den enskilda äganderättens område, än detta förslag till expropriationslag gjorde. Ty helt säkert kommer att på detta sätt tagas grus till betydligt större värde än värdet kunde ha blivit på den mark, som man enligt nämnda förslag skulle bliva tvungen att släppa till för uppförande av dylika samlingslokaler. Det förvånar mig därför, att denna motion kommit från håll, där man annars håller så starkt på äganderätten.

För övrigt, om jag också i viss mån skulle kunna gå med på att man för byggande och underhåll av sådana enskilda vägar får ta grus på andras ägor mot ersättning, kan jag däremot rakt inte gå med på det ännu märkvärdigare beslut jordbruksutskottet kommit till, då utskottet ansett sig kunna tillstyrka, att man för dylikt enskilt behov skall få ta grus å statens domäner och skogsallmänningar utan all ersättning. Om sålunda en stor jordägare, som kanske äger en hel församling — och sådana finns det många här i Sverige — är i den lyckliga ställningen, att han har ett sådant

stort grustag, som ligger på statens domäner, alldeles inpå sig, skall han alltså där ha rättighet att utan ersättning taga grus för sina enskilda vägar. Detta synes mig vara att utsträcka rättigheterna gent emot staten alldeles för långt. Och det innebär också en stor orättvisa, i det att den lantbrukare, som är i den lyckliga situationen, att ha en statens egendom inpå sig, får grus alldeles fritt, då däremot den, som inte har en stategensdom så i närheten, får betala det grus han behöver. En sådan lagstiftning, som här åsyftas, kan ej vara rättfärdig.

Nu vet jag visserligen ganska väl, att det är otänkbart att åstadkomma en ändring i vad ett enhälligt utskott föreslagit, och därför är det kanhända alldeles lönlöst att här göra något yrkande, men då jag anser denna motion i allt för hög grad inkräkta på den enskilda äganderätten, och då den enligt mitt förmenande skulle medföra fullkomligt orättvisa konsekvenser, om sålunda ett grustag å statens domäner skulle utan ersättning kunna få användas för enskilt behov, så må det förlåtas mig, om jag, herr talman, ändock yrkar avslag på utskottets hemställan.

I fråga om underhåll av enskild väg.
(Forts.)

Vidare anförde:

Herr vice talmannen D. Persson: Herr talman! Alla inom jordbruksutskottet äro ense om, att det föreligger ett verkligt behov av ett tillägg till lagen om enskilda vägar på landet den 5 juli 1907. Genom berörda lag bereddes möjlighet för ägare till dylik enskild väg att få mark upplåten, där vägen skulle framdragas. Såsom en konsekvens därav har nu motionären uttalat önskan därom, att man också skulle få rätt att taga väglagningsämnen på annans mark. Motionären har dessutom framställt det önskemålet, att man även skulle få rättighet att taga vägbbyggnadsämnen för sådana enskilda vägar. Detta senare ansåg utskottet sig emellertid ej kunna gå med på, därför att enligt utskottets mening nämnda lag borde bringas i överensstämmelse med 33 § i väglagen den 23 oktober 1891 angående allmänna vägar, vilken paragraf bestämmer, att man endast får taga väglagningsämnen.

Nu trodde jag, när herr Olausson begärde ordet, att han, såsom praktisk jordbrukare, skulle komma att yrka bifall till motionärens förslag i dess helhet, och jag blev verkligen ytterst förvånad, när jag fick höra herr Olausson i stället yrka avslag till och med på utskottets hemställan. Men förklaringen till herr Olaussons avslagsyrkande ligger nog däruti, att herr Olausson har läst utskottsutlåtandet oriktigt. Herr Olausson säger, att om vi skulle få en sådan lag, som jordbruksutskottet begärt, skulle alla enskilda personer åt sina gårdsplaner och enskilda vägar på detta sätt kunna taga grus och väglagningsämnen på annans mark. Nej, mina herrar, så är ej alls förhållandet, utan denna rättighet är inskränkt till att gälla endast sådana vägar, som avhandlas i 1907 års lag om enskilda vägar på landet. Sålunda får ej herr Olausson, om detta som här föreslagits skulle bli lag, gå och ta grus för sitt enskilda

I fråga om
underhåll av
enskild väg.
(Forts.)

behov, utan det är endast den, vilken är skyldig att underhålla i sistnämnda lag avsedd väg, som skulle få rätt att under de anförda villkoren taga väglagningsämnen.

Dessutom har jordbruksutskottet i sin motivering förordat vissa försiktighetsåtgärder, så att jordägarens rätt ej skulle bli alltför mycket kränkt. Utskottet erinrar först därom, att en dylik bestämmelse givetvis kommer att innebära en viss inskränkning i jordägarens rätt över sin jord, och utskottet säger i anledning därav, att »det torde därför lämpligen böra i sammanhang med lagfästandet av den nu ifrågasatta rättigheten även föreskrivas, att sådan rättighet endast må utövas efter anvisning av markägaren och i övrigt i enlighet med av honom framställda skäliga villkor. I likhet med motionären anser utskottet, att det lämpligen borde överlåtas på en nämnd att, om frivillig överenskommelse ej kan träffas, slutligt bestämma, var och under vilka villkor väglagningsämnen få tagas, beloppet av ersättningen därför, ävensom befogenheten av de villkor i övrigt, som av markägare kunna hava uppställts.»

Denna nämnd skulle vara sammansatt på sätt som beröres i motionen och även i utskottsutlåtandet.

Jag vill för övrigt tillägga, att jag anser, att denna kammarens ledamöter borde känna sig tacksamma för, att första kammaren också haft förståelse för betydelsen av denna fråga och bifallit utskottets hemställan.

På grund av de anförda skälen, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan, och jag gör det så mycket hellre som genom ett bifall till detta förslag ett länge känt behov bleve tillfredsställt.

Häruti instämde herr *Molin* i Dombäcksmark.

Herr *O l a u s s o n*: Kammarens ärade vice talman vågade påstå, att jag ej läst utskottsbetänkandet, ty då, sade han, skulle jag ej ha kommit till ett sådant yrkande, som jag gjorde. Han åberopade därvid också 1907 års lag. Ja, jag vill säga herr vice talmannen, att jag lästa ju upp 1 § i nämnda lag, och hade herr vice talmannen då hört på dennas ordalydelse, hade han nog icke kommit med ett sådant påstående.

För säkerhetens skull skall jag emellertid be att få läsa upp denna bestämmelse ännu en gång. Den lyder: »Denna lag avser enskild väg å landet, som för en eller flera fastigheter är till stadigvarande nytta såsom farväg, vare sig för hemkörslor eller för utfart eller eljest.» Jag kan ej tyda detta på annat sätt, än att det står för *en* eller flera och att enskild man sålunda kan få sin utfartsväg inbegripen under denna lag, och då jordbruksutskottet här säger, att det vill ha den föreslagna bestämmelsen inflikad i 1907 års väglag, är det väl uppenbart för en var, att alla, som åsyftas i 1 § skulle få denna nu omdebatterade rättighet sig tillerkänd, ifall nämligen en sådan bestämmelse, som utskottet föreslagit blir intagen i 1907 års lag.

Jag vågar alltså påstå, att jag läst väglagen riktigare än herr vice talmannen vill göra gällande.

I fråga om underhåll av enskild väg.
(Forts.)

Herr vice talmannen D. P e r s s o n: Herr talman! Jag ber att ytterligare få fästa herr Olaussons uppmärksamhet på att man enligt utskottets förslag ej får ta väglagningsämnena till vilka enskilda vägar som helst och följaktligen icke heller till »gårdsplaner», som herr Olausson uttryckte sig, utan att denna rätt är föreslagen att begränsas till att gälla endast sådana vägar, som blivit delade enligt lagen av den 5 juli 1907, och detta torde innebära en väsentlig begränsning. Det duger sålunda ej för herr Olausson att taga grus till sin gårdsplan eller till en väg, som uteslutande är hans privata väg.

Jag sade för övrigt inte, att herr Olausson ej *läst* utskottsutlåtandet, men jag sade, att han läst det *orätt*, och detta bekräftades ju nu av hans senaste anförande även sedan han tagit på sig sina glasögon. Om han sätter på sig ännu ett par glasögon, kanske han då skall finna, att utskottet och motionären haft rätt och att det är han själv, som tagit miste.

Herr Nilsson i Linnås: Herr talman! Det är nästan obegripligt att herr Olausson med sin i övrigt praktiska läggning skall ha så liten förståelse för den fråga det här gäller.

Vi veta alla, som bo på den glest befolkade landsbygden, hur svårt man där har att få utfartsvägar eller att kunna hålla sådana, och det är detta det här huvudsakligen gäller.

Nu framdrog herr Olausson som skäl mot denna motion i vad den gällde statens domäner och allmänningar, att det kan hända den ene jordbrukaren har lång vägsträcka till en sådan domän, där han då får fritt taga ämnena till en sådan väg. Ja, men är det väl mer än rätt, att han har denna frihet. Vi måste komma ihåg, att en sådan väghållare först och främst måste hålla allmän väg och dessutom underhålla sådan enskild väg, som han behöver såsom utfartsväg till den allmänna vägen. Det är en fråga, som det är så nödvändigt att få genomförd, att jag icke tror, att andra kammaren kan ställa sig tveksam i det hänseendet. Jag har för övrigt själv vid vägförrättningar sett de brister, som föreligga, och sett, att behovet av en ändring härvidlag verkligen är trängande.

Nu har herr Olausson påstått, att han har läst betänkandet mycket noga och sålunda satt sig in i frågan, och då det sålunda inte kan bero på att herr Olausson missuppfattat det hela, så måste det bero på något annat, och då beror det väl kanske därpå, att herr Olausson bor på en ö i Nordsjön och sålunda saknar praktisk erfarenhet på detta område.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Rosenqvist instämde häruti.

Herr Olofsson i Avik: Herr talman! Jag tror icke, att den föreliggande frågan är så alldeles enkel, som man vill låta på-

*I fråga om
underhåll av
enskild väg.
(Forts.)*

skina från vissa håll. Jag tror, att man även här får taga någon liten hänsyn till äganderätten. Det är ju under många förhållanden så, att det kan vara en rätt liten jordägare, som har rätt bra grustag, som emellertid kan vara av begränsade dimensioner. Som utskottets betänkande här är avfattat, kan jag icke se, att några undantag äro gjorda. Om vi således antaga det förslag, som nu föreligger, så skulle en jordägare på ganska få år kunna bli av med de grustag han äger. Det innebär för mig en orättvisa att här stifta lagar, som medföra sådana följder och äro så opraktiska. Ingen skall emellertid tro, att jag talar i egen sak, ty jag har på min egendom icke ett enda lass grus, utan jag tillhör dem, för vilka det är förenat med stora svårigheter att skaffa grus, och som härvid måste gå över till andras områden. Men man måste betänka, att den, som kanske köpt en egendom, därför att där fanns ett präktigt grustag, där han kunde få grus till sina egna vägar, också måste kunna disponera över det grustaget. Men bestämmer man ett mycket lågt pris på gruset, och det så kommer en massa grannar och tar bort hans grus, så frågar jag, om icke detta skulle innebära en stor orättfärdighet. Jag har som sagt icke det ringaste egennyttiga intresse härvidlag att bevaka, då jag nu icke har något grus på min egendom. Det finnes andra medel att tillgå, då det gäller att erhålla grus, och dessa medel känna vi litet var till, de bestå däri, att man krossar sten och möjligen för ändamålet lånar en stenkross. Men att stifta lagar sådana som här, genom vilka man skulle beröva fastighetsägare det grus de ha på sitt område, det kan jag ej vara med om, och av sådan anledning ber jag att få yrka avslag på utskottets hemställan.

Herr Holm: Herr talman! Jag har intet att invända mot utskottets hemställan, men jag vill påpeka en liten oegentlighet, som enligt mitt förmenande ligger däri, att genom ett bifall till denna motion de allmänna vägarna skulle komma i en sämre ställning än de enskilda vägarna. Enligt nuvarande bestämmelser i väglagen har man visserligen rätt att utan ersättning taga grus från kronans skogsallmänningar och jordbruksdomäner till *underhåll* av allmänna vägar, men däremot icke till *byggande* av allmänna vägar, och på det sättet skulle dessa som sagt komma i en sämre ställning.

Jag har intet yrkande att göra, men har velat fästa vederbörandes uppmärksamhet därpå, att någon ändring härutinnan lämpligen borde företagas.

Herr Jonsson i Hökhult: Herr talman, mina herrar! Både motionärerna och utskottet ha, så vitt jag kan finna, tagit tillbörlig hänsyn till äganderätten. Motionärerna ha icke begärt, att man skulle få taga det allra ringaste grus utan ersättning, men vi måste väl i alla fall betänka och medgiva, att, då vi ha ålagt väghållare att hålla enskild väg på landet, och då de äro

skyldiga att underhålla denna väg, så böra de också äga rättighet att någonstades få taga väglagningsämnen, så att de kunna fullgöra denna sin skyldighet. Det finns många jordägare eller enskilda väghållare, som själva icke ha några väglagningsämnen, som äro lämpliga eller passande för ändamålet. Å andra sidan finnes det också industriidkare, som bo på sådana platser, att de hava blivit ålagda att underhålla väg, men som icke ha någon jord mer än de behöva för sina anläggningar. Var skola dessa taga väglagningsämnen? Det har visat sig under den tid, som förflutit, efter tillkomsten av denna lag, vara förenat med stora svårigheter på många platser. En del jordägare ha nekat väghållare att taga grus eller väglagningsämnen på deras mark. Det finns åter andra, som haft väglagningsämnen, vilka visserligen medgivit, att dylika ämnen finge tagas, men som begärt så hög ersättning därför, att det icke varit möjligt för väghållarne att hämta sitt grus därifrån, då det skulle bli allt för dyrbart. När man har iakttagit och sett, vilka svårigheter det är för dessa väghållningsskyldiga i sådant avseende, så måste man väl även taga hänsyn till denna sak, särskilt om man betänker, att det här icke är fråga om att de skulle få taga grus var som helst, utan det vore meningen, att en nämnd skulle till sättas, för att bestämma både var dessa väglagningsämnen skulle få tagas och huru stor ersättningen därför skulle vara, och under sådana förhållanden kan man väl icke med rätta påstå, att man vill taga jorden från jordägarna.

Herr talman, jag skall med dessa få ord be att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr vice talmannen D. Persson: Herr talman! Med avseende på herr Olofssons i Ävik yttrande vill jag säga, att då han påstår, att man måste taga hänsyn till äganderätten, så gör han icke alldeles rätt i att i detta sammanhang komma med ett sådant påstående. Utskottet har verkligen sökt taga hänsyn just härtill. Jag erinrade i mitt första anförande, att utskottet uttryckligen framhåller, att det bör vara endast efter anvisning av markägaren, som man skall få taga dessa väglagningsämnen. Och jag vill säga herr Olofsson i Ävik, att, vill man hålla på småfolkets och småböndernas rätt och möjlighet att behålla sin jord, så måste man också gå med på sådana förslag, som gå ut på att göra deras tillvaro någorlunda dräglig, så att det blir möjligt för dem att bland annat få goda vägar. Ty betydelsen av goda kommunikationer och goda vägar kan knappast överskattas. Vilja vi därför tala å böndernas och småfolkets vägnar — vilket jag anser mig göra i detta fall, liksom jag alltid vill göra — så måste vi hjälpa bönderna även i detta avseende, så att de kunna få lämpliga och goda vägar.

Vad beträffar herr Holms yttrande, så kan jag icke ge honom rätt, ty han har kommit att förbise, att just den anmärkning han gjorde mot motionärens förslag till den hava vi tagit hänsyn i utskottet. Vi ha nämligen, som jag nyss förklarade, sökt uttala oss

*I fråga om
underhåll av
enskild väg.
(Forts.)*

I fråga om
underhåll av
enskild väg.
(Forts.)

för att föreliggande förslag skulle bringas i överensstämmelse med 33 § i 1891 års väglag, så att man icke skulle få taga *vägbyggnadsämnen* på andras mark, utan endast väglagningsämnen. Vi ha trots, att detta skulle kunna gå för sig utan olägenhet i de flesta fall, ty vid byggande af väg skall det dikas och marken nivelleras, så att man i allmänhet får byggnadsämnen ändå, utan att behöva taga dem på annans mark. Men vi ha som sagt trots oss böra göra denna begränsning även i jordägarnas intresse. Under sådana förhållanden är det icke skäl att komma med något påstående, att vi velat göra obehöriga inskränkningar i ägaderätten. Det är visserligen sant, att i viss mån blir det ju en inskränkning, men att märka är, att jordägaren får själv anvisa platsen, och man får taga hänsyn till, huruvida den är lämplig. Ty det är väl ej meningen, att taga ifrån en person det grustag, som han behöver för egen del, utan i så fall får man vända sig åt annat håll. Jag är också övertygad om att efter den utredning, som kommer att ske, om även andra kammaren bifaller utskottets hemställan, skola vederbörande vid utredningen och Kungl. Maj:t draga försorg om, att allas rätt blir tillvaratagen.

Jag ber fortfarande att få yrka bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herr *Lundgren*.

Herr *Olausson*: Herr talman, mina herrar! Herr Nilsson i Linnås tycktes tydligen icke känna till de geografiska förhållandena på Västkusten, då han nämligen ansåg, att jag bodde på en ö i Nordsjön. Nu förhåller det sig emellertid så, att jag visserligen bor på en ö, men den är belägen i Skagerack. Och dessutom vill jag upplysa herr Nilsson om, att det på den ö där jag bor, finns 6 mil landsvägar utom alla enskilda vägar, och att denna ö för övrigt har 10,000 invånare, vilket måhända är lika många, som ett stort härad i Småland kan ha.

Jag skall även vända mig med några ord mot herr vice talman. Han säger, att denna lag avser att skydda små jordbrukare i samhället. I viss mån har han rätt; den skyddar dem visserligen icke, men ger dem rätt att taga på andras ägor till vägars underhåll. Men det kan inträffa, att en liten jordbrukare har all sin mark belägen på en sandtäkt, och de stora jordägarna kunna föra bort hela jorden för honom. Hur det då kommer att gestalta sig för de små jordägarna, det undrar jag. Jag tror, att det är bäst att låta var och en behålla sin äganderätt till jorden. Man har i agitationen sagt, att de frisinnade vilja taga jorden från bönderna. Här är verkligen ett förslag att formligen taga jorden från bönderna.

Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr *Olofsson* i Åvik: Herr talman! Gent emot vice talman ber jag få säga, att det visserligen kan finnas fall, då en jordbrukare har flera grustag och att han då naturligtvis upplåter det som skadar

honom minst att upplåta, men i de flesta fall har han blott ett enda grustag, och då måste han ju upplåta detta, det må göra honom hur stor skada som helst. Det har även blivit påpekat för mig, att det finns en hel del jordbrukare, som för sina allmänna vägar inköpt stora dyrbara grustag, vilka de beräknat skulle skälla en lång tid framåt. Jag undrar, om icke den föreslagna lagen skulle komma att innebära en ny orättvisa mot dem, som köpt dessa dyrbara grustag för de allmänna vägarna.

Jag tror, att denna sak behöver utredas något bättre innan riksdagen fattar sitt beslut, och jag hoppas, att såsom frågan nu ligger, denna kammare skall vara omtänksam nog att för närvarande avslå utskottets hemställan.

Med herr Olofsson i Ävik förenade sig herrar *Gustafsson* i Brånsta och *Sandberg*.

Efter härmed slutad överläggning framställde herr talmannen propositioner först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på avslag å såväl berörda hemställan som den i ämnet väckta motionen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja godkänd. Herr Olofsson i Ävik begärde emellertid votering, till följd varav nu uppsattes, justerades och anslogs denna omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 64, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren avslagit såväl utskottets berörda hemställan som den i ämnet väckta motionen.

Voteringen utvisade 139 ja mot 21 nej, vid vilken utgång kammaren således bifallit utskottets hemställan.

§ 17.

Å föredragningslistan fanns vidare upptaget jordbruksutskottets utlåtande, nr 65, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om hingstbesiktningsväng.

Ang. hingstbesiktningsväng.

I en till riksdagen den 1 maj 1914 avlåten, till jordbruksutskottets förberedande handläggning remitterad proposition, nr 53, hade Kungl. Maj:t under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag föreslagit riksdagen antaga följande förslag till

Ang. hingst-
besiktning-
tvång.
(Forts.)

Lag om hingstbesiktningstvång.

1 §.

Där förhållandena inom något hushållningssällskaps område sådant påkalla, äger Konungen, på framställning av hushållningssällskapet och vederbörande landsting, förordna, att hingstbesiktningstvång skall införas inom hushållningssällskapet område eller viss del därav.

Hingstbesiktningstvång skall dock icke äga tillämpning å staten tillhöriga beskillare.

2 §.

Inom område, varest hingstbesiktningstvång införts, må icke hingst, med mindre han uppnått tre års ålder ävensom prövats vara såsom beskillare inom orten lämplig, vare sig kostnadsfritt eller mot ersättning användas till beteckning av sto, som tillhör annan än hingstens ägare, och ej heller, därest hingsten äges av två eller flera personer samfällt, till betäckning av sto, som tillhör någon av dem enskilt.

Prövning, som nyss nämnts, verkställas av statens premieringsnämnd eller dess ordförande i enlighet med de bestämmelser härutinnan, vilka meddelas av Konungen.

3 §.

I förordnande om införande av hingstbesiktningstvång skall tillika utsättas viss dag för förordnandets ikraftträdande; och må denna dag ej sättas tidigare än två eller senare än sex år från det förordnandet gavs.

4 §.

Förseelse mot denna lag straffes med böter från och med tio till och med tvåhundra kronor.

Därest någon under tid, då han är ställd under tilltal för sådan förseelse, densamma fortsätter, skall han för varje gång stämning därför utfärdats och delgivits fällas till de böter, som för förseelsen äro stadgade.

5 §.

För förseelse, som med husbondes vetskap begås av hans husfolk eller i hans arbete antagen person, ansvare husbonden lika som vore förseelsen begången av honom själv.

6 §.

Förseelse mot denna lag åtalas av allmän åklagare.
Böter, som enligt denna lag ådömas, tillfalla kronan.

Saknas tillgång till böternas fulla gäldande, skola de förvandlas enligt allmän strafflag.

Ang. hingst-
besiktning-
tvång.
(Forts.)

7 §.

Förordnande om införande av hingstbesiktningstvång skall tillika med erinran om påföljden för förseelse mot bestämmelserna i denna lag genom Kungl. Maj:ts vederbörande befallningshavandes försorg på statsverkets bekostnad införas i länskungörelserna och i tidning inom orten.

Denna lag träder genast i kraft.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition, antaga ovan intagna förslag till lag om hingstbesiktningstvång.

Reservation hade avgivits av herr *Lundell*, som ansett, att utskottet bort hemställa om bifall till Kungl. Maj:ts förslag, dock med uteslutande av den del av första stycket i § 2, som började med orden »och ej heller» samt slutade med orden »någon av dem enskilt».

På hemställan av herr talmannen beslöt kammaren, att lagförslaget skulle föredragas paragrafvis samt att de särskilda paragraferna ej skulle uppläsas, såvida detta icke påyrkades av någon utav kammarens ledamöter.

1 §.

Godkändes.

Härefter föredrogs 2 §. Därvid yttrade:

Herr *Lundell*: Jag vill gärna ge erkännande åt, att vi behöva en lag som denna, men jag tror icke, att man bör göra större inskränkning i den enskilda bestämmanderätten, än man behöver för att uppnå det mål, man avser med lagen. Jag tror, att man går litet för långt i denna andra paragraf, då man säger, att hingsten ej får användas, därest den äges av två eller flera personer samfält, till betäckning av sto, som tillhör någon av dem enskilt. Jag tror, att man kan vinna det mål lagen avser, även om man utesluter dessa ord. Det kan ju vara en landsända, där förhållandena kunna vara säregna, och där folk sätter värde på hästar, som kunna vara något sämre, än vad som kan vara förhållandet i allmänhet, och hästar sådana, att de icke godtagas av sådana hästmän, som äro så att säga hästkarlar ex professo. Om det nu är några små hemmansägare där, som skulle sätta sådant värde på en viss beskällare, en viss hingst, som de ha, att de gärna skulle vilja använda den, men det dels kan vara förenat med stort besvär att få den er-

Ang. hingst-
besiktning-
svång.
(Forts.)

känd och dels kan vara förhållandet, att hästen är sådan, att den icke godtages av vederbörande, om då dessa sätta sådant värde på hingsten, att ett par eller tre personer förena sig om att ha denna hingst, då skola de icke kunna få använda den till något sto, som är deras eget. Jag tycker, att i det fallet kunde man icke behöva göra en sådan inskränkning på den enskilda bestämmanderätten, utan låta dem få lov att använda hingsten till ston, även om de ha den gemensamt, och om det är 3 å 4 stoägare eller så, som förenat sig om densamma. Jag tror icke, att man fördärvar hästavelns framgång med att man tager bort den bestämmelsen ur denna paragraf.

Jag skall be att få yrka, att paragrafen godkännes men med uteslutande av orden från och med »och ej heller» till och med »enskilte».

Herr Nilsson i Tånga: Herr talman! Av det föreliggande utlåtandet framgår ju, att jordbruksutskottet har varit synnerligen enligt i fråga om att tillstyrka detta lagförslag. Endast en ledamot av utskottet har reserverat sig. Jag ber dock att få säga, att jag var förhindrad att deltaga uti behandlingen av detta ärende inom utskottet, i annat fall hade enigheten blivit mindre. När detta lagförslag vid fjolårets riksdag förelåg och behandlades, var jag såväl vid dess behandling inom utskottet som här i kammaren motståndare till denna lag, och jag är fortfarande av samma mening, ingenting, har inträffat som på något sätt kunnat förmå mig att ändra ståndpunkt. Jag anser icke blott denna lag vara obehövlig, utan i sin praktiska tillämpning skadlig. Och för övrigt utgörande ett ytterst betänkligt ingrepp i den enskilda friheten, jag tycker därför, att kammaren borde betänka sig mer än en gång, innan den slår in på en sådan väg.

Man har fäst min uppmärksamhet på, att första paragrafen redan är godkänd, och att sålunda en principdebatt icke nu kan gå för sig. Men jag ber dock att ytterligare få understryka vad jag förut har sagt, att denna lag är obehövlig och skadlig, och jag kommer för min del att yrka avslag på hela detta lagförslag. Nu har ju herr Lundell reserverat sig i en viss detalj i denna lag, men jag anser icke detta vara tillräckligt. För övrigt, skall man ha en lag, sådan som här föreslås, så måste man taga den i sin helhet, och jag kan därför icke följa reservanten.

Herr talman, jag skall icke upprepa de skäl, som anfördes i kammaren vid fjolårets riksdag, då detta ärende debatterades, utan inskränka mig till att i korthet yrka avslag på den föreliggande paragrafen.

Herr Linders: Herr talman! Beträffande herr Lundells motivering kan jag icke yttra mig om densamma, eftersom jag icke kunde uppfatta den från min plats, men hans yrkande skulle otvivelaktigt, därest det bleve riksdagens beslut, leda till, att denna lag till sina verkningar bleve högst betydligt inskränkt. Det kan

naturligtvis icke vara lämpligt att tillåta, att hingstföreningar bildas endast för att hindra, att lagens bestämmelser träda i kraft lika för alla. Då jag för övrigt anser det hela icke vara något ingrepp i den enskilda friheten utan tvärtom vara så smidigt anpassat, att man kan i olika hushållningssällskaps områden anpassa sig efter behovet, så finner jag det hela vara så fördelaktigt, att, om jag deltagit i utskottets behandling av denna sak, jag skulle ha tillhört majoriteten.

Jag ber sålunda att få yrka bifall till paragrafen.

Herr Lundell: Jag tror icke, att man tappar bort fördelarna med lagen, om man utesluter de här orden och ger folk litet mera frihet. Är en hingst sådan, att flera personer sammanluta sig om att begagna den, är den nog icke så dålig, att den icke kan få användas. Helt annorlunda är naturligtvis förhållandet, om man utbjuder den offentligt till användning mot en viss avgift och så att säga gör den allmän. Men är den helt och hållet enskild och ett ringa antal — man skulle ju kunna inskränka det — men dock flera, som tycka om hingsten, och de för sin egen absolut enskilda räkning vilja använda den, varför skall man då icke kunna låta dem göra det? Det kan hända, att dessa hästmänniskor ex professo icke ha samma intresse som dessa jordägare.

De ha icke samma syn på vilket bruk man kan ha för en dylik häst, som de hava vilka tycka om den. Man behöver icke tro, att detta förhållande skall få något större inflytande på hästaveln, utan det kommer alldeles undantagsvis att göra sig gällande. Jag tror, att man i det stora hela icke skadar en rationell hästavel, i fall man lämnar så mycken frihet åt den enskilde som man gör, om man gör den uteslutning jag föreslagit.

Herr talman, jag yrkar bifall till min reservation.

Chefen för kungl. jordbruksdepartementet herr statsrådet friherre Beck-Friis: Herr talman, mina herrar! Med anledning av den reservation, som herr Lundell avgivit mot utskottets betänkande vill jag meddela, att den saken, på grund av att frågan redan förra året behandlades i riksdagen, varit under förnyat övervägande, och har därvid befunnits, att Kungl. Maj:t icke kunde gå herr Lundells önskan till mötes. Det är naturligtvisvis mycket svårt att uppdraga en linje för antalet ägare. Om *en* person är ägare, så går det väl an, men blir det ett par, som vilja slå sig ihop om ett djur, så övergår det lätt till en andelsförening, där var och en delägare kan få begagna hingsten för sina ston, och jag får säga, att är den hingsten av sådan beskaffenhet att den icke av premieringsnämnden kan betecknas såsom tillåten, så är det nog skäl i att icke låta den komma till avelsanvändning. Det är nämligen meningen med denna lag, att man skall skilja på premierade och tillåtna hingstar. Om

Ang. hingst-
besiktningss-
tvång.
(Forts.)

således en hingst i en trakt hitintills har tjänstgjort och blivit omtyckt, men dess exteriör eller härstamning icke är sådan, att den i allo fyller måttet för premieringsbestämmelserna, så kan denna hingst i alla fall av besiktningssnämnden förklaras för tillåten och får då upplåtas till allmänt bruk.

Jag tror därför, att så vid som lagen nu är föreslagen, vore det oklokt att gå in på ett sådant tillägg till densamma, att man genom sammanslutningar kan komma att göra lagen illusorisk.

Herr Olausson: Mina herrar! Blott några få ord. För min del kan jag icke gå med på denna lag, ty den innebär en så stor inskränkning i hästägarnes handlingsrätt, att jag icke vill vara med därom.

Nu innebär lagförslaget, att ordförandena i premieringsnämnderna skola bestämma och verkställa den s. k. besiktningen. Följden härav blir naturligtvis den, att den typ, som en ordförande för sin del älskar högst skulle bli den godkända typen. Men nu kan det hända, att en ordförande kan ha förkärlek för en viss typ, men så kommer en annan ordförande några år efteråt och tycker att en annan typ är den bästa. Det blir sålunda ordföranden i nämnden, som får bestämmanderätten om den hingst-typ som för orten är lämpligast.

Talaren avbröts här av herr talmannen, som anförde: Jag skall be att få fästa talarens uppmärksamhet på, att vi hålla på att diskutera den 2:dra paragrafen.

Herr Olausson fortsatte härefter: Ja, förhållandet är det som talmannen erinrat om att 1:sta paragrafen är godkänd, men om kammaren avslår denna och följande paragrafer, så måste ju hela lagförslaget falla.

Herr talman, jag ber att få instämma med dem, som yrkat avslag å denna paragraf.

Överläggningen var härmed avslutad. Herr talmannen framställde propositioner på: 1:o) godkännande av utskottets förslag till lydelse av förevarande paragraf, 2:o) avslag å berörda förslag samt 3:o) bifall till det av herr Lundell under överläggningen gjorda yrkandet; och blev utskottets förslag till lydelse av paragrafen av kammaren godkänt.

3—7 §§; *slutstadgandet; rubriken.*

Godkändes.

Utskottets hemställan förklarades vara besvarad genom kammarens beslut i fråga om lagsförslaget.

§ 18.

Slutligen föredrogs andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 1, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning beträffande orsaker till och botemedel mot den avtagande nativiteten m. m.

*Ang. den
nedgående
nativiteten.*

I en inom andra kammaren väckt, till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 105, hade herr Welin föreslagit, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära, att Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa en utredning beträffande den nedgående nativiteten, dess orsaker och botemedel samt för riksdagen framlägga de förslag, som härav kunde föranledas.

Utskottet hemställde, att förevarande motion icke måtte till någon kammarens åtgärd föranleda.

Utskottets hemställan upplästes, varefter

Herr **S o m m e l i u s** yttrade: Herr talman, jag skall be att få yttra några ord i denna fråga.

Man torde väl med skäl kunna säga, att en stor del av de skrivelser, som avlätas från denna kammare till Kungl. Maj:t, gälla ganska betydelselösa frågor. Däremot förefaller det mig som om denna fråga, i motsats till många av de ekonomiska frågor, som bli föremål för Kungl. Maj:ts utredning, dock skulle kunna åtminstone teoretiskt lösas. Det skulle måhända kunna givas några anvisningar om de praktiska reformer, som behöva vidtagas för att bringa frågan till ett någorlunda tillfredsställande resultat. Ofta gå framställningar från kammaren till Kungl. Maj:t, vilka icke på långt när äro av den vikt och betydelse, att man därmed borde besvara Kungl. Maj:t. Denna fråga däremot anser jag vara en av de allra viktigaste frågor, som riksdagen har att behandla. Det gäller nämligen ingenting mer och ingenting mindre än frågan, huruvida vårt folk allt framgent skall kunna utveckla sig, allt framgent kunna bibehålla sin kraft och möjlighet till att behärska sin egen framtid och självständiga ställning.

Om man skall kunna bedöma vikten av detta ärende, så får man taga någon hänsyn till och kanske undersöka vad motionären i detta hänseende har att förtälja. Det första, som då faller i ögonen, är, att utskottet icke presterat någon kritik av motionen, åtminstone icke i stort sett.

Det märkvärdigaste, som i detta ärende förekommer, är vad motionären anför, då han säger, att på 1,000 invånare av medelfolkmängden kommer följande antal levande födda under år 1911: Ryssland 44,2, Rumänien 42,7, Bulgarien 40,6, Serbien 36,6, Ungern 35,0, Spanien 35,8 o. s. v. Sist kommer Frankrike med 18,7. Siffran för Sverige är 24,0. Sålunda under Sverige ligga endast Irland, Belgien och som jag nyss nämnde Frankrike. Denna statistik, som motionären bifogar sin motion, är egendomlig i sådant hänseende,

*Ang. den
nedgående
nativiteten.*
(Forts.)

att det därav synes, som om de västeuropeiska staterna vore särskilt utsatta för avfolkningen. Hälften av de länder, som här äro uppräknade, äro sådana, som ständigt äro utsatta för en oavbrutet stegrad avfolkning, och det kan göra varje fosterlandsvän ganska betänksam gent emot förhoppningarna på, att något verkligt effektivt medel häremot kan finnas. Det är möjligt, att särskilt de germanska och anglosaxiska raserna icke kunna upprätthållas och att det är kraftigare nationer, som komma att bliva herrar över Europa. Det är vidare möjligt, att det icke är någonting att göra häremot, men det hindrar icke, att om man kan göra något, så vore även det minsta resultat värdefullt, och jag anser därför, att riksdagen icke borde underlåta något, av vad som kan göras i det hänseendet. Vidare skall jag be att få erinra om, att det framgår av uppgiften att antalet barnaföderskor under perioden 1871—1880 utgjorde 300,9 ‰ av alla gifta kvinnor i en ålder 15—45 år, medan motsvarande siffror för 1911 sjunkit till 236,2. Vidare anföras anledningarna till detta och andra förhållanden, den sjunkande äktenskapsfrekvensen, de ofruktsamma äktenskapen och det bedröfliga två- eller fåbarnssystemet. Jag vill icke heller underlåta erinra om motionärens uppgift, att det icke är blott den sjunkande nativiteten som det här gäller, utan även det nedslående faktum, att en psykiskt nedsatt avkomma bringas till världen genom detta tvåbarnssystem, och detta är kanske det allra farligaste i hela denna nativitetsfråga. Vad nu äktenskapsfrekvensen angår, så uppvisas det, att perioden 1811—1820 utgjorde giftermålen 8,73 ‰ av hela medelfolkmängden och har sedan sjunkit undan för undan, så att för närvarande är vår äktenskapsfrekvens den lägsta i hela Europa näst Irlands. Statistiken har sålunda att uppvisa nedslående siffror, och dessa fakta visa alltför tydligt, att detta ärende borde för riksdagen äga betydande vikt, och att det är hög tid att något göres, om det icke redan är för sent. Pressen har också vid flerfaldiga tillfällen tagit hand om denna fråga och försökt väcka intresse för densamma. Nu har ärendet förts fram till riksdagen och dess andra tillfälliga utskott, och detta utskott har givit ett utlåtande om detsamma, varvid det icke uteslutande litat på sitt eget omdöme utan hänvänt sig till framstående vetenskapliga auktoriteter. I förbigående vill jag dock ha sagt, att meningarna om, huruvida ett sådant ärende som detta skall framföras i riksdagen, äro mycket delade. De flesta anse detta vara en vetenskaplig fråga som vetenskapsmän och andra intresserade böra taga hand om och söka lösa. Jag tror nog, att vetenskapen kan föra fram sin statistik och göra sina utredningar, men om dess resultat skall bli fruktbarande är det naturligtvis nödvändigt, att riksdagen tager saken om hand och söker göra de resultat, till vilka vetenskapen kommit, fruktbarande.

Nativitetens avtagande är en företeelse, som är i Sverige iakttagen allt sedan 1749, då vi erhöilo vår första befolkningsstatistik, och har sedan fortgått oavbrutet och nu kommit därtill, att man kan säga, att om sjunkandet av nativiteten fortsätter lika hastigt som under perioden 1909—1913, är det lätt att räkna ut, att om

åtta år eller 1921 ha vi samma nativitet som Frankrike nu har, nämligen 18,7. Då går det nämligen snart därhän, att nativiteten här i Sverige icke överträffar dödligheten, och då, mina herrar, tror jag, att det är något för sent att vidtaga åtgärder för ändring av dessa förhållanden.

*Ang. den
nedgående
nativiteten.
(Forts.)*

Den svåraste frågan, som vi härvidlag ha att lösa, är naturligtvis frågas om den kvinnliga fruktsamheten och frågan om äktenskapsfrekvensen. Det är ingalunda någon ära för vårt lands kvinnor att undandraga sig sina skyldigheter gent emot sitt fosterland, och det är heller ingen ära för alla de män, som undandraga sig sina skyldigheter att åtaga sig ansvaret och besväret för mer än sig själva. Både man och kvinna äro i detta fall icke värda annat än klander, när ett sådant undandragande sker med full vetenskap och full beräkning. Att avhjälpa dessa skador och bota dem torde bli en synnerligen svår uppgift, då många omständigheter, som kunna bidraga till en ändring i dessa förhållanden, hänga tillsammans härmed. Utskottet har emellertid uttalat, att det är fullt ense med motionären, att nämnda företeelse förtjänar statsmakternas största uppmärksamhet, och att det delar i princip den åsikt, som synes vara genomgående för motionärens framställning, men utskottet har oavsett detta sitt erkännande icke kommit längre än till ett blankt avslag på framställningen.

Vad som härvidlag blivit beaktat är bland annat den omständigheten, att man har kommit till insikt om, att flera av de frågor, genom vilkas lösning man skulle vinna hopp om hjälp i dessa avseenden, redan ligga under utredning. I detta fall nämner man egna hems- och bostadsfrågorna, frågan om torparklassens tillbakagång, frågan om de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden o. s. v. Det kan sålunda vara bekymmersamt nog för en man i allmänhet att blott försörja sig själv, och man kan därför förstå att han frestas undandraga sig att åtaga sig ansvaret och plikten mot andra. När nu utskottet i alla fall endast pekar på några vissa frågor, som utskottet anser ligga under utredning, så finnas i varje fall många andra frågor, som beröra detta ämne och icke äro föremål för utredning, och kunde utskottet under dessa förhållanden mycket väl ha föreslagit en skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om ett samlande av alla de frågor, som beröra och inverka på dessa saker.

Allt detta har gjort att jag, herr talman, oaktat de betänkligheter, som många hysa att göra detta ärende till en riksdagsfråga, ansett mig böra våga hemställa om bifall till herr Welins ifrågavarande motion.

Vidare anförde:

Herr E n d e r s t e d t: Herr talman! Med anledning av herr Sommelius yttrande ber jag få framhålla, att vad herr Sommelius mest uppehöll sig vid, nämligen att dessa nativitetssiffror äro i sjunkande,

Andra kammarens protokoll vid senare riksdagen 1914. Nr 38. 6

Ang. den
nedgående
nativiteteten.
(Forts.)

därom är man alldeles enig och därom behövs icke någon utredning. Detta förhållande är statistiskt fastslaget och klargjort, och det är högst betänktliga kurvor och förhållanden man härvid iakttager, som äro ägnade att skapa den största betänksamhet för framtiden. Men det är icke denna negativa del av saken, som här är kärnpunkten, utan det vore att vid en eventuell kommittéutskottning och utredning få fram några direktiv, som kunde peka på verkliga positiva uppgifter. Det har icke lyckats för motionären i stort sett och ej heller för utskottet och den ärade talaren som nu yttrade sig.

När vi i utskottet började behandla motionen, funno vi, att frågan var synnerligen stor. Detta visste vi visserligen förut, men vi funno, när vi började granska alla dessa siffror, att frågan var större än vi kunnat tro. Vi voro också i början ganska benägna att stanna för ett tillstyrkande av motionen. När vi från det förberedande stadiet dock sedan gingo in på realbehandlingen, funno vi, att det var *hela den sociala frågan som upprullades*. All politik och allt reformarbete går ju i grund och botten ut på att skapa trevnad i landet, och allt vad vi reformera och skapa av nya lagar har till sist icke annat mål än det som ligger i motionen. När vi sedan gingo in på de särskilda punkter, som av motionären framdragits, funna vi, att flera av dessa frågor voro under utredning, och att det skulle bliva ett dubbelt arbete att tillsätta en kommitté, som skulle komma att utföra samma utredningsarbete. Herr Sommelius erkände nyss i sitt anförande, att bostads- och egnahemsfrågorna och andra frågor vore under utredning, men nämnde på samma gång, att man kunde försöka åstadkomma en enande princip för en utredning. Ja, men det är väl ganska svårt att få en enande princip och enande utredning om allt det som motionären föreslår. Jag skall taga ett par brottstycken såsom exempel. Det är väl dock ganska svårt att i samma utredning lägga in uppgiften att skapa mera lugn på arbetsmarknaden och att å andra sidan lämna bostadsbidrag åt väl kvalificerade äktenskapskandidater. Det är tydligen vitt skilda uppgifter och områden. Här har vidare av utskottet betonats, att det kanske mest avgörande vid denna fråga är frågan om skattelindringen och därmed sammanhängande principer, och att det vore måhända på den vägen man skulle komma längst. Då ha vi emellertid denna stora kommunalskattekommitté som arbetar, och hava vi i utskottet förvissat oss om, att man där tagit dessa synpunkter i beaktande, och ha vi därför icke ansett oss böra yrka på någon ny utredning. Jag vill också framhålla, att den stora emigrationsutredningen hade huvudsakligen samma uppgift, då det torde vara samma psykologiska och ekonomiska orsaker som göra att folk lämna landet och som göra att folk icke vill bilda familj. Vi hava sålunda funnit, att de praktiska uppslag och direktiv, som vi kunde ena oss om, redan vore under utredning. Andra förslag däremot ifrån motionärens sida ha vi alls icke kunnat gå med på eller åtminstone funnit så beskaffade, att vi beträffande dem hyst det största tvivel. Jag tänker härvid särskilt på förslag sådana som om bosättningsbidrag åt väl kvalificerade äktenskapskandidater. Dit höra också ersättning åt barnrika familjer samt åtgärder för att försvåra åtkomsten av preventivmedel.

Man skulle, om man bifölle motionärens yrkande att lämna detta bösättningsbidrag och denna ersättning till barnrika familjer, giva sig in på en princip, som man i Frankrike visst börjat tillämpa och som torde innefattas i begreppet »köpa barn». Och man torde böra betänka sig flere gånger, innan man giver sig in på en sådan lagstiftning.

Här har också talats om att man skulle kunna giva större avlöning åt gifta personer. Ja, den frågan har ju redan varit uppe, men den mötes av den invändningen: lika arbete, lika lön. Och även den torde vara förtjänt av en alldeles fristående utredning.

Man skulle kunna förbättra dessa siffror även på det sättet, att man försökte få mortalitetskurvan att ytterligare sjunka, d. v. s. försökte få dödligheten ytterligare minskad. Då hava vi den uppgiften bland annat att bekämpa tuberkulosen; lungsoten är ju den sjukdom, som kräver de flesta offren. Men då visar det sig, att även där ha vi en stor förening — nationalföreningen mot tuberkulos — i arbete. Om vi sedan tänka på barnadödlighetens ytterligare minskande, så är det en fråga, som vi få antaga, att våra läkare redan fullt behärta.

Således, vart vi vända oss, finna vi, att vad motionären vill är faktiskt redan under utredning eller arbete.

I dagarna har utkommit en synnerligen medryckande och intressant bok i detta ämne, nämligen professor Wallis' arbete i befolkningsfrågan. Men även där finner man, att medan det negativa starkt har betonats och starkt påvisats, så har författaren icke haft lika lätt att påvisa det positiva. Och man får icke heller, såsom man kanske kunde ha önskat, en direkt framställning om vad som gjorts i andra länder. Nu har ju utskottet för sin del gjort det uttalandet, att denna del av frågan borde närmare behandlas och att man borde mycket uppmärksamma vad som åtgjorts, vilka lagstiftningsåtgärder som vidtagits i andra länder. Men vi hava ansett, att på denna punkt behöves icke någon särskild utredningskommitté tillsättas, utan hava vi förmodat, att socialstyrelsen skulle kunna utföra detta. Och genom att vi här göra detta uttalande, så har ju åtminstone en del av motionen blivit bifallen.

Denna fråga är som sagt synnerligen invecklad och synnerligen omfattande. Då här icke kunnat påvisas några direkt praktiska uppslag, så torde vi tillsvidare ha allt skäl att tänka på saken, även om vi på det allra livligaste instämma i det önskemål, motionären gjort sig till tolk för. Planmässighet är nog av nöden; det har herr Somelius rätt i. Men å andra sidan får man icke skapa en planmässighet och en enande utredning, som sväller ut till den omfattning, att allt arbete under det närmaste årtiondet klavbindes och lamslås. Vad vi här hava att göra torde vara att på olika områden gå till goda reformer, den ena efter den andra. Det är det goda reformarbetet, det är denna ökade trevnad i samhället, som skall göra, att även denna fråga kan lösas. Det är med ett ord arbetet på att göra de sociala förhållandena allt bättre och bättre. Och det tror jag vi tillsvidare kunna göra genom att punkt för punkt gripa oss an med dessa frågor.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

*Ang. den
nådgående
nativiteten.*
(Forts.)

Ang. den
nedgående
nativiteten.
(Forts.)

Herr Welin: Herr talman, mina herrar! Jag har redan av den förste talaren blivit i viss mån förekommen. Det har framhållits, av vilken utomordentlig betydelse denna fråga är, och det har också framdragits åtskilligt av den statistik, som kan belysa saken. Jag skall endast referera några viktiga siffror, som stå i våra papper här, men som icke blivit anförda. Så t. ex. har under de fyra sista åren nativiteten sjunkit så mycket i vårt land, så att det är lika mycket som under de 60 första åren vi hade någon statistik, d. v. s. de 50 sista åren på 1700-talet och de 10 första åren på 1800-talet. Vidare skall jag anføra en så betecknande siffra som den, att i Ryssland födes årligen lika många som hela invånareantalet i Sverige. Det är ju icke så angenäma utsikter för oss, när det gäller att taga upp kampen med våra grannfolk, vare sig av politisk eller ekonomisk art. Alltnog, vi ha att emotse ett sjunkande folktal, under det vårt östra grannland har ett mycket starkt växande.

Denna fråga om den sjunkande nativiteten har också, i den mån den blivit bragt på dagordningen, mer och mer dragit uppmärksamheten till sig. Det har redan på några få år uppstått en ganska anseelig litteratur både i bokform och broschyrform, i tidskrifter och tidningsartiklar m. m. Det är sålunda alldeles tydligt, att allmänheten börjat få ögonen öppna för denna sak. Utskottet säger också i motiveringen, att det är alla skäl i, att statsmakterna på alla sätt följa denna sak med uppmärksamhet. I själva verket äro vi väl sålunda alla eniga om, att saken är mycket märklig och, att det är en stor fara, som hotar hela Västeuropa och icke minst just Sverige, där vi befinna oss, såsom redan sagts, bland de allra lägst stående länderna i fråga om nativiteten. Jag vill påpeka, att om vi räkna ifrån de oäkta barnen — och de oäkta barnen äro ju icke önskvärda — så befinna sig Sverige närmast intill Frankrike. Och det har ju även påpekats, att om det fortgår på samma sätt som under de sista åren, så ha vi 8 år härefter, alltså 1921, ungefär samma nativitet som Frankrike nu, och efter ytterligare 8 år är nativiteten lägre än vår nuvarande mortalitet.

Så långt äro vi som sagt ense. Men då vi komma till den viktigaste frågan, vilka åtgärder som skola vidtagas, då gå vi isär. Motionären har här föreslagit en utredning av frågan och en utredning, som då naturligtvis avser att också peka på några bestämda åtgärder. Utskottet har för sin del ansett, att detta vore mindre behöfligt att göra; det är till och med ett fel hos motionären, säger utskottet, att han icke endast pekat på några få saker utan velat taga upp frågan i hela dess vid. Nu anser jag att det just är nödvändigt härvidlag att taga upp frågan i hela dess vidd. Det är först genom att göra detta, som man får en överblick över, vad som helst bör göras i olika riktningar, vilka saker och ting som äro mindre viktiga att taga hänsyn till, och vilka som äro av mera värde. Detta kan man icke få fram

genom att lämna åt statsmakterna att vidtaga den ena åtgärden efter den andra utan hänsyn till varandra. Det måste vara en viss metod i detta avseende. Man måste komma i tillfälle att vidtaga just de åtgärder först, som man anser viktigast. Eljest kan det hända, att de viktigaste åtgärderna lämnas åt framtiden, under det man plåstrar med saker och ting, som kanske äro mindre viktiga. Det är denna planmässighet, som jag håller mycket strängt på, och som är en grundprincip i motionen. Detta hindrar emellertid icke, att då man skulle tillsätta kommittén eller kommissionen eller en enskild man att utreda detta, man icke tager upp sådana frågor, som redan fått utredning. Utskottet pekar på en hel del saker och ting, som man redan kommit till klarhet i, och där statsmakterna redan bestämt sig eller där frågan redan ligger under utredning och snart kommer att finna sin lösning. Det är ju klart, att i mån som man finner, att frågor redan kommit upp och bragts till lösning, så lämnar man dessa. Kanske det dock beträffande de frågor, som redan ligga under utredning, kunde lämnas säkrare direktiv just med hänsyn till denna fråga än som gävos, då vederbörande utredning igångsattes. Men framför allt har denna utredning — det må vara en eller flera personer — att sysselsätta sig med sådana spörsmål, som icke varit föremål för någon handläggning. Det är ju givet, att det är det, som en eventuell utredning framför allt finge att sysselsätta sig med.

Det förefaller en i riksdagsarbetet så ovan person som mig ganska underligt, då utskottet säger, att motionären tagit upp flera punkter, än som möjligen kunde vara skäl i att nu sysselsätta sig med. Men dessa punkter hava just tagits upp för allsidighetens skull, såsom jag påpekat. Vill man sätta i gång med en utredning, så är det självklart, att denna utredning har att gallra ut de oviktiga punkterna; det erkänner jag gärna. Redan motionären har gallrat ut några sådana. Men det är ju icke så gott för en enskild man att sitta och överväga detta. Han kan endast draga fram så mycket han för ögonblicket kommer ihåg eller förstår av dessa saker. Sedan blir det andra, klokare och förständigare människor och grupper sak att gallra och fästa sig framför allt vid det, som kan synas ha någon avgörande betydelse. Det förefaller mig, som om det skulle vara just en fördel, att man icke snävt begränsar frågan. Jag tror, att man i riksdagsarbetet skulle kunna draga fram en hel del exempel på, hur man funnit det förmånligt, att en fråga lämnas i så stor mån som möjligt öppen vid en blivande undersökning. Jag vill anföra ett exempel därpå från första kammaren under de senaste dagarna. Det var så, att två enskilda motionärer där hade föreslagit inrättandet av en lärostol i internationell rätt eller annan åtgärd för främjandet av studiet av denna rätt. Vederbörande utskott avstyrkte förslaget, men när frågan kom till kammaren, föreslog någon, att man visserligen borde skriva till Kungl. Maj:t om en utredning men därvid icke peka särskilt

*Ang. den
nedgående
nativiteten.*

(Forts.)

Ang. den
nedgående
nativiteten.
(Forts.)

på en lärostol utan lämna hela från öppen för Kungl. Maj:t och ei giva något särskilt direktiv, att en lärostol skulle inrättas. Motionen blev också på detta sätt bifallen. Där ha vi ett exempel på, huru en kammare nu i dagarna vidgat området för en undersökning och icke velat ha någon begränsning, utan just för undersökningens gynnsamma utgång lämnat den så öppen som möjligt.

Utskottet klandrar mig, såsom jag nämnde, därför att jag tagit med så många förslag till frågans lösning. Då är det egendomligt, att utskottet självt kommit med tre nya förslag. Jag skall be att få taga upp dem till granskning. Jag klandrar icke utskottet, därför att det kommit med tre nya förslag, ty det visar, att utskottet — kanske emot tankegången i övrigt — funnit, att det verkligen finnes en sådan massa synpunkter, som härvidlag böra tagas i skärskådande. Den första åtgärden utskottet föreslår är, att man skall söka minska barnadödligheten. Men denna åtgärd avser väl strängt taget icke nativitetens höjande utan mortalitetens nedgång. Nu erkänner jag gärna, att här finnes en indirekt möjlighet att öka nativiteten, men man brukar väl icke tala om åtgärder, vilka avse mortalitetens nedgång, såsom åtgärder för nativitetens höjande. Det må emellertid ha sitt värde.

Den andra synpunkten, som framhållits, är den, att man skall förbättra de mindre bemedlade klassernas ekonomiska ställning. Det är en fråga, som jag pekat på i en hel del av de olika punkter, som jag framdragit, så att det är egentligen ingen ny synpunkt, även om utskottet anser den vara ny.

För det tredje skulle man ordna en planmässig upplysning rörande de fördärliga verkningar, som en minskad barnalstring kan hava med sig. Framför allt behöves ett sådant upplysningsarbete bland de ekonomiskt bättre situerade. Utskottet har nu själv så att säga slagit sig på fingrarna genom att framhålla, att man skall driva upplysningsarbete just bland de bättre situerade, ty det är väl egentligen dessa, som redan hava upplysning, och det är just bland dem, som det minsta antalet barn i regel torde förekomma. Således anser jag detta vara en sak, som icke lämnar någon verkligt ny synpunkt på frågan, något som kan vara av användbarhet. Det har visat sig, att denna upplysningsverksamhet, som nog har bedrivits ganska mycket, icke alls har verkat, utan det är snarare så, tycks det, att där upplysningen kommer in, där går denna önskan att bidraga till nativitetens höjande ut.

Nej, vi få nog se frågan på annat sätt och framför allt anlägga praktiska synpunkter. Vi få vidtaga åtgärder, som verkligen kunna åstadkomma någonting, och hur illa det låter, få vi nog göra, som det redan sagts här i dag, nämligen »köpa barn». Det kan icke hjälpas. Härvidlag tänker jag särskilt på en åtgärd, nämligen att man skall lämna understöd åt barnrika familjer. Det kan ju hända, att detta icke verkar så synner-

ligen mycket, men något gör det, det är otvivelaktigt. Framför allt skulle jag vilja säga, att detta är en rättfärdighetssak. Här sitter en far och mor med många barn, som kräva föräldrarnas oavlåtliga arbete och strävan både natt och dag snart sagt. I ett sådant fall kan ett litet bidrag göra utomordenligt gott. Var och en skulle finna det rättvist, och i andra familjer, där man kanske kände benägenhet för att begränsa barnantalet, skulle man i medvetandet om, att det funnes en hjälp, därest barnantalet växte, icke draga sig för att familjen tillväxer. Jag tror, att denna sak är ganska viktig, även om den icke i och för sig själv skulle vara avgörande. Jag såg i en tidning för någon tid sedan omtalas en fattig fyrvaktareänka, som sitter ut på en ö i Vänern med fjorton barn — hon har haft femton. Tänk vilket strävsamt arbete för denna kvinna, och hur skulle det icke göra gott i det hemmet och verka uppmuntrande i andra hem, om i ett sådant fall från det allmännas sida det gäves en något så när avsevärd skärv. Jag tror, att vi litet var känna till sådana hem, där ett dylikt bidrag skulle göra gott både direkt för mottagaren och indirekt för andra.

Jag skulle vilja till de hjälpmedel för nativitetsens höjande, som jag själv andragit i motionen, ytterligare lägga ett par, som jag icke tänkte på eller i varje fall av någon anledning icke angav i motionen, men som jag anser vara ganska viktiga. Särskilt det första av dessa tror jag är mycket viktigt. Det är kvinnornas uppfostran till större huslighet och enkelhet. Vi få medgiva, att i många avseenden har kvinnans uppfostran blivit snedvriden på sista tiden. Det förekommer mycket av flärdfullhet och ytlighet och annat, som bidrager till att kvinnan icke är skickad, som hon borde vara, till maka, moder och föreståndarinna för ett hem. Vi ha här att göra med en mycket viktig sak, denna angående uppfostran av våra uppväxande flickor. Om vi kunna göra denna uppfostran sådan, att flickorna framför allt lära sig enkelhet och sparsamhet skola vi vinna mycket. Just genom denna enkelhet och sparsamhet skulle hemmen kunna skötas på betydligt billigare sätt. Därigenom skulle också folket kunna tidigare grunda hem, där man lättare kunde fostra upp det släkte, som efter naturens ordning där skulle växa upp.

Den andra saken, som jag vill trycka på, är främjandet av större nykterhet. Nu är det, som vi alla känna, så, att den nyktre mannen kan få åtskilligt mycket mera att använda till nyttiga ting än den, som använder sina medel på rusdrycker. Sålunda kan den nyktre, den som icke förstör sina pengar på rusdrycker, få större möjligheter till att grunda samt väl underhålla och vårda ett hem. Men det är en annan sida, som jag anser vara kanske ännu viktigare, emedan den rör en rent fysiologisk-medicinsk fråga. Det är, att när folk hängiver sig åt förtärandet av rusdrycker, villar detta deras sinnen, så att de icke kunna rätt döma om sina handlingar. Så inlåta de

*Ang. den
nedgående
nativiteten.
(Forts.)*

Ang. den
nedgående
nativiteten.
(Forts.)

sig i förhållanden, som alstra veneriska sjukdomar, och vi känna nog alla, att många av dessa äro av den art, att de befordra sterilitet. Det finnes vissa dylika sjukdomar, som redan i tidigt stadium göra kvinnorna alldeles ofruktsamma, och det finnes sjukdomar, som göra männen ofruktsamma, när dessa sjukdomar nått till en viss gräns. Det är otvivelaktigt, att en stor del av den sjunkande nativiteten är att skriva på dessa sjukdomars räkning. Jag har i motionen syftat på bland annat detta i den punkt, där jag talar om åtgärder för att befrämja de sanitära förhållandena, men jag vill nu vid detta tillfälle särskilt trycka på, att vi hava en väg att gå i detta fall, och det är att försöka främja nykterheten.

Det säges här i utskottets utlåtande, att man borde förvänta, att socialstyrelsen skall med uppmärksamhet följa frågans utveckling i utlandet och därefter vidtaga åtgärder. Men däri ligger intet direktiv, och jag vet icke, om socialstyrelsen jämte alla sina andra uppgifter har fått detta så på sin lott, att vi hava att vänta några direkta åtgärder från den sidan. I alla händelser är det något, som ligger i vida fältet, och nu gäller det att handla raskt, ty faran är mycket stor. Det är, som en tidning just i dag sagt, det är en fråga om liv eller död för det svenska folket.

Vår belägenhet i fråga om nativiteten är så dålig, och vårt land är redan nu så folkfattigt, att vi icke få gå länge och fundera på denna sak utan måste skrida till kraftiga åtgärder, snara åtgärder. Vi få icke vänta på, vad främmande länder komma att göra, utan vi måste handla på eget initiativ. Historici säga, att Sverige är ett av Europas äldsta länder. Kanske ligger det därför något av gammal gubbe över gamla Sverige, men må vi ändå tänka, att det gäller andra lagar för länder än för individer beträffande dess livslängd, och vi må hoppas, att Sverige skall kunna leva länge ännu, även om det redan nått en hög ålder. Men för att det svenska folket skall kunna leva länge, fordras också, att vi gripa in och söka förekomma de sjukdomstecken, som tära på folkets liv.

Jag ber att få yrka bifall till motionen och avslag på utskottets hemställan.

Herr Kant: Herr talman, mina herrar! Den förste ärade talaren framhöll i början av sitt anförande, att den fråga, som nu är före, torde vara en av de viktigaste, som denna riksdag över huvud taget har att behandla. I detta vill jag giva honom fullkomligt rätt. Utskottet har också till fullo insett, att den föreliggande frågan är en synnerlig viktig fråga och förtjänt av statsmakternas särskilda uppmärksamhet. Redan vid första genomläsandet av motionen fann utskottet, att man här hade för sig ett synnerligen allvarligt problem. Därför vände sig utskottet genom sin ordförande till den framstående vetenskapsman, som framför andra sysslat med de frågor, som beröras i motionen, och anhöll hos honom, att han

ville inför utskottet hålla ett eller annat föredrag i ämnet. Denne högt aktade vetenskapsman tillmötesgick våra önskningsar och höll icke mindre än tre synnerligen upplysande föredrag för utskottets medlemmar.

Då vi vänt oss till denne vetenskapsman, hava vi ingalunda avsett, att såsom den förste ärade talaren, herr Sommelius, syntes förutsätta, göra detta till en vetenskaplig fråga; ty just den vetenskapsman, till vilken vi vände oss, är väl den, som mer än andra försökt lägga denna fråga efter praktiska linjer.

Av de föredrag, som denne vetenskapsman höll för utskottet, kan jag säga, att utskottet fick ett mycket starkt intryck, och jag tror mig kunna påstå, att utskottet efter tre à fyra föreberedande behandlingar allmänt lutade åt en hemställan om bifall till motionen; men när utskottet sedan skulle närmare efterse vad som borde åtgöras i frågan och vad som skulle utredas, eller med andra ord försöka giva något direktiv för den utredning, som skulle begäras hos Kungl. Maj:t, fann utskottet, att denna fråga var av så oerhörd omfattning, så vid, att det icke var möjligt att utredningen av denna fråga lades i en enda kommittés händer, än mindre i en enda persons hand, som motionären i sin motion ifrågasätter.

Utskottets ärade ordförande, herr Enderstedt, har berört åtskilliga av de frågor, som skulle komma under behandling vid en dylik utredning. Han erinrade därvid om en del frågor av social natur, men det finnes också hithörande frågor av medicinsk natur, som äro av synnerligen stor omfattning, frågor, vilka var för sig behöva utredas och icke kunna göras till föremål för en utredning tillsammans med allt detta andra, som inverkar på nativiteten.

Ett moment i denna utredning kan sägas vara den utredning, som herr Palmstierna i sin motion vid årets riksdag begär, när han hemställer om skrivelse till Kungl. Maj:t angående vidtagande av åtgärder för att bereda bättre vård åt barnsängskvinnor och deras nyfödda barn. Kan man åstadkomma något sådant, har man därmed genast kommit en bit på vägen till lösningen av det problem, som herr Welin framlagt i sin motion.

Den andra fråga av rent medicinsk beskaffenhet, som skulle bliva föremål för kommitténs utredning, vore vidtagande av åtgärder för motarbetande av barnadödligheten, så att så många barn som möjligt nå alstringsåldern, därvid verksamheten särskilt borde inriktas på motarbetande av smittosamma barnsjukdomar, difteri, skarlakansfeber, barnförlamning m. fl. Motionären har själv i sitt anförande nyss och även i sin motion framhållit flera andra frågor av medicinsk art, som behöva utredas, och många skulle kunna tillläggas.

Bland frågor av social natur, som behöva komma under utredning i sammanhang med detta spörsmål utöver vad som förut framhållits av motionären och utskottets ordförande, äro sådana omfattande frågor som frågan om moderskapsförsäkring, obligatorisk sjukförsäkring, arbetslöshetsförsäkring m. m., och en annan dithörande fråga, som motionären tycks hava varit inne på i sitt

*Ang. den
nedgående
nativiteten.
(Forts.)*

Ang. den
nedgående
nativiteten.
(Forts.)

anförande, är frågan om införande av obligatorisk undervisning i matlagning för unga flickor, så att dessa såsom familjemödrar skola kunna bereda familjemedlemmarna, hufvudern och barnen, en bättre och mera närande föda än nu på många håll är fallet.

Efter att sålunda hava försökt göra oss en föreställning om vad som behöver utredas för att motverka den sjunkande nativiteten har det för utskottet och för mig och jag tror för många stått uppenbart, att detta är frågor av så omfattande beskaffenhet, att det icke går för sig att riksdagen helt enkelt skriver till Kungl. Maj:t och begär, att Kungl. Maj:t skall verkställa en utredning om allt detta. Så som förut framhållits har motionären i motionen omnämnt flera praktiska frågor, som böra utredas och i sitt anförande nu säger motionären: det är märkvärdigt; har jag icke visat på frågor som behöva utredas? Jag har ju räknat upp åtskilliga. Utskottet har tillagt flera, och i sitt nyss hållna anförande tillägger motionären ännu flera. Detta visar bäst, att här föreligger en sådan mångfald av frågor, att det är omöjligt att begära, att alla dessa skola sammanföras i en enda utredning. Kungl. Maj:t skulle behöva tillsätta tio kommittéer för att utreda dem. Då är det bättre och mer planmässigt att göra, som utskottet velat antyda, nämligen att taga varje fråga för sig och successivt göra, vad man kan, samt på det sättet så småningom komma fram till ett tillfredsställande resultat.

Utskottet har emellertid icke nöjt sig med att blott avstyrka motionen, utan utskottet har också visat, vad som framför allt bör göras, och det är att få till stånd ett effektivt upplysningsarbete.

Den vetenskapsman, som höll föredrag för utskottet, ville givetvis, att denna fråga skulle bliva föremål för en allsidig utredning av Kungl. Maj:t genom någon kommitté. Men han betonade mycket starkt, att vad som först och framför allt behövs, är upplysning på detta område, upplysning om det ansvar, som var och en i sin stad har gent emot landet, så att icke folkstocken minskas. Ett sådant upplysningsarbete kan icke åstadkommas genom statsmakterna, utan den vetenskapsman, vi, som sagt, hade förmånen att höra, antydde, att det borde ske genom bildandet av en förening. Vi hava ju nationalföreningen mot emigrationen och Svenska nationalföreningen mot tuberkulos m. fl. sådana sammanslutningar. En sådan stor förening, ansåg han, borde förnämligast kunna verka även för denna sak.

Vidare anser utskottet det vara av allra största betydelse, att vi här i Sverige följa, vad som på detta område göres i utlandet, att vi följa lagstiftningen i utlandet och det utredningsarbete som där åstadkommes. Detta har utskottet tillåtit sig att framhålla, och vi äro övertygade om, att socialstyrelsen icke skall underlåta att med uppmärksamhet följa, vad som på detta område åtgöres i utlandet. Motionären har, såvitt jag uppfattade honom rätt, tillåtit sig be tvivla att detta ligger inom socialstyrelsens verksamhetsområde, men då kan jag upplysa, att det är först efter samråd med socialstyrelsens chef, som utskottet på min hemställan insatt detta i sitt

utlåtande. Jag har av chefen för socialstyrelsen fått den upplysningen, att socialstyrelsen äger till sitt förfogande åtminstone det väsentligaste av den litteratur på detta område, som erfordras för att få reda på, vilka åtgärder som härutinnan vidtagas i utlandet, och lärer det för den skull icke vara av nöden att tillsätta en särskild kommitté för att taga reda på dessa förhållanden.

Ehuru mycket skulle kunna vara att tillägga, vill jag icke uppehålla tiden längre, utan ber till slut blott att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Enderstedt: Blott ett par korta repliker till herr Welin.

Här framhölls särskilt av herr Welin den stora sänknigen i nativiteten under de sista fyra åren. Från 1909 till 1913 har nativitetssiffran sjunkit med 2,5 pro mille. Det är en högst betänkelig nedgång, men det finnes också en antaglig förklaring därtill, och det är, att den starka nedsättningen är något tillfällig, beroende på att antalet ingångna äktenskap sjunkit, vilket i sin tur skulle bero på följderna av storstrejken 1909. Den hypotesen är framkastad av överdirektör Ludvig Widell och har åtskilligt, som talar för sin sannolikhet.

Herr Welin yttrade vidare, att understöd borde givas åt barnrika familjer. Då får jag be herr Welin att ett annat år väcka en motion därom, så att frågan utredes, ty det är en fråga som i och för sig behöver en vidlyftig undersökning.

Här yttrades vidare av herr Welin, att man skulle inrätta husmoderskurser. Sådana hava vi redan, och icke kommer det väl att leda till deras förbättrande, om man lägger fram frågan till en kommitté av lärda vetenskapsmän. Då blir det nog bara ett allmänt resonemang, som icke leder till praktiska resultat.

Så yttrade herr Welin, att nykterhetsfrågan skulle sammankopplas med denna fråga. Jag vill såsom nykterhetsvän och förbudsvän opponera mig mot att få nykterhetsfrågan lagd under en dylik stor, ny utredning. Vi hava väntat länge nog på utredning och vilja nu se praktiska resultat. Nu skola vi gå till verket och handla, och vi vilja icke hava någon utredning, som skulle kräva ännu ett tiotal av år.

Motionären citerade till sist en tidning, som satt som rubrik för en ledare i dag »Liv eller död». Detta är riktigt, men om motionären hade läst ledaren till slut och icke stannat vid rubriken, så skulle han funnit, att tidningen ifråga just slutade med att säga, att det värsta av allt är förlamande utredningar.

Jag ber således att få med allt erkännande av motionärens goda vilja för närvarande yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Persson i Västervik: Herr talman, mina herrar! Så väl av motionärens som även av herr Sommelius' anförande fick man den uppfattningen, att de ansågo, att samhället är i verklig fara. Detta kan mycket väl vara sant. Men denna fråga lig-

*Ang. den
nedgående
nativiteten.
(Forts.)*

Ang. den
nedgående
nativiteten.
(Forts.)

ger, som vi alla veta, ganska djupt. Det är nämligen så, att ett samhälle, som står nere på en låg kulturnivå, alltid har högre nativitet och ett samhälle, som står på en högre kulturnivå, en lägre. Nu är det förvånande, att man sedan 40 år tillbaka iakttagit en ständigt sjunkande nativitet, utan att detta oroat så värst mycket. Av den orsaken att det gällt de bättre lottade klasserna, har man icke ansett någon fara föreligga. Men just nu på de senaste åren, då man sett, att nativiteten sjunkit även bland de mindre bemedlade klasserna, har det blivit ganska stor oro i lägret. Jag hörde själv en person säga för ungefär åtta år sedan, att det icke var någon fara, så länge det endast var dessa 2 procent bättre lottade samhällsmedlemmar, som hade få barn. Men när även de övriga 98 procenten börja att hava liten barnskara, då är fara å färde. Det är detta man ser nu. Det är emellertid förvånande, att det är från de bättre lottade, som detta kommer. De borde i stället gå före med gott exempel och icke inskränka barnantalet, de som hava god råd att väl uppfostra barnen. Men det är så, att på detta håll är man mycket egoistisk och vill hava ett så litet barnantal som möjligt för att få så stora arvslotter som möjligt. Det är alltså överklassen som har den största skulden här. De hava gått före och få själva stå sitt kast, ifall även de mindre bemedlade bli förnuftiga på detta område, ty det enda, som den fattige har, är en stor barnskara, och detta är icke alltid så värst lyckligt.

Varpå beror nu denna sjunkande nativitet? Jo, för det första på minskad äktenskapsfrekvens. Vad är orsaken därtill? Jo, det är så, att det numera är svårare för arbetarna att kunna stifta familj. Vi se på arbetsmarknaden, hur svårt det är att kunna slå sig fram. Vi se, huru säsongarbetet allt mer och mer undantränger det ständiga arbetet, hurusom säsongarbete, som förut varade i tre à fyra månader sjunkit ihop till sex veckor à två månader. Vi se huru arbetslösheten blir större och åstadkommer allt bittrare verkningar. Är det förvånande, om arbetarne under sådana förhållanden bliva betänksamma, då det gäller att bilda familj. Det är icke gott att uppliva dessa sorgliga minnen från arbetslöshetsperioden 1908 till och med 1909, då här i Stockholm tusentals familjer saknade bröd åt sina skrikande barn och det icke fanns någon hjälp att få för dessa stackars familjer för att hålla undan den stigande nöden, utan de måste leva i elände.

En annan sak är, att det även på andra områden blir svårare för arbetarne. De gå arbetslösa sex månader av året och lockoutade tre månader, som så ofta förekommer för många tusental. Vi kunna peka på de bittra striderna för 5 à 6 år tillbaka, dessa ständiga lockouter av rent okynne och så därtill dessa prickningar på svarta listor. Våra herrar maktägande skola icke tro, att så länge man håller på här och storlockoutar och prickar 15 à 20,000 arbetare på svarta listor, det skall kunna gå för sig för arbetarne att stifta familjer under sådana förhållanden.

Först när vi få lugnare förhållanden i samhället, blir det också bättre ifråga om nativiteten.

Så är det en annan sak, jag ville påpeka. Hur svårt är det icke för barnrika familjer att få bostäder. Det talas om premier åt barnrika familjer, men hur ser nu verkligheten ut? Här i Stockholm och för övrigt även i småstäderna är det svårt för barnrika familjer att få tak över huvudet. När en familjförsörjare med en talrik barnskara frågar på lägenheter, är den första fråga han får av värden, hur många barn han har. Har han fyra, fem barn, kan han vara säker på, att han icke får bostaden. Det är bedröfligt, att det skall vara så svårt för barnrika familjer att få bostäder. Dessa sociala missförhållanden göra, att man icke vågar stifta familj.

Att man inom äktenskapen inskränker barnantalet, är icke förvånande. Det är ändå bättre att hava tre eller fyra barn, som kunna få en något så när ordentlig uppfostran, än att hava en barnskock, som skall lida nöd och bliva undermålig. Samhället måste här gripa in och icke dröja vid upplysningsarbete. Detta har ingen nämnvärd betydelse, och en hel del av dessa föreslagna åtgärder betyda också kolossalt litet i verkligheten. En av de mera viktiga motioner, som väckts vid denna riksdag i båda kamrarna och som jag anser vara mycket betydelsefull, därför att däri föreslås åtgärder som säkert kunna göra något för att mildra en del av de missförhållanden här i samhället, som orsakar sjunkande nativitet. Det är en motion, som väckts av herr Palmstierna här i kammaren och herr Steffen i första kammaren. Det har också ansetts i hela landet, att denna motion är av stort värde för de små. Det är ju så, att det är ungefär tiotusen barn, som varje år dö i första levnadsåret. Detta är ju en ganska stor kontingent i vårt lilla folkfattiga land. På tio år gör detta en liten nätt stad av 100,000 gravar. Detta är ju en svindlande hög siffra. Det förhåller sig nu så, att det är brist på vård, som orsakar dessa många dödsfall under första levnadsåret.

Dessutom kan det göras mycket inom kommunerna i fråga om gratisbespisning av fattiga skolbarn och annan vård för det uppväxande släktet. Ävenså måste våra bostadsförhållanden förbättras och bliva helt annorlunda mot vad de nu äro. De nu rådande äro ganska undermåliga, till och med så dåliga som de gärna kunna vara. Särskilt i Stockholm är bostadsnöden rent av upprörande.

Vidare ha vi en annan faktor, som inverkar i detta hänseende och som vi måste tänka på, nämligen emigrationen. Så länge denna väldiga ström av frisk arbetskraft flyter ur landet, inverkar naturligtvis även detta på den sjunkande nativiteten.

Att det är en fara för samhället, ifall nativiteten sjunker så pass, att folkstocken minskas undan för undan, tills det efter några generationer skulle kunna vara slut, är ju klart. Men

*Ang. den
nedgående
nativiteten.
(Forts.)*

Ang. den
nedgående
nativiteten.
(Forts.)

vilka äro det, som bär ansvaret för dessa missförhållanden? Jo, de som bära ansvaret för detta, är ej arbetarklassen, utan det är de herrar, som ha makten i landet. Det är ni, herrar högermän, som bära ansvaret för dessa sociala missförhållanden, det är ni, som bära ansvaret för denna massmigration och för dessa strider, lockouter och prickningar på svarta listor samt denna bostadsnöd m. m. Det göres från socialdemokratiska arbetarepartiets sida försök att steg för steg förbättra de arbetande klassernas sociala ställning, vilket är den enda vägen att gå i detta fall. Vill samhället gripa in och förbättra dessa klassers ställning, tror jag också, att arbetarklassen har så pass stor ansvarskänsla, att den ej skall bidra till att ruinera samhället.

Det var en sak, som jag ytterligare skall be att få beröra. Den ärade motionären har framhållit, att kvinnorna ha så liten ansvarskänsla i fråga om skötseln av hemmen. Men vem är skulden till dessa missförhållanden återigen? Jo, det är storindustrialismen. Det är så, att industrialismen mer och mer ruinerar hemmen, i det att den driver kvinnorna in på arbetsmarknaden. Följden blir naturligtvis, att de ej kunna sköta hemmen så, som de borde. Vidare kräver industrien, särskilt tändsticks- och textilindustrien, en hel del arbetskraft av minderåriga flickor, och det är självklart, att kvinnor, som få växa upp under dylikt fabriksarbete, ej kunna bli dugliga mödrar. Vi måste sålunda förbättra ställningen för männen, så att kvinnorna kunna få enbart sköta hemmen och ägna sig åt vård av barnen. Då bli även barnen bättre vårdade.

Det är inte värt att här förorda några åtgärder för att öka nativiteten, så länge de högre klasserna föregå med så dåligt exempel, som nu sker, och så länge man rider spärr mot de berättigade kraven från arbetsklassens sida.

Herr talman, jag skall be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herrar *Tengdahl*, *Söderberg* i Stockholm, *Lundström* i Vreten och *Engström*.

Herr Welin: Herr talman! Jag skall endast be att få ge ett par korta repliker med anledning av det som sagts.

Utskottets ärade vice ordförande påstod, att jag skulle ha betvivlat socialstyrelsens befogenhet att ingripa. Detta har jag aldrig gjort. Men jag betvivlade och gör det fortfarande, att socialstyrelsen, som har så många ärenden att handlägga, skulle ha tillräcklig tid att ägna sig så åt denna fråga, såsom jag anser den verkligen förtjänar. Det är emellertid angenämt att höra, att den har sin särskilda uppmärksamhet riktad härpå, men jag anser ej detta vara tillräckligt.

Vidare vill jag till utskottets ärade ordförande säga, att jag ej, då jag nämnde nykterhetsfrågan såsom ägande betydelse för denna frågas lösning, yrkat på någon ny utredning i den

vägen. Men om det vore så, att en utredning rörande nativiteten skulle komma till det resultatet, att nykterhetsfrågan verkligen spelar en roll härvidlag, tror jag utskottets ärade ordförande skulle känna sig i hög grad tillfredsställd, ifall han finge ett sådant bestämt uttalande rörande nativitetsens och nykterhetens förhållande till varandra. Det bleve ett tryck på de beslutade myndigheterna att göra vad de kunde för nykterhetens befrämjande.

Till sist vill jag beträffande det, som stod i tidningen, att detta var en fråga på liv och död för vårt folk, säga, att jag läst artikeln till slut och blev på det högsta överraskad av, att när man börjar med en sådan rubrik, man slutar med, att ingenting positivt skall göras. Jag blev, som sagt, i högsta grad överraskad, och jag tror, att alla, som verkligen erkänna, att det är en fråga på liv och död för nationen, borde ha blivit lika överraskade som jag.

Herr Räf: Herr talman, mina herrar! Alla talare, som haft ordet i denna fråga, synas hava varit ense om att det är en mycket allvarlig fråga. Åtminstone kan var och en taga med sig *den* behållningen av diskussionen i afton, att det onekligen ligger allvar över densamma.

Men det är en olycka för en motionär även om han kommer fram med en allvarlig fråga att han antingen anses skriva för lång motivering eller också för kort. Antingen har han föreslagit för många åtgärder eller också för få. Detta påminner mig om en versstump:

»För surt, för sött, för varmt, för kallt,
Så klandrar jag beständigt allt.»

Jag tror icke, det i detta fall hjälpt motionären vare sig han skrivit en längre eller kortare motivering, utan det är nog själva saken i fråga, som är så synnerligen svår — och det må man derföre också erkänna — synnerligen svår att råda bot för. Det är så gott att erkänna detta på en gång och icke lägga skulden på motionären, för att han föreslagit så många åtgärder. Det är så här i kammaren — det har jag sett under många år — att ibland synes Kungl. Maj:t kunna uträtta snart sagt allt mellan himmel och jord. En annan gång åter anser man, att Kungl. Maj:t icke kan uträtta någonting alls. Det beror så mycket på vilken fråga som är före. I detta fall, såsom sagt var, såges motionären hava föreslagit alldeles för mycket. Nå, men huru skulle det hava gått, om motionären strukit eller reducerat motiveringen? Tror någon då, att utskottet skulle kommit fram med något positivt? Om vi stryka motiveringen, står det i varje fall kvar, att han begär en utredning rörande den nedgående nativiteten. Äro vi icke överens om möjligen, att redan detta är en mycket allvarlig fråga, i vilken vi i alla fall böra fatta ett positivt beslut.

*Ang. den
nedgående
nativiteten.*
(Forts.)

Ang. den
nedgående
nativiteten.
(Forts.)

Det enda man under diskussionen i denna kammare föreslagit är sociala reformer, d. v. s. att människorna måtte komma i bättre ekonomiska förhållanden. Men man har å andra sidan icke förnekat, att det förhåller sig på det sättet att den största barnrikedomen ingalunda finnes bland de socialt högst stående, bland de förmögnaste. Jag vet icke, om det finnes någon bestämd statistik i detta hänseende men det är ett allmänt känt förhållande. Man behöver icke resonera därom. Dessutom har det sagts av flera talare här i afton, att ledsamheten nog ursprungligen kommit ifrån de bättre lottade och de förmögnare klasserna. Huru kan man då i samma andedrag säga, att en större förmögenhet skulle hjälpa ifrån svårigheten? Nej, man måste söka roten till det onda djupare, under både den sociala ställningen och förmögenhetsvillkoren. Man må sedan söka den var man kan.

Skall nu verkligen andra kammaren och därigenom också riksdagen — denna fråga föreligger icke i första kammaren — i detta fall förklara sig strandsatt? Kanna vi verkligen icke komma någonstans? Andra kammaren brukar ju kunna uträtta — snart sagt — vad som helst bara den vill — åtminstone komma fram med förslag om snart sagt allt. Är nu andra kammaren strandsatt och därigenom också riksdagen, måste vi i alla fall tänka på, vilket håll vi tilläventyrs skola vända oss till för att råda bot på detta onda. Kanske vi skola tänka på kyrkomötet? Då skratta herrarna. Men varför skratta? Är det icke bättre att tänka en liten smula på, om icke kyrkomötet skulle kunna lika bra draga försorg om den saken som riksdagen? Saken kommer tillbaka hit i alla fall. Det är klart. Jag hörde häromdagen — det var i en diskussion om social etik — herr Staaff säga, att det vore synnerligen bra att i det avseendet gå i kyrkorna och lyssna på predikningarna. Han sade: det predikas ju etik varje söndag och tar icke det, så tar ingenting. Ja, kyrkomötet ligger ju också åt det hållet, åt kyrkan och därmed sammanhängande förhållanden. För övrigt satt jag hela tiden, denna diskussion varade, och undrade över att ingen kommit att tänka på kyrkan förr än herr Staaff tänkte på den. När jag talar om kyrkan torde det hända att det är i litet mera vidsträckt bemärkelse än när herr Staaff talar därom, men det pekar ändå åt samma håll för oss båda två, kan jag förstå.

Emellertid har jag icke, oaktat jag är mycket rädd för att belasta riksdagens protokoll, kunnat lämna detta tillfälle obeaktat utan att göra ett uttalande. Detta gör jag nämligen av intresse för kammaren för att vi icke skola misskreditera andra kammaren. Ty det är klart, att den som röster med utskottet bidrager naturligtvis till att misskreditera andra kammaren i sådant hänseende, att den skulle stå strandsatt och icke kunna uträtta någonting. Jag vill heller icke med min röst bidra till att misskreditera Kungl. Maj:t. Ty jag föreställer mig, att Kungl. Maj:t åtminstone skulle kunna göra någonting åt saken.

För att alltså icke bidra till att misskreditera vare sig andra kammaren eller Kungl. Maj:t skall jag be att få yrka avslag på utskottets hemställan och bifall till motionen.

*Ang. den
nedgående
nativiteten.
(Forts.)*

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag däruå och bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och förklarade herr talmannen sig anse den förra propositionen hava flertalets mening för sig. Söm votering likväl begärdes av herr Räf, blev nu uppsatt, justerad och anslagen en voteringsproposition av följande lydelse:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra tillfälliga utskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 1, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den i ämnet väckta motionen.

Omröstningen utföll med 94 ja mot 36 nej, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 19.

Herr *Magnusson* i Kalmar avlämnade en motion, nr 241, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 181, angående försäljning av områden från kungsladugården Skälby med Värsnäs i Kalmar län.

Nämnda motion blev på begäran bordlagd.

§ 20.

Till bordläggning anmäldes:

konstitutionsutskottets utlåtande, nr 11, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning och förslag i syfte att allmänna val, särskilt till andra kammaren, må förrättas å vardagar;

statsutskottets utlåtanden:

nr 30, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ny ordinarie stat för pensionsstyrelsen m. m.;

nr 31, i anledning av Kungl. Maj:ts i punkt 111 under åttonde huvudtiteln av statsverkspropositionen gjorda framställning angående arvode åt en amanuens vid karolinska mediko-kirurgiska institutets obstetriska klinik vid allmänna barnbördshuset;

Andra kammarens protokoll vid senare riksdagen 1914. Nr 38. 7

nr 32, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående understöd åt ännu kvarlevande och behövande änkor efter män, som deltagit i ångfartyget Vegas expedition åren 1878—1880; och

nr 33, i anledning av Kungl. Maj:ts i punkt 205 under åttonde huvudtiteln av statsverkspropositionen gjorda framställning angående anslag till tekniska elementarskolan i Örebro, jämte en i ämnet väckt motion;

lagutskottets utlåtande, nr 13, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om åvägabringande av lagstiftning rörande vård och försäljning av skjutvapen; samt

andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande, nr 5, angående herr Nilssons i Kristianstad motion, nr 210, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående stadgande av skatteplikt till stat och kommun för vissa därifrån nu fritagna utlänningar m. m.

§ 21.

Justerades protokollsutdrag.

§ 22.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Andersson</i> i Gävle	under 2 dagar fr. o. m. den 19 juli,			
» <i>Svensson</i> i Saläng	» 5 »	»	» 20 »	
» <i>Erlansson</i>	» 10 »	»	» 18 »	
» <i>Rehn</i>	» 6 »	»	» 18 »	
» <i>Bogren</i>	» 5 »	»	» 16 »	
» <i>Lorentzon</i>	» 5 »	»	» 25 »	
» <i>Hermelin</i>	» 4 »	»	» 18 »	
» <i>Jansson</i> i Bråten	» 5 »	»	» 16 »	
» <i>Lundell</i>	» 6 »	»	» 17 »	
» <i>Magnusson</i> i Kalmar	» 4 »	»	» 17 »	
» <i>Jonsson</i> i Hökhult	» 6 »	»	» 16 »	
» <i>Nilsson</i> i Linnäs	» 7 »	»	» 18 »	
» <i>Olsson</i> i See	» 3 »	»	» 16 »	
» <i>Tysk</i>	» 10 »	»	» 17 »	
» <i>Olsson</i> i Blädinge	» 3 »	»	» 18 »	
» <i>Karlsson</i> i Mo	» 5 »	»	» 16 »	och
» <i>Sundström</i>	» 8 »	»	» 19 »	

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 5,58 e. m.

In fidem.
Per Cronvall.